

כולל חצות ללימוד קבלה

"חצות לילה אקום,

להודות לך על משפטי צדקך"

זוֹצֵר חֶסֶד לַיהוּדָה

בית מדרש ללימוד פרד"ס

ע"ש הרב

יהודה ליאון (מניטו) אשכנזי זצ"ל

עֲשֵׂרָה זְסִיּוֹנוֹת

גַּתְנָסָה

אֲבָרָהָם

אֲבִיָּנו

מתוך שיעוריו של מורנו ורבנו

הרב יהודה ליאון (מניטו) אשכנזי זצ"ל

על "סדר התולדות"

מכון מניטו

**החוברת באדיבות הרב מאיר אלפסי
ובית המדרש "נוצר חסד ליהודה"**

**החוברת נסרקה לטובת ציבור
הלומדים על ידי צוות מכון מניטו**

לימוד פורה!

לשיעורים, ספרים, מאמרים, והקלטות נוספות של
מניטו בעברית ניתן להיכנס לאתר של מכון מניטו
(חפשו "מכון מניטו" בגוגל)

לעילוי נשמת

הרב אורי זומר ע"ה

נלב"ע בו' במר-חשון תשע"ד

פושב-נוב רמת-הגולן

איש אהבה ועשייה

איש עשפחה וחינוך

איש אדמה ושמים

למד ולימד תורת ה' במתיקות

אוהב ואהוב לשמים ולבריות

בס"ד, חשוון תשס"ב

בתשס"א – קולות, ואש, ותופת מחוץ למחנה ישראל.
ענות וגבורה בתוך מחנה ישראל. ב"מוצאי שביעית", ובתשס"ב – קולות נפץ
ואימה בעריהבירה של אומות העולם... בשמים חגות כנפיים, קרב יום
הדין... ובפנים, בנשמות, חשים שקרב ובא הימשיב לב אבות על בנים".

מצפה הרעייה לדודה, כלות עינייה מצפייה, אך הדוד, הוא הוא הימגיד
מראשית אחרית", הוא מלך-מלכיההמלכים, הוא איש-מלחמה, הוא מנווט
עולם ומלואו לגאולה, עד שיבוא אל כלתוריעיתו.

בכל אלו, בבהירות נפלאה, בפשטות מתוקה, מוליכנו הרב יהודה אשכנזי
("מוניטיו") וצ"ל, בין בתריתכבותהתורה, כתב אשורי, ובינות למילות-הדרש,
כתב עברי. ואנו עצמנו עוברים וגדלים מזהות – לזהות, יחד עם התהלכותם
של אבותינו בארץ הזאת. ואנו מעצימים את ציפייתנו לגאולה השלמה,
בהבנה שלמה, שאמנם הוא אבינו, שלנו, ו"אני לדודי ודודי – לי", ו"עד
מת"י... אך "הארץ ומלואה – לה"י" אילוקי השמים והארץ והעיתים בידו.

רוחק ראייתו של רבנו, הרב אשכנזי, רוחב חכמתו, עומק בינתו כפי שעולה
מהמאמר – מתנה הם מבורא כל העולמות בעשרה מאמרות, לנו, מתנה.
האהבה והאמונה שרבנו מעניק לנו פה בהבנת "מאין באנו ולאן אנו הולכים"
– מתנה הם מהמנסה את אבותינו ובאחרית – אף אותנו, ב"עשרה ניסיונות",
לנו, מורשה.

הרב וצ"ל במאמרו זה הוא בבחינת מיילד, המסייע לנו ללדת עצמנו מחדש,
ב"מחשבה תחילה", כאחים, כאנשים, כבני זוג, כבנים לה".

התודות לגב' גבריאלה פוגל על סיכומי השיעורים מפיו של הרב אשכנזי וצ"ל
שנכתבו ותורגמו על ידה, שיעורים אלה הם חלק ממסכת רחבה של שיעורים
על "סדר התולדות". תודה לר' ישראל פיבקו, חתנו של הרב על המצאת

הסיכומים ועל עידודו הרב. ולר' יהודה עובדיה על העריכה. ולכל העוסקים במלאכה. מפי עליון יבורכו!

ברכת ה' לבית-המדרש "נוצר חסד ליהודה" על-שם רבנו, העוסק בלימוד-התורה בדרכו, מתינוקות רכים של בית-רבן ועד ל"והגית בו יומם ולילה", בנגלה ובנסתר, בת"ת וב"כולל" שבגבעת-שאול, ירושלים עיה"ק.

ראייתו של רבנו "עין בעין" את הנהגת ה' בהסתוריה (מלשון הסתר) מן הזמן-הקדום דרך ההווה אל העתיד-לבוא היא בבחינת "הקדוש יתחדש, והחדש יתקדש", כולה קודש, וכולה חידוש, וכולה נוגעת אלינו ברגע זה.

יהי רצון ש"מקדש ישראל והזמנים" אשר "יחדש בטובו כל יום תמיד" יתגלה בקרוב ממש כיצאל ישראל", כי לו קץ הפלאות.

הרב מאיר אלפסי
ירושלים עיה"ק

הפצה לתלמידי ישיבות

הקדמה

"ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן, ואלה תולדות תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט, וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים, ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה אבי יסכה, ותהי שרי עקרה אין לה ולד, ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם, ויהיו ימי תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת תרח בחרן" (בראשית י"א, כ"ז-ל"ב)

בפסוקים שלפנינו רואים אנו את תהליך השינוי שאותו מתחיל תרח, אביו של אברהם, כאשר הוא מחליט לעזוב את אור כשדים, מקום הגלות, שבו שורה הטומאה, בדרכו ללכת ארצה כנען. אך כשמגיע תרח לחרן הוא מת וכך המסע לארץ כנען אינו מושלם. תרח, במישור הרצון מצליח לעזוב ובכך להתנתק מטומאת אור כשדים, אבל במישור המעשי הוא מצליח לעשות רק את מחצית הדרך תוך שהוא נותר באמצע. הוא חונה בחרן ולא ממשיך את דרכו לארץ כנען. תרח נשאר בעולם הרצון בלבד, שכן הוא אינו מצליח למרות רצונו לחצות את המעבר מעולם הרצון אל עולם המעשה. לעומתו, בנו נחור אפילו אינו מנסה. הרן אינו יודע מה לעשות. רק אברהם ממשיך את דרך אביו עד סופה, כשהוא מצליח להוציא מהכוח אל הפועל את התכלית, הן ברמת הרצון והן ברמת המעשים. בהיותנו בעולם העשייה המעשה הוא אשר קובע.

כל אחד מהדמויות הללו מייצג בחירה מסוימת לגבי שלבי המעבר הן מהפן האישי והן מהפן הכללי. כל אחד מאתנו עובר ממקום למקום, מזהות אחת לזהות אחרת, בתקופות שונות בחייו, והדבר נכון הן ברמה האישית של כל אחד ואחד והן ברמה הקולקטיבית, ואם כן צריך אומץ אמיתי לעשות את המעבר הזה.

השינוי אותו עובר אברהם ע"י המעבר ממקום למקום ומזהות ארמית להיותו בעל זהות עברית אינו פשוט, וכדי להשיגו עובר אברהם עשרה נסיונות.

בשיעורים שלפנינו נעקוב אחר מסע חייו של אברהם ועשרת הניסיונות שהקדוש ברוך הוא העמידו בהם. נעקוב אחר תהליך השתנותו של אברם מזהותו הארמית לאברהם אבי האומה העברית, וראש אבות עם ישראל.

מסע חייו של אברהם מקביל מחד לעצם התפתחותה של הבריאה עצמה, ומאידך להתפתחותו של עם ישראל, כעם מיוחד בהיסטוריה האנושית.

האנושות כולה עוברת שלבים שונים מתחילת בריאתה עד סיומה באחרית הימים. היעד הסופי של אחרית הימים הוא שאדם יכיר את הקב"ה ויאמין בבוראו, כפי שאברהם האמין, לאחר עשרת הניסיונות שעבר בימי חייו. ולכן יש צורך להבין את הניסיונות שאותם עבר אברהם.

עם ישראל כמקרה מיוחד בהיסטוריה הכללית, צריך גם הוא (ברמה שלו) לעבור את אותו תהליך.

עשרת הניסיונות של אברהם

"עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד ככולן. ועפוי היה לפניו שעתידין בניו לנסות את הקדוש ברוך הוא עשרה ניסיונות, והקדים רפואה למכתם, ונסהו בעשרה ניסיונות". (פרקי דרבי אליעזר פרק כ"ו)

עשרת הניסיונות של אברהם הם מעין דגם מייצג לאשר עתיד לעבור עם ישראל, ובסופו של דבר האנושות כולה. משמעות עשרת הניסיונות של אברהם היא מסע מופלא אל הקדושה, המתרחש ברמות שונות של סמליות.

בשביל מה עובר אברהם את עשרת הניסיונות?

יש מפרשים הרואים את גבורתו של אברהם לעמוד בעשרת הניסיונות, כתוצאה של מעין תחושה או ידיעה שצאצאיו עתידים לנסות את הקב"ה עשר פעמים, ובכך עמידתו של אברהם באותם עשרה ניסיונות יש בה מעין הקדמת תרופה למכה.

בפרוש אחר המופיע ב"פרקי דרבי אליעזר" מוסבר שעשר המכות במצרים מקבילות לעשרת ניסיונותיו של אברהם. בכך הופך ההווה של אברהם בו זמנית, הן לאירוע ממשי קיים במציאות זמנו, והן לאות אזהרה לגבי העתיד, והן למעין תרופה למאורעות שעתידיים להתרחש בהיסטוריה של צאצאיו ושל האנושות כולה בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים".

ישנן מספר שיטות בין המפרשים להגדרת עשרת הניסיונות של אברהם. אנו נראה כיצד מסביר פשוטו של מקרא והמדרש בעקבותיו את ההתנהגות של אברהם בראשית דרכו.

ככלל נוכל לומר כי ישנם ארבעה שלבים:

השלב הראשון – ההכרה בבורא בגיל שלוש. [שלב זה לא מופיע בפשט התורה אלא במדרשים – "כשהיה אברהם בן שלוש שנים יצא מן המערה הרדה כלבו מי ברא שמים וארץ ואותי?... ביה"מ ב"]

השלב השני – מעשה של הפרדה. – "ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" (בראשית פרק י"ב פסוק א')

השלב השלישי – נתינת זהות חדשה לאחרים. – "ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרין" "מלמד שהיה אברהם אבינו מכניס בני אדם לביתו ומאכילם ומשקם ומאהיבם ומקרבים ומגיירים ומכניסים תחת כנפי השכינה. הא למדת, שכל המכניס בריאה אחת תחת כנפי השכינה מעלה עליו כאילו בראה ויצרה ורקמה" (ספרי ואתחנן)

השלב הרביעי – מידת החסד. כפי שמופיע במדרש, אברהם הקים את אוהלו בצורה שהיו בו ארבעה פתחים כדי שעוברי דרך לא יצטרכו להסתובב ולחפש את הפתח כדי ליהנות מהכנסת האורחים. בכך מראה לנו אברהם כי אלוקיו הוא א-ל "מכניס אורחים", הוא א-ל המזמין אותנו אל תוך עולמו. אברהם הוא משרתו של אלוקיו ועל כן הוא עושה כמעשהו – מזמין האנשים לביתו. על דרך מה שנאמר במדרש "פתח טוב פתחת לעוברים ושבים, פתח טוב לגרים, שאלולי את לא בראתי שמים וארץ כו'" (בראשית רבה מ"ה) "והוא יושב פתח האהל, וכי דרכו של אברהם אבינו לישב פתח האהל אלא להודיעך כמה חביבה הכנסת אורחין לפני אברהם אבינו שכיון ששהה שני ימים בלא הכנסת אורחין אמר שמא סבורין שהן מצערין אותי מיד יצא וישב לו על הפתח להכניס העוברים והשבים" (המדרש הגדול של התימנים י"ז, י')

כעת נבחן ונתבונן בעשרת ניסיונותיו של אברהם:

הניסיון הראשון – הכרה בבורא עולם בגיל שלוש

אומר המדרש:

”ניסיון הראשון, כשנולד אברהם אבינו בקשו כל גדולי המלכות להרגו, ונחבא תחת לארץ שלוש עשרה שנה, שלא ראה לא שמש ולא ירח. לאחר שלוש עשרה שנה יצא מתחת לארץ מדבר בלשון הקודש מאם אשרים ושקץ את הפסילים, ובטח בצל יוצרו, ואמר ה' צבאות אשרי אדם בוטח כך” (תהלים פרק פ”ד פסוק י”ב) (פרקי דרבי אליעזר פר’ כ”ז)

ובמקום אחר במדרש מופיע התיאור הבא:

”כשעה שנולד אברהם אבינו עליו השלום עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ד' כוכבים לארבע רוחות השמים. אמרו חכמיו לנמרוד בן נולד לתרח כשעה זו שעתיד לצאת ממנו אומה שתירש העולם הזה והעולם הבא אם רצונך ינתן לאביו מלא ביתו כסף וזהב ונהרגו. מיד שגר נמרוד אצל אביו אמר לו בן נולד לך אמש עכשיו תנהו לי ונהרגו ואתן לך מלא ביתך כסף וזהב.... השיב לו המלך מדברך אני מכיר שבן נולד לך, אמר לו תרח בן נולד לי ומת אמר לו על חי אני אומר לך ולא על מת, מה עשה תרח החביא את בנו במערה שלוש שנים” (מתוך מעשה אברהם – כתי מדרש מאת אהרון ילינק חלק א' עמוד 118)

תחילת הסיפור של אברהם מופיע בפרקים י”א–י”ב בספר בראשית. הניסיון הראשון לא נמצא בפשטו של הכתוב, אלא מופיע במדרשים, המהווים מעין מיתולוגיה של התת-מודע.

המדרש מספר שבלידת אברהם התכנסו יועציו של המלך נמרוד יחד עם מכשפיו, והזהירו אותו, כי יוולד ילד העתיד להרוס אותו ואת ממלכתו.

(יציין, כי סיפור דומה מופיע במדרש בהקשר להולדתו של משה, כשיועצי פרעה היו איוב, בלעם הרשע ויתרו. כל אחד נתן עצה שונה מה לעשות כדי למנוע את רוע הגזירה, וכל אחד גם קיבל בסופו של דבר את הגמול המתאים לעצה שנתן).

המדרש מסביר, שכדי להינצל מגזירת המלך, שגזר עליו להורגו, התחבא (או הוחבא) אברהם במערה במשך שלוש עשרה שנה, מבלי שאור השמש יחדור אליו.

"כשנולד אברהם אבינו ביקשו כל גדולי המלכות להרגו ונחבא מתחת לארץ, שלוש עשרה שנה, שלא ראה לא שמש ולא ירח, לאחר שלוש עשרה שנה יצא מתחת לארץ מדבר בלשון הקודש, מאס אשנים ושקץ את הפסילים ובטח בצל יוצרו, ואמר 'ה' צבאות אשתי אדם בוטח בכי' (תהלים פ"ד י"ב)

ניסיון המערה מתאר חוויה קיומית, שבה אברהם נמצא עדיין בעולם החושך, ללא מודעות קיומית כלל, אולם כשאברהם יוצא ממקום מסתורו כעבור שלוש עשרה שנה הוא דובר בלשון הקודש, מתעב את האלילים ומכיר בבוראו.

מבחינה מסוימת ניתן לומר, כי ההסתתרות הזו במערה מסמלת את "הפרהיסטוריה" של כל אדם במשמעותה הפרוידיאנית, כלומר גיל הילדות.

הילד לפי היהדות, איננו נחשב אחראי למעשיו עד גיל שלוש עשרה שנה, כשהמשמעות היא בעצם, שהוא נחשב כלא קיים מבחינת האחריות על החיים. רק כשהוא "יוצא מהמערה" בגיל שלוש עשרה הוא מוכן לקחת על עצמו את האחריות לחייו, והופך להיות "בר מצווה".

אולם המדרש מדייק עוד יותר בתיאורו באומרו שכבר בגיל שלוש הכיר אברהם בבוראו.

"... מה עשה תרח החביא את בנו במערה שלוש שנים, זימן לו הקדוש ברוך הוא שתי חלונות. מן האחד יוצא שמן ומן השני יוצא סולת" (מתוך מעשה אברהם - בתי מדרש מאת אהרון ילינק חלק א' עמוד 118)

כפי שלמדנו בנושא בריאת העולם, ששת ימי היצירה היו התשתית למגוריו של האדם בזמן זה. טרם בריאת האדם, לעולם (לטבע) היה חופש בחירה. ביום השישי הופיע האדם, והעולם שינה את מהותו והפך להיות ל"טבע" = "א-לוהים" וההיסטוריה של האדם החלה.

מה ההבדל בין העולם לאדם?

שניהם ישות, אך במקרה הראשון זוהי ישות אי-פרסונלית, בלתי אישית, ובמקרה השני זה המאמץ של אותה ישות להפוך לזהות אנושית מודעת, דרך גילוי באנוש. כלומר העולם הוא אותה מהות עצמה שמחפשת דרך לצאת מהכוח אל הפועל, והדרך לכך היא באמצעות האדם. העולם כ"משהו", כיש בלתי פרסונלי, בלתי אישי, "מכונתי" (מלשון מכונה) הנקרא "מה", הופך עם לידת

האדם ליש אישי ואנושי הנקרא "מי". העולם הופך להיות מודע לעצמו דרך האדם.

מי שהגיע למודעות זו של האדם כבריאה בטבע - ולטבע יש בורא - הוא אברהם.

ילד בן שלוש מסוגל לתפוס את מודעות עצמו כאותו משהו המופרד מהעולם. העולם הוא "מה", מחוצה לי, ואני האדם הוא "מי" מישוהו, שחי בתוכו, הנפרד מהעולם החיצוני. ההלם הזה של ההפרדה בין העצמי והעולם הוא תחילת המודעות של האדם.

לאברהם קרה תהליך זה בגיל שלוש. אברהם לא היה צריך "לצאת מעצמו" כדי להכיר בכורא. הוא התבונן סביבו בעיניים פקוחות וגילה שהוא בריאה, וכאשר ידיעה זו מתבררת בתוכו הבורא מתגלה אליו בנבואה.

נאמר במדרש:

"אמר רבי יצחק:

משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת אמר:

תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג?

הציץ עליו בעל הבירה אמר לו: אני הוא בעל הבירה.

כך לפי שהיה אברהם אבינו אומר: תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג?

הציץ עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו: אני הוא בעל העולם.

"ויתאו המלך יפיד" - ליפותך בעולם" (תהלים מ"ה י"ב), "כי הוא בעל

העולם והשתחוי לו"

הוי: "ויאמר ה' אל אברהם"

(בראשית רבה פרשה ל"ט א')

הבורא מחכה לאותו אדם שיכיר בבירה הדולקת. [הבירה הדולקת מתגלה לעיני כל. אברהם שעבר ממקום למקום גילה את הייחוד שיש בבירה הדולקת, מתוך נפשו, ושאל על הבירה.].

ברגע שאדם יצליח להכיר בכורא מתוך עצמו למרות הסוואת הטבע, אז הבורא ידבר עמו.

יש להדגיש, שהחוויה הזו, שאנו מדברים עליה לאורך כל השיעורים איננה חוויה פילוסופית אינטלקטואלית, כי אם חוויה נשמית מוסרית. להכיר בעצמי

כבריאה זה לגלות את המודעות המוסרית. יש לזה השלכות אדירות לגבי מעשי האדם ולגבי מחשבתו.

האדם שמגלה את עצמו כבריאה, כישות שקיבלה את ישותה מהבורא הופך מיד ליצור מוסרי. מדוע? כיוון שעצם הבריאה היא אקט של נתינה, מתנה. לכן עליו לזכות בישות, שאותה קיבל במתנה. כדי לזכות בה עליו לעשות אקט מוסרי. זה מה שגילה אברהם, שהבורא הוא מוסרי. ובמה הוא מוסרי? שצמצם את עצמו על מנת לברוא עולם וזה סוד ה"צמצום" בקבלה. ומיהו היצור המוסרי? זהו הנותן מקום לאחר והמפנה מקום בעולמו לאותו אחר. אמונתו של אברהם תתבסס על כך, על חיקוי הבורא. מהותו של אברהם היא לתת ישות קיום עצמאי או בלשון החסידות "הרצון להשפיע".

אם כן לסיכום:

בהיסטוריה האנושית היו שלבים של טרום היסטוריה. סיפור אדם וחוה בגן עדן קיים לפני ההיסטוריה המוכרת, לפני הזמן המוכר המוגדר על פי מעשים ותהליכים במרחב.

התורה בפרשת לך לך מספרת לנו על אברהם הבוגר. לעומת זאת, המדרש מספר לנו שני מאורעות, שקרו לאברהם בילדותו, האחד מהלידה עד גיל שלוש, והשני מגיל שלוש עד גיל שלוש עשרה. שניהם התרחשו במערה – בתת מודע. הניסיון הראשון של אברהם במערה הוא פשוט ההתחברות עם נקודת האמת, הקיימת בעובר, שהוא זמן טרם בריאה. אברהם מכיר בבורא שנתן לו את החיים ואת העולם באמונה תמימה של ילד.

בעקבות ניסיון המערה, ניסיון החושך, אברהם זוכה ויוצא עם ההכרה בבורא, זה השלב הראשון, שכל אדם צריך לעבור בתהליך של מעין יציאה "מגלות לגאולה". דהיינו לעשות בחירה, האם הוא מכיר רק את עצמו ואין דבר זולתו כפי שעשה קין, או האם הוא בריאה המכירה באחר, בבורא כפי שעשה שת, וכפי שישתקף בדורו של אברהם בהבדל בין אברהם ונמרוד. האקט הראשוני שיש לאדם חובה לבחור ולקבל את המודעות על פי המסורת המדרשית מתרחש בגיל שלוש.

הניסיון השני – ניסיון האש

הניסיון השני עדיין מסופר ברובו על ידי המדרש. ברובד הפשט ניסיון זה גלוי יותר מהניסיון הראשון.

”וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו כאור כשדים”

ברגע שאברהם הבין, הכיר באמת, שהוא בריאה ושלעולם יש בורא, להבנה ולהכרה זו יש כבר השלכות מעשיות בשטח.

אברהם מכתת (מנפץ) את צלמי האלילים שבחנות אביו. על מדרש זה מספר המדרש סיפור המזכיר במהותו את חד גדיא שאומרים בהגדה של פסח בליל הסדר.

אומר המדרש:

”תרח עושה פסלים היה. פעם אחת יצא למקום, הושיב את אברהם למכור במקומו. היה בא בן אדם מבקש לקנות והיה אומר לו: בן כמה שנים אתה? והיה אומר לו: בן חמישים או שישים, והיה אומר לו: ווי לו לאתו איש שהוא בן שישים, ומבקש להשתחוות לבן יום. והיה מתבייש והולך לו. פעם אחת באה אישה אחת נושאת פינכת סולת – אומרת לו: הא לך הקרב לפניהם, קם לקח מקל בידו ושברם לכל הפסלים, ונתן המקל ביד הגדול שהיה ביניהם. כיוון שבא אביו אמר לו: מי עשה להם כזה? אמר לו: מה נכפור ממך – באה אישה אחת נושאת לה פינכת סולת אחת, ואמרה לי: הא לך הקרב לפניהם. הקרבתני לפניהם, היה זה אומר: אני אוכל ראשונה, וזה אומר: אני אוכל ראשונה, קם זה הגדול שהיה ביניהם לקח מקל ושברם. אמר לו: מה אתה משטה בי, ויודעים הם? אמר לו: ולא ישמעו אזניך מה שפיך אומר! לקחו ומסרו לנמרוד, אמר לו: נשתחוה לאש, אמר לו אברהם: ונשתחוה למים, שמכבים אש! אמר לו נמרוד: נשתחוה למים, אמר לו: נשתחוה לענן שטוען מים! אמר לו: נשתחוה לענן, אמר לו: אם כן נשתחוה לרוח, שמפזר ענן, אמר לו: נשתחוה לרוח, אמר לו: ונשתחוה לבן אדם, שסוכל רוח – מחזיק רוח בקרבו, ולא דווקא בן אדם אלא כל בעל חי בכלל – אמר לו: דברים בעלמא אתה מספר – אתה מתלוצץ ודוחתני בדברים סתם – וכו'. היה שם הרן עומד חלוק – לא ידע במה לבחור – אמר: מה נפשך – אם מנצח אברהם, אני אומר: של אברהם אני, ואם מנצח נמרוד, אני אומר: של נמרוד אני... כיוון שירד אברהם לכבשן האש וניצל אמרו לו: של מי אתה? אמר להם של אברהם אני. נטלוהו והשליכוהו לאש, ונחמרו בני מעיו – נצרכו בני מעיו, ולא מת במקום, אלא כשיצא, ומת על פני תרח אביו. כמו שכתוב ”וימת הרן על פני תרח אביו“ (בראשית רבה פרשה ל”ח פרק י”ג)

במדרשים אלו יש תאור מאבק בין שני כוחות: כוח הטבע – המיוצג על ידי אור כשדים "אור הקוסמים", לבין כוח הרוח – האמת – ההכרה בבורא העולם. המיוצג על ידי נשמת האדם. שני הכוחות הללו מיוצגים על ידי שני אנשים אברהם ונמרוד. אך אברהם חייב לעבור דרך כוח הטבע, דרך האש, שהיא גם צורפת וגם שורפת, כדי לצאת מחוזק ומחושל באמונתו. אברהם, שהאמונה הייתה צרופה בנפשו, האש צרפה את אמונתו ועמד בניסיון האש. ולעומתו הרן, שאמונתו הייתה אמונה תועלתנית אצלו האש הפכה להיות אש שורפת.

אפשר להקביל ולהשוות בין הניסיון הזה של אברהם לניסיונות שרבים ממחפשי האמת בדורנו עוברים. ראשית יש צורך באדם שמחפש משהו. עצם ההכרה או תחושה פנימית עמוקה בנפש, שיש איזו אמת שצריך לחפש אותה, זהו הבסיס בהכרה ובאמונה, שיש הפרדה בין בורא לבריאה.

הרבה אנשים מעידים על עצמם, שהם מאמינים באיזה כוח עליון, גם אם הם לא בדיוק יודעים איך קוראים לו ואיך מתייחסים אליו. אך יש להם ידיעה פנימית ועמוקה, שיש לעולם בורא. ידיעה זו יכולה להתגבש אצל ה"מחפש" מגיל שלוש ו"נחתמת" בגיל שלוש עשרה. ההכרה הזו קיימת בשורש נשמת האדם, ובשלב השני בא החיפוש אחר ההוכחות וההשלכות של אמונה פנימית זו. שלב זה הוא שלב ההחצנה של השלב הראשון. חיפוש זה קורה במקומות שונים ומגוונים, כמו יוגה מדיטציה, פסיכולוגיה, כתות שונות, פסיכואנליזה ועוד חוגים שונים, וזרמי מחשבה ואמונה רבים אחרים.

השלב הראשון מכין את האדם לשלב השני, אך לא בהכרח מביא אותו בעקבותיו. זאת אומרת האדם יכול להישאר בשלב הראשון מבלי לאמץ את השלב השני.

אך יש גם אנשים רבים, שנעצרים בשלב השני. הם אינם מצליחים לצאת מאש המגיה והקסם המפתה של הכתות, הדתות והאמונות השונות, או מאש החומר של הכסף והעבודה, המסחר והקריירה, כדי להגיע לשלב השלישי של הכרת איחוד המידות של תורת ישראל שהיא האמת.

יש הרבה מקרים שאנשים יוצאים מן ה"מערה" ומתחילים "לראות את האור", אבל האור הראשוני הזה, יכול להיות אור מטעה, אור מזויף, אור שקרי ואז זוהי אש שורפת ולא אש מחממת ומאירה.

ואלו שאינם מחפשים מלכתחילה הם בשלב של "טרם עיבור" הם כאילו לא נולדו מבחינת ההכרה שלהם.

אברהם שזה עתה יצא מהניסיון הראשון הוא ניסיון החושך, עומד בפני הניסיון השני ועובר בהצלחה בניסיון האש של הקסם והמגיה הכשדית. ברמה מסוימת אפשר לומר, שהאש הזו, שאברהם נשלח אליה למותו היא הסמל לעבודת אלילים ששלטה באור כשדים, השורפת את נשמתו של האדם. "אור" – היא לשון אש, "כשדים" – כידוע הכשדים נחשבו לקוסמים, "איצטגננים" (אסטרולוגים) של התקופה. "אור הקוסמים" האור המזויף, יכול בהחלט להיות מושווה לכבשן.

כאן אפשר לומר שהחושך אט אט נעלם ומתחיל להפציע האור. הפסיכולוגים מכנים את המקום הזה בין התת-מודע למודע. הדבר דומה לחלום שחולמים לפני היקיצה (וזהו החלום שאדם זוכר אותו היטב).

הניסיון השלישי – שלב ההתגלות "לך לך"

"ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך, והיה ברכה. ואברכה מברכך ומקללך אאר, ונברכו בך כל משפחות האדמה. וילך אברהם כאשר דיבר אליו ה'. וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן. ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן, ויצאו ללכת ארצה כנען ויבואו ארצה כנען." (בראשית פרק י"ב א' - ה')

כפי שלמדנו צריך להכיר שיש משהו מעבר לעצמנו. אחר כך צריך להתחיל לשאול שאלות ולעבור את מסלול החיפושים אחר האמת, בכל המקומות השונים שבהם היא עשויה להימצא. כאמור, רק לאחר שאברהם עבר את שני השלבים הראשונים של התהליך מתוך עצמו שבו הוא הכיר את עצמו כבריאה, וכתוצאה מכך הסיק שיש בורא והחל לחפש אחריו, רק אז הקדוש ברוך הוא יכול באמת להופיע בפניו ולדבר עמו.

רק למי שמכיר בבורא ומאמין בו יכול הבורא להתגלות ולדבר. אך מי שרואה את המציאות כמקרה בלבד, אז שולחים לו "מקרים בלבד". מי שרואה בחיים רק צירוף מקרים זה מה שהוא מקבל, אך מי שרואה בכל השגחה פרטית, מקבל סימנים אין סופיים להשגחה. הכל תלוי באדם.

שלב ההכרה והחיפוש הם השלבים הראשונים ורק לאחר מכן מגיע השלב השלישי, שהוא שלב ההתגלות. השלב הזה בניגוד לשני השלבים הראשונים מתואר במפורש במקור המקראי. בפרק י"ב פסוק א' נאמר "ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך אל הארץ אשר אראך". השלב הזה כולל בתוכו את אקט הפרידה וההפרדה. שלב ההפרדה, הניתוק, הקרע, הוא השלב של התמודדות האדם עם נקודת הספק שבו.

כל ילד מתבגר צריך למצוא את זהותו האמיתית. בשלב הראשון עליו להתנתק, לעשות הפרידה. הילד חייב להיפרד מזהות הוריו שעמה הוא היה מזוהה, כדי שבסופו של דבר הוא יוכל למצוא את זהותו העצמית. ההיפרדות נעשית ע"י ניתוק. בחסידות תהליך זה נקרא: "הכנעה הבדלה המתקה", כשהמטרה בסופו

של דבר היא להגיע לאחדות האמיתית מתוך בגרות, מתוך אחריות. יש שלב מחויב המציאות של התנתקות מהעבר, מהטבעי, [מבחינת הנולד, ההורים הם המסמלים את הדבר הזה], מאותו כוח המושך את האדם לאנתרופומורפיה. [שהקשר הטבעי לעולם כבורא מחייב התייחסות אנתרופומורפית אליו]. אברהם בנו של תרח אחיהם של נחור והרן, מתבקש לעזוב את הטבע, את עברו, למחוק את כל ה"קלטות" [המחשבה וההתנהגות] הישנות שלו ולעשות אקט של קפיצה, של נטישת העבר לטובת עתיד בלתי ידוע. "אל הארץ אשר אראך" בזכות אמונתו הפנימית, שהוא אכן יעשה זאת לבסוף.

כשתרח ומשפחתו עוזבים את אור כשדים, הם עושים זאת כדי "ללכת ארצה כנען", הם יודעים לאן הם הולכים. אולם כשהקדוש ברוך הוא מתגלה לאברהם, הוא אומר לו "לך לך... אל הארץ אשר אראך", הוא לא מזכיר לו את היעד. הדגש כאן איננו על המטרה, כי אם על עצם המעשה. הקפיצה. צריך ללכת רק משום שהבורא מצווה זאת, גם אם לא ידוע מהו אותו מקום. גם אם אדם כבר יודע את היעד שאליו הוא הולך, הרי שבתהליך הצמיחה עצמו, הקפיצה מתרחשת כאילו האדם לא זוכר, ולא נמצא באמת במגע עם ידיעה זאת והוא עושה זאת מתוך אמונה בצו הבורא.

מבחינת יציאתו מאור כשדים אברהם יודע מהי מטרת עזיבתו, אבל בתהליך עצמו ישנם שלבים שהמטרה כביכול נשכחת ומה שנשאר זו רק האמונה. אנחנו רואים את הדבר הזה באופן ברור בעם ישראל. היעד הוא אחרית הימים וימות המשיח, את זה כל תינוק יודע מהתחלה, אבל הכל מתרחש בהיסטוריה הכללית-לאומית של עם ישראל, ובהיסטוריה הפרטית של כל אדם ואדם מישראל, כאילו שכחנו שזוהי אכן המטרה, ובמהלך ההיסטוריה עצמה הדברים מתרחשים כביכול כשהם לעצמם, ללא התייחסות למטרה הסופית. "הכל צפוי והרשות נתונה" – זהו הפרדוקס בקיום האנושי.

"כי גר ותושב אנכי עמכם" אברהם יודע לאן הוא הולך, לאן הוא שייך, אבל כאשר הקדוש ברוך הוא מבקש ממנו את האקט הזה של הקפיצה הוא אומר לו: "תעשה את זה כאילו אתה לא יודע מה קורה אחר כך" זהו מקומה של האמונה בתהליך.

קיימת שאלה נוספת הנובעת מפסוק זה: למה הקדוש ברוך הוא אומר לאברהם "לך לך"? הרי הוא יכל לומר לו: לך אל הארץ אשר אראך. בשביל מה הוא אומר לו "לך לך"?

על כך משיב המדרש:

"אמר רבי יוחנן לך לך מארצך - מארפכי שלך, זממולדך - זו שכונתך, זמבית אביך - זו בית אביך"
 "לך לך" משמעותו "לך אל עצמך", לך אל מי שאתה באמת בפנימיותך, תוציא אל הפועל את הגלום בך, בתוכך, בכוח.

בשיר השירים מופיע ביטוי דומה שנאמר לאהובה: "ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך" (שיר-השירים פרק ב' פסוק י"א). הנדידה איננה טבעית לאדם כפי שהיא טבעית לחיות. מבחינה מסוימת הניסיון הזה הוא הניסיון הקשה ביותר. הוא בעצם הניסיון המודע, שבו נדרש מהאדם להפעיל כוח, רצון, מאמץ ופעולה מעשית. חשוב לראות עם זאת, שהדרישה מהאדם מופיעה בפסוקים אלה בו זמנית עם הבטחה. פה כבר לא מדובר בהכרה או בחיפוש, לא מספיק עוד להגיד: "אני מאמין". כאן הבורא אינו "מסתפק" עוד בכוונה טובה, כאן אברהם נדרש לפעול, ולפעול בניגוד גמור לטבע, להיגיון ולסדר החברתי.

בפסוקים הקודמים ראינו, שנעשתה כבר פעולה כלשהי מצד תרח ומשפחתו: (פרק י"א פסוק ל"א) "ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען". על הפסוק "ללכת ארצה כנען" מסביר הזוהר: "שהרצון שלהם היה ללכת שמה מכאן למדנו כל מי שנתעורר להיטהר עוזרים לו מלמעלה. בוא וראה שכך הוא: לפי שכתוב ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויאמר ה' אל אברם לך לך... ועוד בוא וראה עניין שלמעלה לא נתעורר עד שנתעורר למטה בתחילה... שהרי כיוון שמתעורר איש התעוררות בתחילה אז נתעורר התעוררות שלמעלה..."

הסבר זה מתקשר עם שתי מימרות אחרות בגמרא. האחת היא, "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" והשנייה היא "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו". בעצם זהו התהליך שקרה לאברהם. אברהם היה קודם כל צדיק בן נח. אך הוא בחר להתקשר עם הבורא, נותן המוסר האבסולוטי, נותן תורת האמת שרק היא הינה מערכת המוסר האבסולוטית (שכן לכל אדם יש תורה, דהיינו מערכת חוקים פנימית העוזרת לו לתפקד ולערוך החלטות מוסריות אך היא אינה אבסולוטית). במילים אחרות אברהם בנקודת הבחירה שלו בחר לא רק מערכת מוסר המתגשמת ברמת

האמת היחסית של הטוב והרע הסובייקטיביים – (משהו מסוג הטענה "החברה הזו רעה לי, ולכן אני אעזוב אותה ואלך למקום אחר") – אלא גם בזו הנמצאת ברמה המטפיסית האבסולוטית של המציאות הבוחנת את עצם זהותו של האדם לפי אמות-מידה מוסריים אובייקטיביים, שהן מעבר לחוקים, שאותן יוצר האדם כדי להיות מסוגל לחיות עם אדם אחר.

מוסר החברה או הנימוס הם חלק ממוסר יחסי, הם אינם בוחנים את הנפש, את הזהות האנושית. מה שמתגלה בתורה זו הידיעה האינטואיטיבית שההתנהגות המוסרית היא ביסוד עצם הגורל של האנושות כולה.

לדוגמה ניקח מה שנקרא היום "מוסר חילוני". העקרונות של המוסר החילוני משתוות לעקרונות של המוסר האבסולוטי, אך זה רק ברמת העקרונות התיאורטיים, המופשטים. כלומר הפילוסופים של המוסר החילוני אומרים את אותו דבר שאומר המוסר התנ"כי, המוסר שבו בחר אברהם, אולם ברמת המעשים ההבדל הוא תהומי ומהותי. הנימוס דורש לקיים מספר חוקים אלמנטריים כדי לחיות יחד בקהילה, כדי שהחברה תוכל להתקיים, כדי שאפשר יהיה ליהנות מהחיים. במוסר החילוני רעיון החטא חמור, כי אנחנו מפריעים לסדר שקבענו. החטא הוא חמור, כי הוא גורם לאי סדר, אך לא יותר. לעומת זאת במוסריות התנ"כית כלומר במודעות המזהה את ההתנהגות המוסרית עם הגורל, עם הגאולה המטפיסית של האדם, הרע מוכפל עד אין סוף ומשפיע על כל העולם כולו.

"ויאמר ה' אל אברם לך לך" דורש אקט של קבלת המערכת החיצונית, "קבלת עול מלכות שמים" שהיא מעבר להחלטה הפנימית הסובייקטיבית הראשונית שנעשתה על ידי תרח ומשפחתו, ואשר מבוססת על שפלות רוח וביטול מחד, ועל אמונה גדולה מאוד מאידך.

ואכן על "לך לך" כתוב בזוהר כך "אומר רב שמעון סוד של חכמה יש כאן. 'לך לך' (1) לתיקון עצמיותך. 'מארצד' (2) מן צד הישוב ההוא שאתה שוקל בשכלך שנולדת בו. 'זמולדתך' (3) מן אותה התולדה שלך. 'זמבית אביך' (4), שאתה מסתכל בשורש שלהם. 'אל הארץ אשר אראך' (5) שם יתגלה לך מה שאתה מבקש".

"ר' אלעזר אומר: 'לך לך' – לטובתך לתקן עצמיותך, לתקן המדרגה שלך... כיוון שראה הקדוש ברוך הוא רצונו ותשוקתו (להבין ולהכיר את האמת הממשית) מיד נתגלה אליו ואמר לו: 'לך לך' (1) להכיר מדרגתך ולתקן עצמיותך. 'מארצך' (2) מצד הישוב ההוא (ישוב הדעת ההיגיון השכל) שהיית דבק בו. 'זממולדתך' (3) מהחכמה היא שאתה מסתכל ושוקל התולדה שלך והרגע והשעה והזמן שנולדת בו ובאיזה כוכב ובאיזה מזל. 'זמבית אביך' (4) שלא תשגיח בביתו של אביך ואם יש לך שורש להצליח בעולם לך מביתו של אביך ולפיכך נאמר לו לך לך מחכמה זו ומהסתכלות זאת. בוא וראה שכך הוא שהרי יצאו מאור כשדים והיו בחרן. למה נאמר לו מארצך וממולדתך? אלא עיקר דבר ההליכה אל הארץ אשר אראך. אראך מה שלא יכולת לעמוד עליו" (מתוך עצמך).

"לך לך" – לך אל עצמך. פעמיים לך, על שום מה? ההליכה היחידה היא ההליכה של האדם אל עצמו, אל מיצוי עצמותו. לך אל מי שאתה באמת בפנימיות, ותוציא את עצמך – את מי שאתה בעצם – מן הכוח אל הפועל. כוח האינרציה באדם לא אוהב שינויים ולא צומח אף פעם, צריך כוח חיצוני, או כוח רצון מיוחד, המתנגד לכוח האנתרופיה, כוח הריק, שידחוף את האדם לצמיחה.

יש ויכוח בגמרא איזה ניסיון מהניסיונות שעבר אברהם הוא הקשה מכולם. חלק אומרים שהניסיון העשירי של עקדת יצחק הוא הקשה ביותר. אך היו אחרים, שאמרו שהניסיון הקשה מכולם היה זה של "לך לך", ושבעצם כל הניסיונות האחרים כבר נבעו מהבחירה הראשונה של ההליכה. ההפרדה הראשונה הייתה הקשה ביותר כי ברגע שאברהם היה כבר בדרך, כוח התנועה כבר פועל "מאליו". כאן אברהם צריך להתמודד עם שני דברים למעשה: אחד, זה עצם כוח האנתרופיה, הכוח שמתנגד לכל צמיחה ושינוי. האחר הוא היכולת להקשיב לא רק לצו הפנימי המורה לו ללכת, כי אם גם לצו החיצוני המקביל. בצורה מודעת לקחת אחריות על ההפרדה מכיוון שזו מצווה, זו כבר דרגה אחרת לגמרי של רצון. בגלל זה נאמר "גדול המצווה ועושה משאינו מצווה ועושה". אם אדם עושה משהו, למשל מדליק נרות, כי הוא אוהב את זה, הוא אוהב להסתכל באש, אבל אם הוא מצווה ועושה, כי אז הוא מכיר בכוח עליון, כוח הנמצא מחוצה לו, ולכן הוא מדליק נרות או מקדש על היין. בכך הוא יוצא מתוך ה"אני" שלו ומנהל דיאלוג עם הכוח החיצוני לו, זוהי מדרגה גבוהה יותר של אמונה ועשייה. לכן הקפיצה האמיתית של האדם היא ב"לך לך".

לאחר שברמת הישות היה אברהם מבני שת, שם ועבר, וברמת הזהות, היה ממחפשי האמת בחושך ובאש, הוא מוכן סוף סוף לעשות את הפעולה הראשונה ברמת המעשים. – לצאת מאור כשדים. הנכונות הזו שנובעת מנקודת רצונו, מנקודת הבחירה שלו, היא שמושכת אליו את התגובה מלמעלה: "ויצאו אתם מאור כשדים ללכת... ויאמר ה' אל אברם לך לך". סוף סוף מצא לו הקב"ה את השותף, שלו הוא ציפה במשך כל כך הרבה דורות, אדם שייקח על עצמו את האחריות שבקיום, שיזכה במתנות החיים והעולם שאותם קיבל במתנה מתוך נוכחות מעשית ומוסרית מלאה, מתוך דיאלוג בלתי אמצעי, ומתוך אומץ ונכונות לעמוד בכל הניסיונות שנוכחות זו מחייבת.

ואז, ברגע הקריאה של הקדוש ברוך הוא אליו, ניתנת לאברהם גם ברכה: "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה. ואברכה מברכך ומקלליך אאור ונתברכו בך כל משפחות האדמה". הדיאלוג כבר טומן בחובו ברכה, כלומר ברגע שהאדם ממצה את עצמו ומוציא את פוטנציאל המוסריות הגלום בו מן הכוח אל הפועל הוא מקבל שפע מלמעלה שהיא הברכה.

התהליך הוא כזה:

1. ראשית צריך 1. התעוררות מלמטה (התעוררות דלתתא" בקבלה)
2. שמושכת 2. התעוררות מלמעלה (התעוררות דלעילא")
3. שממשיכה 3. שפע מלמעלה למטה = הברכה.

מרגע זה ואילך אברהם לא רק מוגדר כאדם פרטי, אלא גם כמייצג את היחס של ההיסטוריה של עם ישראל עם שאר האומות, עובדה המתגלית לראשונה במשוואה זו:

1. 'לך לך...' 2. 'אל הארץ אשר אראך...' 3. 'ואעשך לגוי גדול...' 4. 'ואברכך... ואברכה מברכך ומקללך אאור' 5. 'זנתברכו בך כל משפחות האדמה'.

אברהם יוצא למסע המופלא אל עצמו ואל הקדושה בלקחו עמו את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו. שתי זהויות אלו, כפי שנראה בהמשך, יופיעו לצדו של אברהם בכל מסעותיו, כשלכל אחת מהן תפקיד ומהות מוגדרים. המסע ייערך ברובו בארץ כנען, היא ארץ ההבטחה, יעבור דרך שכם, שכל הנראה הוא מקום

משמעותי. אברהם בונה שם מזבח לקדוש ברוך הוא, קורא בשם ה' ומגדיר את המקום בית אל.

הוא ממשיך במסעו ויורד דרומה לעבר הנגב. זהו מסע שהוא בו זמנית מסע רוחני וארצי, המתווה את המסלול המטפיסי כמו גם את המסלול ההיסטורי, שיעברו צאצאיו של אברהם במאבקהם עם זהויות ועמים אחרים. בן האדם המשותף. האחראי להיסטוריה נולד: "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" = אברהם". אברהם מגיע לארץ כנען, הארץ המובטחת לצאצאי שם: "והכנעני או בארץ (י"ב, ב') יהיה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם, שבחלקו של שם נפלה, כשחלק נח את הארץ לבניו שנאמר: ומלכי צדק מלך שלם ולפיכך ויאמר ה' אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת, עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם".

ברגע שאברהם הולך לקראת עתידו ברגע שהוא עושה את אקט ההפרדה מהעבר ומטבעיו בפועל, מגיעה אליו הבטחה נוספת, המחולקת לשני חלקים. "וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת" ורש"י מפרש את הפסוק באומרו: "זיבן שם מזבח' על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל" (י"ב, ז') 'הליכה' משמעותה האמיתית, העמוקה ביותר היא הבטחת התולדות, המשכיות של פרי שיקרב את השושלת המשיחית יותר ויותר לקראת יעדה. בלי התולדות בלי הבטחת ההמשכיות הזו, להליכה אין משמעות. אולם לא רק את הבטחת הזרע נותן הקדוש ברוך הוא לאברהם בשלב זה, כי אם גם את ברכת הארץ "וילך אברם כאשר דיבר אליו ה' וילך איתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן". "ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען... וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת". שוב מתרחשת אותה תופעה שראינו כבר קודם: כשאברהם יוצא מחרן ובא לארץ ישראל אז הקדוש ברוך הוא מתגלה אליו ואומר לו, שאכן זו הארץ שתינתן לזרעו. הגילוי בא לאחר המעשה, וההבטחה לעתיד באה בעקבותיו. רק כאן לאחר שאברהם מגיע עם משפחתו לארץ ישראל מופיע הקדוש ברוך הוא לפניו, ומגלה לו שבחירתו הייתה נכונה. והסימן הטוב ביותר לכך הוא "לזרעך אתן את הארץ הזאת". אם הדבר ממשיך גם לזרעו סימן שיש כאן חיות, יש התפתחות, יש הליכה קדימה לקראת היעד. פה גם מתגלה לראשונה בכירור, הקשר בין הבטחת הזרע והבטחת הארץ. כאילו שאין משמעות לאחד ללא האחר.

הניסיון הרביעי - ניסיון הרעב

"ויהי רעב בארץ" מפרש רש"י: "רעב בארץ" באותה הארץ לבדה לנסותו אם יזהרה אחר דבריו של הקב"ה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה".

מדוע רעב משמעותי כל כך? מכיוון, שכפי שאומר רש"י על פרק י"ב פסוק י' מאז שנבראו השמים והארץ הקדוש ברוך הוא לא הביא רעב לעולם אלא בזמן אברהם, וגם זה לא בכל הארצות כי אם בארץ כנען לבדה. הכל התרחש כאילו דרך אגב אך למעשה לכל דבר שקורה בסיפור יש תכנית ברורה ומוגדרת, המתרחשת בזמן ובחלל, כשהמטרה האחת היא לנסות את אברהם ולהביאו לאמונה גדולה יותר בה'.

אמרנו כבר בהקשרים אחרים, שיש קשר ישיר בין מצב הטבע לבין רמת המוסר של האדם. אברהם עשה צעד ראשון בדרך לייעודו, הוא עשה את אקט ההפרדה מעברו, את ה"לך לך", אבל הוא עדיין לא זכה בארץ. אך לפעמים בכדי לזכות במשהו צריך להפסיד אותו, כדי לחזור אליו אחרת. מאחר שהקדוש ברוך הוא הבטיח לאברהם את הארץ לזרעו, הרי שעתה עם הרעב עליו לבחור אם להמשיך להאמין בקדוש ברוך הוא ובהבטחתו למרות הנסיבות החיצוניות המוכיחות אחרת או לא.

"ויעבור אברם בארץ" כותב הזוהר: אמר רב שמעון: "ויעבור"? "וילך" צריך לומר "מדוע משתמש הכותב "ויעבור" ולא "וילך"? והתשובה היא מפני שפה כבר מתחיל אברם העברי את תהליך השתנותו מאברם לאברהם הוא עובר מצורה אחת לצורה אחרת. ברגע שנכנס אברהם לארץ, הופך הארמי לעברי, כפי שכבר הסברנו, ועתה עליו להשיל את כל קליפות ארם שעליו. "ויעבור" הוא תחילת תהליך התיקון: "ויעבור אברם בארץ" גרעין העבריות הנסתר בתוכו יכול להתגלות רק בארץ כנען, ארץ ההתגלות.

ואכן שתי מדרגות קיימות בארץ המדרגה הנסתר והמדרגה הנגלית. ולשתיהן בונה אברהם מזבח. "ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו, ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה' " כותב הזוהר: "ישני מזבחות היו לפי שכאן נתגלה לו שהקדוש ברוך הוא שולט בכל והבין חכמה העליונה מה שלא היה יודע מקודם לזה לפיכך

בנה שני מזבחות, אחד למדרגת הנגלה ואחד למדרגת הנסתר. בוא וראה... בתחלה כתוב ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו. ואחר כך כתוב ויבן שם מזבח לה' סתם ולא כותב הנראה אליו. והכל סוד של חכמה הוא.."
ואז "ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה" "הלך ונסוע מדרגה אחר מדרגה עד שעלה לדרום. כיוון שנתעטר אברהם במדרגתו בארץ הקודש ונכנס במדרגה הקדושה, אז אמר הכתוב "ויהי רעב בארץ על דרך הכתוב לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר ה' שלא ידעו ידיעה איך להתקרב לפני הקדוש ברוך הוא".

פעם נוספת מתגלית כאן ההשגחה, המחברת את המוסריות עם הגיאוגרפיה. נולד האדם, העתיד להתמודד עם שאר האנושות על טיב ההשגחה והאמונה. הניסיונות דוחפים את אברהם ומציבים בפניו אתגר אחר אתגר כדי שהוא ימשיך ויעלה במדרגות האמונה עד להתחברות שלמה עם הקדוש ברוך הוא.

אם כן, מה עושה אברהם כתגובה לרעב?

"וירד אברם מצרימה לגור שם. ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה..." על כך אומר המדרש: "אמר רב אליעזר 'כאשר הקריב' 'כאשר קרב' צריך לומר? מה כאשר הקריב, אלא ככתוב ופרעה הקריב, שהוא הקריב את ישראל לתשובה ... אמר ר' יהודה בוא וראה בשביל שירד אברהם למצרים בלי רשות נשתעבדו בניו למצרים בלי רשות. נשתעבדו בניו במצרים ד' מאה שנים שהרי כתוב וירד אברם מצרימה ולא כתיב רד מצרימה. ונצטער כל הלילה ההוא בשביל שרה..."

בתום הניסיון במצרים, עליו נלמד בהמשך בפירוט, חוזר אברהם לארץ ישראל. "ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה. ואברם כבד מאוד במקנה בכסף ובוזהב. וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה אהלו בין בית אל ובין העי, אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם אברם בשם ה' "

ומסביר הזוהר בפסוקים אלו: "ויעל אברם ממצרים... אמר ר' שמעון בו וראה הכל סוד חכמה הוא. ומרמז כאן בחכמה את המדרגות שלמטה, שירד אברם להבין עומק שלהן והבין אותן ולא התדבק בהן ושב לפני רבונו ולא נתפתה בהן כמו אדם הראשון שכאשר הגיע למדרגה ההיא נתפתה מהנחש וגרם מיתה לעולם. ולא נתפתה כנח כשהגיע למדרגה ההיא, מה כתוב זישת מן היין

וישכר ויתגל בתוך אהלה, 'אהלה' כתוב בה"א אבל באברהם מה כתוב? ועל אברם ממצרים שעלה ולא ירד, ושב למקומו למדרגה העליונה, שהתחבר למדרגה העליונה שהתדבק בה בתחלה... בוא וראה סוד הדברי: אם אברהם לא היה יורד למצרים ולא היה נצטרף שם בתחילה, לא היה נעשה חלק גורלו של הקב"ה, כאמרם ז"ל שאין הקדוש ברוך הוא מעלה אדם למדרגה גבוהה אלא אם כן מנסהו בתחילה באיזה ניסיון כדמיון זה הוא לבניו, כשרצה הקדוש ברוך הוא לעשותם עם אחד, עם שלם ולקרבם אצלו, אם לא היו יורדים תחילה למצרים ולא היו נצרפים שם לא היו נעשים עם אחד שלו. כדמיון זה אם לא הייתה נתנת ארץ הקדושה לכנען בתחילה שישלוט בה, לא הייתה הארץ הזאת חלקו וגורלו של הקדוש ברוך הוא, והכל סוד אחד"

אין גאולה בלא גלות, ואין גילוי בלא הסתר. הבחירה של האדם יכולה להתקיים רק כאשר הקדוש ברוך הוא מסתתר. או אז, רק אם עומד האדם בניסיון ובוחר בטוב כשבידו האפשרות לבחור ברע, רק אז זוכה במה שקיבל. האדם מקבל מהקדוש ברוך הוא את חייו במתנה, ולאחר מכן הוא צריך לזכות בהם: "ובחרת בחיים" דרך הבחירה הנכונה. בני ישראל מקבלים מהקדוש ברוך הוא את ארץ כנען במתנה: "לזרעך אתן את הארץ הזאת" ואחר כך עליהם להפכה בבחירה לארץ ישראל. רק מי שעומד בניסיון ונצטרף בו, זוכה לעלות במדרגות האמונה.

מצרים מסמלת עבור ישראל את מקום המצר "מן המצר קראתי יה" ואילו ארץ ישראל "ארץ טובה ורחבה" היא "ענני במרחב יה". אברהם ואחר כך בני ישראל צריכים לרדת למצרים כדי לזכות בארץ ישראל אחרת, ולהידבק בקדוש ברוך הוא באמונה אמיתית וכדברי הזוהר: "ובוא וראה בשעה שנכנס אברהם לארץ נתגלה לו הקדוש ברוך הוא כמו שמבואר מהכתוב: 'לה' הנראה אליו'. וקבל שם נפש ובנה מזבח למדרגה ההיא אחר כך 'הלוך ונסוע הנגבה', וקבל רוח. אחר כך עלה להידבק עם נשמה. אז זיבן שם מזבח לה" סתם – זו היא נשמה שהיא סתומה של כל הסתומות. וכיוון שידע שנצרך להצטרף ולהתעטר במדרגות מיד זיירד אברם מצרימה' וניצל משם ולא נתפתה מאותן אורות חיצוניות. ונצטרף ושב למקומו לאחר שירד ונצטרף מיד זייעל אברם ממצרים'. עלה ודאי ושב למקומו ולהתדבק בהקדוש ברוך הוא... זילך למסעיו, לפקד מקומו ומדרגתו... 'מנגב ועד בית אל' לתקן מקומו ולחבר המדרגות ביחוד שלם. שהרי מנגב ועד בית אל נמצא הסוד של חכמה כראוי... ואז זיקרא שם אברם בשם ה" אז התדבק באמונה שלמה..."

אם כן עלינו לברר את אשר קרה לאברהם במצרים, ומה היה אותו הניסיון שבו עמד, ושבוזכותו זכה לקבל אחר כך את ארץ ישראל בדרגה גבוהה עוד יותר מזו שממנה ירד?

לפני שנמשיך וניכנס לעוביים של הניסיונות הבאים, נסכם את אשר ראינו עד כה:

1. ראינו את הידרדרות האנושות מאדם וחוה עד תרח, אבי אברהם.
2. דיברנו על חלוקת היעדים בזהות האנושית בין איש הרוח, המחנך הרועה, לבין איש החומר המבצע, העושה. והעיונות ביניהם שמביא או לרצח קין והבל או לפחד ובריחה מאחריות. חנוך השני משושלת שת או אדישות נח בדורו.
3. דיברנו על מושג "העניין הא-לוהי (מושג שהטביע ר' יהודה הלוי בכוזרי) ועל העברת העניין הא-לוהי" מאדם לשת לנח לשם לעבר וממנו לאברהם.
4. דיברנו על התגבשות זהות עברית, שהמודל שלה הוא אברהם, כשבמקביל לה התפתחו שתי זהויות ממשיות המתנגדות לה והם נמרוד ופרעה והתפתחות של זהות מתחרה והיא לוט.
5. הגענו לעשרת ניסיונותיו של אברהם, שדרכם הולכת ומתגבשת ונקנית אותה זהות עברית, שאת מאפייניה ניתחנו בשיעורים הקודמים.

מה שנראה בהמשך בהקשר לניסיונות הבאים - ההתמודדויות השונות של הזהויות המתנגדות והמתחרות עם העברי הראשון, והדרך והפתרון שאליו מגיע אברהם בכל אחד מאותם עיונות.

כפי שכבר התחלנו לראות, הזהות המתנגדת לזהות העברית מנסה פשוט להשמדה. אולם למרות שעד כה ראינו רק אסטרטגיית השמדה אחת, והיא אסטרטגיית ההשמדה הטוטלית של נמרוד, אנו נראה, שלזהות המתנגדת יש יותר מאסטרטגיית השמדה אחת. כעת ננסה לנתח אסטרטגיה נוספת של השמדה, שבה משתמש פרעה.

הניסיון החמישי – פרעה ומצרים

כשנעיין בפרק י"ב פסוק י' ועד סוף הפרק, נראה כי אברהם, שהוא ה"עולה הראשון", הוא גם "היורד הראשון". הסיבה המוצהרת ליורדתו כאז כן גם היום, היא הסיבה הכלכלית, אולם התורה מדגישה, כי אברהם ירד למצרים כדי "לגור" שם כלומר כגר, כתושב ארעי, ולא כדי ל"דור" שם, שזוהי פעולה של אדם, הרוכש לעצמו דירה קבועה.

בהגדה של פסח נאמר על יעקב "יורד מצרימה לגור שם מלמד שלא ירד יעקב אבינו מצרימה להשתקע אלא לגור שם" כלומר, גם יעקב ירד למצרים כשלב ביניים, כשלב זמני.

עם התקרבים למצרים אומר אברהם בן המאה, לשרי אשתו בת התשעים "הנה נא ידעתי כי אישה יפת מראה את". פסוק אותו מסביר רש"י כך: "עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם ועכשיו הכיר בה על ידי מעשה". ואברהם ממשיך ואומר: "והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך"

אז מה קורה כאן? אברהם מנסה כביכול להרוויח זמן. הוא יודע, שאם הוא יגיד ששרה היא אשתו, המצרים יהרגו אותו ופרעה יקח את שרה לו לאישה, ישתמש בכוחותיה, ויחזק את צד הטומאה של מצרים. בעזרת "התרגיל" שלו, נשאר אברהם בחיים, ושרה בעזרת רוח הקודש שבה, הופכת את התרבות המצרית לעקרה.

הנקודה הראשונה שחשוב להבין היא, שאברהם יורד למצרים מפני שהוא צריך להתמודד עם התרבות האנושית הזו. הוא חייב לעמוד בעימות כוחות עם המתנגד, כדי שלעברי יהיה ניצחון אמיתי על תרבות זו. אברהם יורד למצרים כדי להתמודד עם כוחות הטומאה של פרעה, והעימות נעשה דרך האישה.

כפי שנראה בעימות בין העברי והמתנגד קיימות שלוש אסטרטגיות של השמדה:

העברי
אברהם

1. המתנגד
נמרוד

(על פי הדגם הזה: קין והבל). זהו מאבק ישיר חיצוני, גלוי וטוטלי, שמטרתו היא אחת בלבד: השמדתה המוחלטת של הזהות העברית בעולם.

2. המתנגד העברי
 פרעה (הצד הזכרי של הטומאה).
 אברהם (הצד הזכרי של העברי)
 שרה (הצד הנקבי של העברי)

(על פי הדגם של נישואי התערובת בין שושלת קין לשושלת שת בדור המבול). המטרה היא: השמדת הצד הזכרי של הקדושה, ושימוש בצד הנקבי לחיזוק כוח הטומאה בעולם.

3. המתנגד העברי
 פרעה (הצד הזכרי של הטומאה) אברהם (הצד הזכרי של הקדושה)
 הגר (הצד הנקבי של הטומאה) שרי (הצד הנקבי של הקדושה)

(על פי הדגם של נח ונעמה). המטרה היא: עקיפת הצד הנקבי של הקדושה, והתחברות עם הצד הזכרי לחיזוק כוח הטומאה בעולם.

כלומר, בהתמודדות בין הזהות המתנגדת לזהות העברית, אנו מבחינים במהלך הסיפור בשלושה סוגים של עימותים: נמרוד, שפשוט מנסה להשמיד את אברהם, בכך שהוא זורק אותו לכבשן האש. פרעה, שמנסה להשמיד את הצד הזכרי של הזהות העברית (אברהם), לקחת לעצמו ולהשתמש בצד הנקבי של הזהות העברית (שרה) כרחם לטומאת מצרים. כשניסיון זה לא מצליח, הוא מנסה להתחבר עם הצד הזכרי של הזהות העברית (אברהם) על ידי עקיפת צדו הנקבי (שרה), תוך שימוש בצד הנקבי של מצרים כפי שנראה במקרה של הגר.

לגבי האסטרטגיה השנייה, שמהווה למעשה את הניסיון החמישי של אברהם הרי הייתה זו נטיית המצרים, ולמעשה נטיית כל העמים שבתוכם חי עם ישראל. להרוג את הזכרים, את צד ה"פרו" שבקדושה, ולחיות את הנשים, כדי ליצור עמן את חומר הילודה של התרבות הזרה.

"ואותך יחיו". לא רק ישאירוך בחיים, כי אם ימלאו אותך בחיות ותהפכי לאם של מצרי. זה בדיוק מה שקורה אחר כך לעם ישראל במצרים: "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, ואת כל הבת תחיון". הלשון בספר שמות היא בדיוק אותה

לשון כמו זו המופיעה כאן, בניסיון החמישי של אברהם. גם אצל משה המאבק הוא בין אמו העבריה, יוכבד משבט לוי, ומה שהיא מייצגת בזהות העברית, לבין בת פרעה המצרית, שמאמצת אותו. כלומר, השאלה הנשאלת בניסיון זה היא באיזו תרבות, באיזו שושלת ובאיזה ייעוד תבחר הזהות העברית ללכת שושלת קין, מצרים (שהוא מצאצאי חם), החומריות, הטומאה? או שושלת שת, עבר, (שהוא מצאצאי שם), הרוחניות, הקדושה?

אברהם יורד עם שרה למצרים כדי לבחור! משה חייב גם הוא לבחור, ועם ישראל עומד בפני הבחירה הזו מאז ועד היום, בכל דור ודור בהיסטוריה. כפי שנראה בהמשך, גם בתוך עם ישראל עצמו ישנן שתי זהויות מנוגדות המושכות את העם לשני הכיוונים הללו. זהות יוסף המושכת החוצה למצרים, לגלות, וזהות יהודה המושכת פנימה לארץ ישראל, למרכז.

הסיבה הראשונה אם כן, שאברהם מבקש משרה כשהם מגיעים למצרים "אמרי נא אחותי את", הוא פשוט תרגיל בהישרדות. הוא צריך להרוויח זמן כדי לנצח בעימות הזה עם פרעה.

בהמשך הסיפור נראה, שאותו אירוע חוזר על עצמו עוד פעמיים: פעם נוספת עם אברהם ואבימלך מלך פלשתים, ופעם שלישית עם יצחק ורבקה ואבימלך.

הסיבה השנייה, והעמוקה יותר, שאברהם מבקש משרה להציג את עצמה בתור אחותו, קשורה למה שה"חפץ-חיים" וה"חתם-סופר" מסבירים על מהות הקשר שבין גבר ואישה. אומר החפץ-חיים, אם נתבונן נראה כי התורה לא מזכירה שאדם אהב את חוה וזכה בה. יום אחד הוא התעורר וראה שהיצור שהיה לצדו - הצלע - נמצא מולו (שכידוע זהו מושג "הנסירה" בקבלה). האישה ניתנה לאדם ללא מאמץ, ובין בני הזוג אין אהבה ואין גם דיאלוג.

חילופי הדברים היחידים, שבין אדם וחוה הם בקשר לאוכל (קשור למצוות כשרות) שעליהם לאכול, ולעומתו מה שאסור באכילה, אך מ"מ אין שום דיאלוג ישיר ביניהם. גם ההתפתחות ביניהם כזוג היא "זכר ונקבה בראם" כלומר מהרמה החייתית מינית, ל"זאת יקרא אישה כי מאיש לקחה זאת", שהיא כבר הרמה הנפשית. כתוצאה מכך גם בין ילדיהם אין אהבה ואין שום דיאלוג. קין רוצח את הבל והמילה "אח" נעלמת מהמקור התנ"כי. כל היחסים האנושיים מתחדשים רק עם אברהם ושרה, שאצלם עובר כבר הקשר מ"איש-אישה" ל"אח - אחות".

אולם גם כאן לא קיימת עדיין ממש זהות בזיווגם, שכן אברהם מתגלה עם תחילת סיפורו כבר כנשוי, וכן לא מוזכר שאברהם אהב את שרה. עם זאת, השיחה ביניהם כבר מפותחת יותר ומתמקדת בעיקר בעניין הצלת חיים או עתיד ילדיהם. שני בנים נולדים לאברהם: ישמעאל להגר ויצחק לשרה. אך גם הם לא מחליפים ביניהם אפילו מילה אחת בסיפור. למעשה כפי שנראה, ישמעאל כלל לא משוחח עם איש בכל הסיפור המקראי.

כשמגיעים ליצחק ורבקה כבר כתוב עליהם "ותהי לו לאישה ויאבה" אולם התורה מוסיפה: "וינחם יצחק אחרי אמו" כלומר רבקה היא בעצם במקור תחליף אם ליצחק, ואין זו אהבה מושלמת. נולדים להם שני בנים, יעקב ועשו, שכבר מדברים ביניהם, אך עדיין מבקשים לרמות ולהרוג זה את זה כקודמיהם.

לבסוף מגיעים ליעקב, שעליו נאמר "ויאבה יעקב את רחל". להם נולדים שני בנים יוסף ובנימין, ויוסף הוא באמת הבן היחיד שמסוגל לאהוב את אחיו גם לאחר שהם ביקשו את נפשו ומכרו אותו כעבד. כשיוסף ואחיו נולדים נוצר עם ישראל וספר בראשית מסתיים בתיקון המקרה של קין והבל בתוך עם ישראל. כלומר אפשר לומר שספר בראשית כולו מספר את ניסיון האנושות להגיע ליחסי אהבה מושלמים בין בני אדם על כל קשריהם: איש ואישה, אח ואחיו, הורים וילדים. בכל הניסיונות שלפני המבול, נכשלה האנושות בגלל התחרות, השנאה, האלימות או האדישות הקיימים בין היצורים הנבראים. אבל הקשר בין בני הווג, בין האיש לאישה, בין הצד הזכרי לצד הנקבי של האדם, כבר מסתיר בתוכו גם את הגרעין בקשר בין האדם וילדיו, בין אדם לרעהו. כשהקשר בין איש ואישה רעוע, גם הקשר בין הילדים רעוע; כשהקשר בין האיש והאישה תקין יש אהבה בין הילדים כלומר אנחנו רואים יחס ישיר בין המשוואה.

איש - אישה = איש - אח

ה"חתם סופר" מסביר את אותו נושא בצורה שונה במקצת. בין איש ואשתו קיימים שני סוגי אהבה, זו שבין בעל לאשתו, שהיא מותרת בבית ואסורה בחוץ, וזו שבין אח לאחותו, המותרת בחוץ ואסורה בבית.

כל עוד לא מתממשים שני סוגי האהבה האלה, קשר האחות בין האיש לאישה איננו מושלם. וכדי לממש סוג כפול זה של קשר, מתקיימים בתורה שלושה ניסיונות - שניים על ידי אברהם עצמו ואחד על ידי יצחק ורבקה, שהוא לבסוף גם מצליח. רואים זאת לפי הפסוק בבראשית כ"ו "ויהי כי ארכו לו שם הימים

וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון וירא והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו". (שמו של יצחק מורה על זמן עתיד הוא "יצחק" בעתיד. נושא זה דורש לימוד לעצמו). ברגע שהקשר איש-אישה בין יצחק ורבקה ממומש אזי אומר הפסוק "ויצחק מצחק את רבקה אשתו" כלומר יצחק שניתן לו לצחק בעתיד יכול לצחק בהווה ברגע שיחסי האחוזה בינו לבין אשתו מתממשים לגמרי והופכים את הרגע ההוא לרגע משיחי.

בשיר השירים מוזכרים הקשרים הללו בצורה הזאת: "מי יתנך כאח לי, יונק שדי אמי, אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבוזו לי". גם בין ישראל והתורה קיימים שני סוגי קשרים אלו, הקשר הנסתר והקשר הנגלה. התורה הנסתרת היא זו הנקראת "כלה" זו שהיא מיועדת אך ורק לעם ישראל עצמו לבית פנימה. התורה הגלויה נקראת "אחותי", והיא זו המיועדת לעולם כולו, "התורה האוניברסלית" היא הרמוזה בפסוק "אמור לחכמה אחותי את" שזה בדומה לנאמר בשרה "אמרי נא אחותי את". המקרה הזה של התורה ועם ישראל הינו מקרה מיוחד לגמרי בהיסטוריה, ורואים זאת בבירור, שכן אותה תורה עצמה המכוונת לעם ישראל, היא גם זו הניתנת לעולם כולו. כך גם שרה אשת אברהם, עד ירידתם למצרים היא נקראת שרי ורש"י מסביר שם (י"ז ט"ו) "דמשמע שרי לי ולא לאחרים, כי שרה סתם שמה, שתהא שרה על הכל".

פרשה זו הינה, אם כן, רק הניסיון הראשון אצל האבות להגיע להגשמת הקשר עם נשותיהם, עם צדם הנקבי. אנו רואים שאברהם העברי נאלץ לעזוב את ארץ כנען ולרדת למצרים בגלל "רעב בארץ". אנו יודעים לפי המדרש שלפני כניסתו למצרים אברהם מחביא את אשתו בתיבה כדי שלא יגלוה, אך כשהם עוברים במכס "פתחו וראו אותה" (כדברי רש"י). או אז אברהם אומר על אשתו שהיא אחותו כדי שלא יהרגוהו. על ידי כך אברהם עושה תגלית עצומה הן מבחינה פסיכולוגית אישית והן מבחינה מוסרית היסטורית, אשתו היא אחותו. הוא טוען זאת בפני תרבות התקופה, אך הם אינם מבינים דבר. כל עוד הרעיון הזה אינו מובן לתרבות הזרה, קיימת בעיה אנושית עמוקה ביותר. המצרים לוקחים את שרה מאברהם, והתוצאה? התרבות כולה ניגפת במחלה קשה של עקרות. ומדוע? מפני שבתרבות שבה אין מבינים את הקשר בין בני הזוג, בין הצד הזכרי לצד הנקבי באמת, בתרבות שבה אין רואים באישה גם אחות אלא רק מכשיר לסיפוק צרכים מיניים ויצרים רגועים, אין משמעות להולדה ולהמשכיות הדור. יתרה מזאת, אנו יודעים שבתרבות המצרית בעיקר אצל הפרעונים, היה נוהג שהמלך נושא את אחותו לאישה כדי "לשמור את הדם המלכותי". מתגלה כאן

איפוא ניגוד מוחלט בין שתי התרבויות הללו, העברית והמצרית. צריך להבין לעומקו את ההבדל המהותי בין תרבות שבה לוקחים את האחות ועושים ממנה אישה, לבין תרבות שבה עושים מהאישה אחות. מתואר בפנינו ההלם שבא בעקבות העימות בין שתי התרבויות הללו ואת התוצאה רואים בפסוק "וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם".

אם מבינים לעומק את המתרחש בסיפור הזה על כל נדבכיו האפשריים, רואים שאותה בעיה שמצאנו לכל אורך הסיפור המקראי מתחילתו, והיא היכולת להיות אח, באה לביטוי גם כאן. ההתפתחות שעושה אברהם בנושא זה היא הגילוי, שהיכולת להיות אח מתחילה קודם כל בין בעל לאשתו, שכן מה שבעצם אומר אברהם לאשתו הוא "אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך".

בפסוק זה אין שום תזכורת למצרים או לכל כוח חיצוני אחר, כלומר הגילוי שעושה אברהם נובע קודם כל מתוכו: כל עוד אינך "אחותי" אינני חי באמת. קשה מאוד להבין את המשמעות האמיתית שמאחורי הרעיון הזה, שכן אנחנו חיים בחברה מקולקלת, מצרית כמעט. למעשה בעיית הקשר בין הבעל לאשתו אינה באה על פתרונה הסופי עד אשר האישה אומרת לבעלה "אחי אתה", דבר הקורה בין יצחק ורבקה. או אז מגיעה האנושות לקשר המושלם בין האיש לאישה, שלאחריו מגיעים יעקב ורחל המולידים את יוסף המסוגל לאחוה.

זו הסיבה שהפרשה המזרח הזו חוזרת על עצמה שלוש פעמים בתורה: בפעם הראשונה, היא מתרחשת במסגרת הניסיון החמישי של אברהם. זה קורה לפני שינוי השמות כשאברהם הוא עוד אברם (כלומר עדיין זהות שבין ארמית לעברית) ושרה שרי, והעימות הוא עם פרעה מלך מצרים, שהיא התרבות האנושית הגדולה ביותר של תקופת האבות. בפעם השנייה זה כבר אחרי ברית בין הבתרים ושינוי השמות. מים רבים זורמים בנהרות ההיסטוריה, ברית בין הבתרים, הערים החוטאות מושמדות, זרעו של לוט מובטח כפי שנראה והוא מוליד את מואב, שממנו עתידה לצאת אח"כ רות והשושלת המשיחית. עם זאת יצחק, ילד ההבטחה, עדיין לא נולד, אולם ישמעאל, בן המצרית, כבר ישנו. כל הפרטים הללו דורשים בירור.

אבל מה שחשוב לראות זה שהעימות של אברהם ושרה לאחר שינוי שמם איננו עוד עם פרעה מלך מצרים, כי אם עם אבימלך מלך גרר ומלך פלשתים. שם

הפרשה הרבה יותר מפורטת, ומיד עם סיומה נולד יצחק, התולדה האמיתית של אברהם ושרה.

גם הפעם השלישית מתרחשת עם אבימלך מלך פלשתים והפעם עם יצחק ורבקה. כמו בשאר הפעמים, גם עימות זה מתרחש אחרי רעב. בארץ. על-פי המתואר במקרא בפעם הראשונה רואים שהמאורעות הרחיקו לכת בין פרעה ושרי ("ב י"ד-כ") "ויהי כבוא אברם מצרימה ויראו המצרים את האישה כי יפה היא. ויראו אותה שרי פרעה ויהללו אותה אל פרעה ותקח האישה בית פרעה... ויגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו על דברי שרי אשת אברם. ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך היא למה אמרת אחותי היא ואקח אותה לי לאישה ועתה הנה אשתך קח ולך...."

לאחר שפרעה וכל חבורתו מוכים בעקרות, הוא בא בטענות לאברהם על שלא אמר לו את האמת. המסורה די אמביוולנטית בנושא זה: מחד, היא מלאה הערכה לשרי ומספרת שפרעה אהב אותה באמת, ושהוא לקח אותה לא כפילגש אלא כאישה. (כפי שעושה זאת אחשוורוש במגילת אסתר לאסתר). המסורת אף מספרת שפרעה נתן לשרי את ארץ גושן כמתנת חתונה, אותו אזור שעתידים לגור בו יעקב ובניו כשירדו למצרים. כמו כן נתן לה פרעה את הגר בתו, לאמה. מחד. מאידך גיסא, הצניעות מחייבת שדבר לא יתרחש ביניהם. פרעה מתעורר בלילה בלי שהתקרב אליה, ו"הלילה" הוא לא אחר על פי המסורת כי אם ליל פסח. וכך מתאר זאת הוזהר: "מה כתוב וינגע ה' את פרעה וגו' על דבר שרי ודאי שהייתה אומרת למלאך הך והוא מכה. ועל כן לא נתיירא אברהם עבודה כלום שהרי היא נשתמרה. ומה שנתירא עבור עצמו נתיירא. שלא ראה עמו שמירה כזו. בוא וראה עשר פעמים פקדה שרה למלאך להכות לפרעה, ובעשר מכות נלקה סימן עשתה שרה לבניה אחריה במצרים..."

ועוד, בהמשך: "בוא וראה לולא שנלקחה שרה אצל פרעה, הוא לא נלקה והכאה זו גרמה הכאה לאחר זמן, להלקות המצרים בנגעים גדולים. כתוב כאן "בנגעים גדולים" וכתוב שם (שמות) "ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים" מה שם "מכות אף כאן" מכות. כמו שעשה הקדוש ברוך הוא נסים וגבורות לישראל בלילה. אף כאן עשה לה הקדוש ברוך הוא לשרה נסים וגבורות בלילה... בו וראה שהשכינה לא זזה משרה כל הלילה ההוא. בא פרעה לקרב אצלה, בא המלאך והכה אותו. כל זמן, שאמרה שרה הך היה מכה. ואברהם היה מחזק ברבנו שבדאי שרה לא יוכלו לשלט עליה ... א"ר בוא

וראה שבעבור זה לא פקד הקדוש ברוך הוא לאברהם לרדת למצרים אלא הוא עצמו ירד. כדי שלא יהיה בפתחון פה לגבי רבונו של עולם, שציווהו על כך ואחר כך נצטער על אשתו".

עם זאת עדיין קשה להבין, אפילו על דרך הפשט, את הסיפור הזה מבלי לקשר לשתי הפרשיות האחרות. שכן אצל אבימלך מופיע המלאך בחלום ומהירו, ששרה היא אשת אברהם ושלא יגע בה. בנוסף לכך גם נאמר שם, שאברהם הוא נביא ושהוא יתפלל על אבימלך כדי שהוא וכל תרבותו יחיו (בראשית כ' ז'). כאן אף מתגלה משהו משמעותי בסיפור, בו בזמן שמושם דגש על אי מיצוי הקשר בין אבימלך ושרה (כמו גם בין פרעה לשרי) ואחר כך גם בין אבימלך ורבקה, הרי שהקשר בין אבימלך ואברהם, ואבימלך הולך מתחזק.

בזמן שהקשר בין אברהם לפרעה רק נרמו הרי שהקשר בין אברהם לאבימלך הולך ומתפתח. הם כבר מנהלים ביניהם שיחה מפורטת, עם האשמות ובירורים. בו זמנית מתרחב גם הדיאלוג בין אברהם ושרה, אבימלך ושרה. אברהם מברך את ביתו של אבימלך ופותח מחדש את רחמן של הנשים, שנסגרו בגלל שרה (כ', י"ז) "ויתפלל אברהם אל הא-לוקים וירפא א-לוקים את אבימלך ואת אישתו ואמהתיו וילדיו". והשיא מופיע מיד אח"כ, ששרה עצמה שהייתה עד כה עקרה, תוליד את יצחק. כמו שרואים בכתוב, שמיד לאחר הפרשה השנייה הזו נאמר "וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דיבר " (כ"א א').

במהותם, אם כן, מספרים הסיפורים הללו סיפור מרגש על התפתחות הדיאלוג בעולם. הקשר הטבעי בין אדם לאדם מתבסס על הקשר הטבעי ההכרחי שבין האיש לאישה. הניסיון החמישי של אברהם מורה שהתרבות יכולה להישפט על פי המקום, שהיא מעניקה לאישה בהשוואה לאיש. חשוב לציין שהניסיון החמישי הזה קשור גם לדיבר החמישי, שיינתן אחר כך לעם ישראל בסיני "כבוד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך על האדמה אשר אנכי נותן לך". בכך מציגה התורה תפיסה מנוגדת לזו שייציגו אחר כך היוונים והנוצרים, מין "אנטי תסביך אדיפוס", שהוא תיקון של יצר ההרג הטבוע בזהות ה"קיינית" שאותה כבר הכרנו. במסגרת המיתוס היווני-פגאני הורג האב את בנו או הבן הורג את אביו. ובהמשך אח רוצח את אחיו וזאת במקביל לכך, שהבן נושא את אמו לאישה. את התיקון לרצח האח יעשה אברהם בעזרת יכולת האחווה שלו. אבל התיקון העמוק, הפנימי יותר, הוא תיקון הזוג, שאברהם ושרה מציגים לראשונה בהיסטוריה. בהמשך, התיקון הזה ילך ויושלם עד שהוא יגיע לשיאו אצל יוסף

ואחיו, דבר שלא במקרה מתרחש אף הוא בלב החברה המצרית. יצחק וישמעאל נפגשים אמנם בקבורת אברהם אולם בשלב זה הם אינם מחליפים ביניהם מילה. ואילו במפגש בין יוסף ואחיו הדיאלוג הוא כבר מושלם באמת, וכך גם הסליחה והשלום.

האחוה כפי שאמרנו היא יעד ההיסטוריה. מבחן האמונה של אברהם, אמונה בקדוש ברוך הוא ובאשתו, הופך גם למבחן של אבימלך מלך פלשתים. המבחן הזה מכריח את שניהם לזהות את היעד האמיתי, את משמעות ומטרת קיומם, ולהגיע מתוך עצמם לדיאלוג ולאחוה. אבימלך מייצג כאן, לא במקרה, בו זמנית הן את דמות האב המופיעה בשמו אבי-מלך כמו של אב-רהם והן את דמות ה"אח" שצריך לוותר על משהו – האישה (מה שקין והבל לא הצליחו לעשות) כדי להגיע למשהו יותר גבוה והוא השלום.

אפשר גם לתאר זאת כך: עמוד התווך של הבניין ההיסטורי או הסלע שעליו נשענת ההיסטוריה הוא הזוג האנושי. הבורא ברא את האדם בצלמו "זכר ונקבה ברא אותם". האישה מופיעה כ"עזר כנגדו" של האיש, שותפה פסיכית או פעילה, הכל לפי זכותו של האיש. אולם תפקיד זה, שותפות זו, שקיימת בשיא הפוטנציאל שלה כבר מהזוג הראשון, לא ממוצית למעשה, עד לדורו של אברהם. אין זה מקרה שתקופת עקרות קודמת לכל הלידות הגדולות בתורה. זה נכון בשלושת הדורות של האבות, הדברים נראים כאילו יש חיפוש אחר הרחם הפורייה ביותר והזרע המושלם ביותר בהיסטוריה. מה שחשוב לאבחן הוא, שהאהבה שבין האיש והאישה, שדרכה עוברת ההבטחה, ממומשת לבסוף. זה מה שקורה כבר בדורו של אברהם, וחוזר וקורה שוב בדורו של יצחק ויעקב ומגיע לשיאו בלידתו של הנביא שמואל. חנה בוכה בעוד פנינה, האישה האחרת, הפורייה לועגת לה. אלקנה צועק לחנה בתשובה: "חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלוא אנכי טוב לך מעשרה בנים" ברגע זה של זיווג אמיתי עולה לשמים תפילתה של חנה והילד שמואל נולד.

את זה מדגיש המדרש, שאברהם לא היה עומד בניסיון העקדה בלי שרה. אהבתו לאשתו היא שנתנה לו את הכוח והיכולת, את עדינות הנפש ואת הרגישות ההכרחית כדי לשמוע דווקא את הקול השני, שאמר לו לא להקריב את הילד, שהוא הניסיון האמיתי כפי שנראה כשנגיע לאותו ניסיון. אם כן, משוואת האחוה בין הצד הנקי לצד הזכרי שבאדם "זכר ונקבה ברא אותם" היא, המביאה לידי מיצוי את הקשר איש-אישה, אח – אחות ואת הקשר הורים-בנים.

נקוב אחר משפטי המפתח שבפרשה במעשה אברהם ושרי במצרים ונראה את תהליכי ההתפתחות במקביל:

- "והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחי
אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך".
הקשר זכר – נקבה או איש – אישה הופך להיות לקשר בין אח – לאחות
ועולה דרגה.
2. הקשר בין אברהם ושרי משפיע על הקשר בין המצרי (תרבות הטומאה)
לעברי (תרבות הקדושה). הקשר בין הזכר והנקבה נותן חיים – חיות לזכר.
"ולאברם היטיב בעבורה" לעומת:
3. "וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם"
(רש"י על פסוק י"ז). בפעם הראשונה בתורה מועבר מסר האחווה דרך
מגפה, דרך מחלה "פסיכוסומטית" של עקרות. פרעה יודע שהוא לא
בסדר על פי התוצאה. בפעם הראשונה מתגלה בברור הקשר בין חוסר
המוסריות לבין בריאות או מחלה גופנית ויכולת הולדה (קשר שראינו
בעבר בדור המבול). הקשר בין פרעה ושרי יוצר קשר בין פרעה
ואברהם.
4. "ויקרא פרעה לאברם ויאמר" תחילת הדיאלוג-הקשר בין הזכר והנקבה
יוצר אפשרות קשר בין הזכר לזכר.
5. "ועתה הגה אשתך קח ולך" הכרה בקשר מאפשרת עלייה למדרגה
הבאה.
6. "ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו". ואז
"ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה ואברם
כבד מאוד במקנה בכסף ובזהב".

אברהם ושרה היו צריכים לרדת למצרים כדי להתמודד עם התרבות האנושית
המתנגדת, כדי להוכיח את עוצמת הקשר הפנימי שביניהם. בהליכה של אברהם
ושרה מאור כשדים הייתה עדיין שאלה לגבי מהות היחסים ביניהם וחוזקם הפנימי.
דווקא הצורך להתמודד עם תרבות אחרת, טמאה, מוכיח את הקשר שביניהם,
מאפשר להם לעלות לשלב הבא ולחזור לארץ כנען מחזקים, מחושלים ומוכנים
לניסיון הבא.

בהמשך כפי שאמרנו הפרשות הללו הולכות ומתפתחות, והן מגיעות לשיאן בקשר שבין יצחק רבקה ואבימלך. "ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון וירא והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו" ובמקביל: "ואבימלך הלך אליו מגרר... ויאמר אליהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני מאתכם ויאמרו ראו ראינו כי היה ה' עמך"... ועש להם משתה ויאכלו וישתו וישכימו בבקר וישבעו איש לאחיו וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום" (כ"ו, כ"ז-ל"א). ככל שהקשר בין יצחק ורבקה מגיע להשלמתו כך מגיע גם הקשר בין יצחק לאבימלך בשלב זה להשלמה, והם כורתים ביניהם ברית שלום. כלומר הכל מתחיל ונגמר בזוג העברי: **"צשה שלום שורה בביתו של העברי השלום שורה בעולם"**

"ואהבת לרעך כמוך" מתחיל בין האיש לאישה. מי שמצליח בזה בביתו, יכול להביא שלום ואהבה לאחרים. יצחק וישמעאל כפי שנראה נפגשים בקבורה של אברהם, אבל אינם מדברים ביניהם. בין יעקב לעשו העימות מתפרץ ומאיים, אבל לפחות ברמת הפשט של הסיפור ההשלמה היא ברורה ונוגעת ללב. באשר לדורו של יוסף נחזור לזה כשנגיע לסיפור של החטא של האחים שמכוון כנגדו, על כל ההיסוסים והחרטות, אבל גם ההתפייסות מגיעה לשיאה המודע והמתקון כשיוסף מקשר בצורה ברורה את מה שקרה לו, עם התכנית הא-לוהית, כדי להבהיר לאחיו שאין לו שום טינה אליהם. תיקון האחוה קשור במיוחד לאהבה הקיימת בין הבנים ליעקב למרות העדפתו הברורה לרחל, וגם, ואולי בעיקר, לאהבה השורה בין יעקב לרחל, ובצורה אחרת נסתרת אבל אפילו יותר עמוקה, בין יעקב ללאה.

הניסיון השישי: אברהם ולוט, (מלכי הארץ ומלכי-צדק)

מי הוא האדם הקרוב ביותר לאברהם אחרי שרי אשתו? כמובן לוט בן אחיו, כדברי הפסוק "כי אנשים אחים אנחנו" ("ג,ח") ומבאר רש"י בשם המדרש: "אנשים אחים קרובים ומדרש אגדה דומין בקלסתר פנים". ברגע שאברהם מבסס את הקשר הרוחני שלו עם אשתו הוא חייב להתמודד עם הזהות האנושית הקרובה לו ביותר, אך הפעם זו לא עוד המתנגדת, כי אם דווקא המתחרה.

לאחר שפרעה מסלק את אברהם מארצו ברכוש רב לשוב לארץ כנען "הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה". לוט "ההולך את אברם" מתעשר אף הוא עושר רב "היה צאן ובקר וגמלים". אך פה בעת המפגש המחודש ביניהם, מתרחש מאורע חשוב ביותר "ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדיו". המצב המוצג בפנינו כאן זהה בדיוק למצב של קין והבל. הארץ עצומה ורחבת ידיים, ושני אנשים אינם יכולים לשבת יחדיו. לשניהם שפע רב, אברהם ומשפחתו, תלמידיו, בקרו, עדריו, רועיו ובני ביתו, ולוט עם אנשיו שלו ורכושו הרב הם פרים ורבים וממלאים את הארץ והנה הם "לא יכלו לשבת יחדיו".

אולם למרות שתמונת קין-הבל חוזרת על עצמה, הרי שבכל זאת רואים בסיפור הנוכחי התפתחות מוסרית עצומה. בעוד שהעימות בין קין והבל מסתיים ברצח הבל על ידי קין, הרי שכאן העימות בין אברהם ולוט מסתיים בפרידתם ובפנייתם איש לדרכו. והרי המאורע שמביא בסופו של דבר לפירוד ביניהם "ויהי ריב בין מקנה אברם ובין מקנה לוט והכנעני והפריזי או ישב בארץ" ("ג ז')

יהא כלל זה בידנו, שבכל פעם שבתורה מתואר ריב או מחלוקת בין שני אנשים, הסדר בו מופיעים שמותיהם מורה, כי האדם המוזכר ראשון הוא גם זה שהחל בריב. אם כן, בריב שבין רועי אברהם ורועי לוט היו רועי אברהם ראשונים לריב. אולם על מה נסב הריב? מסביר לנו רש"י: "ויהי ריב" לפי שהיו רועים של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברהם מוכיחים אותם על גזל, והם אומרים נתנה הארץ לאברהם, ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתוב אומר והכנעני והפריזי או יושב בארץ, ולא זכה בה אברהם עדיין".

אנו יודעים, שבאותו הזמן כבר הייתה קיימת ההבטחה לאברהם, שארץ כנען שייכת לו ולזרעו, אותה הארץ עצמה שהייתה שייכת לשושלת שם עוד מימים ימימה ואשר נכבשה במהלך ההיסטוריה על ידי כנען בנו של חם. משפחת אברהם הייתה בגלות מכנען באור כשדים כפי שכבר אמרנו, וכפי שמאוחר יותר יהיו צאצאיו של אברהם בגלות בין עמים אחרים. ואילו בארץ המובטחת ישבו הכנעני והפריזי שכבשוה בעת המריבה, שהייתה בין רועי אברהם ולוט כפי שאומר הפסוק "והכנעני והפריזי אז ישב בארץ".

מה היה הרקע למחלוקת בין הרועים? הבעיה הייתה כאז כן עתה, בעיית גבולות. רועי לוט הם אמנם רועים (כלומר מנהיגים רוחניים), אולם הם רועים, שאינם מתנהגים לפי חוקי המוסר. הפסוק הנ"ל מסביר לנו, שהבעיה הייתה, שבאותה עת הכנעני עדיין היה כובש בארץ, ועל כן אסור היה לרועי לוט להתנחל בארץ, כפי שהם עשו, ולהכריז עליה כעל רכושם כל עוד לא קיבלו זאת בצורה חוקית.

מה עושה אברהם ברגע המבחן? "ויאמר אברהם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו". המשפט היחיד הזה, הוא אחד המשפטים המרגשים ביותר בתורה, הוא המשפט המבטא יותר מכל את תיקון חטאו של קין. אברהם מצליח לעשות את מה שלא עשו כל הדורות שלפניו, להגיע לדרגת אחווה אמיתית, מיושמת. מול "ויאמר קין אל הבל אחי ויהי בהיותם בשדה ויקם קין על הבל אחי ויהרגהו" מופיע עתה "ויאמר אברהם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי".

אברהם מבין שעליהם להיפרד ועל כך אומר הזוהר "ויהי ריב בין רעי מקנה אברהם אמר רבי שמעון לוט בקש לחזור ולעבוד עבודה זרה, שעובדים אליה יושבי הארץ. וסוף המקרא מוכיח, שכתוב והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, ומנין שלוט חזר לסרחונו לעבודה זרה שכתוב ויסע לוט מקדם מה מקדם מקדמונו של עולם... כיוון שידע אברהם שלוט לזה נוטה לבו מיד ויאמר אברהם אל לוט...".

המפגש בין אברהם ולוט אינו מסתיים ברצח כמו אצל קין והבל, ולא בכריחה כמו אצל יעקב ועשו. אברהם מדבר עם לוט, ומותר בידו את הבחירה "הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה". לוט נושא את עניו "וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה לפני שחת ה' את סדום

ואת עמורה ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו"

הבחירה ניתנה בידי לוט, הוא עובר ארבעה שלבים עד מימוש עצם הבחירה עצמה: (1) 'זירא', (2) 'זיבחר', (3) 'זייסע', (4) 'זיפרדו'.

ארבעה שלבים שבסיומם חלה ההפרדה הממשית הברורה בין שתי הזהויות הללו. חשוב להדגיש שוב שבפוטנציאל יכול היה לוט להיות בן האדם שדרכו עובר העניין הא-לוהי. הוא מצאצאי שם ועבר, ממשפחת תרח ודומה בחיצוניותו בכל לאברהם. מה שמפריד אותו מאברהם מתגלה רק כאן, ברגע הבחירה הפנימית והמעשית שלו: "זייסע לוט מקדם" ומבאר רש"י "מקדם נסע מאצל אברהם והלך לו למערבו של אברהם נמצא נוסע ממזרח למערב. ומדרש אגדה: הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי אפשר לא באברהם ולא באלוהיו".

והזוהר כאמור מדגיש "זייסע לו לוט מקדם נסע מן קדמונו של עולם ולא רצה להידבק באמונה השלמה כאברהם. אברהם ישב בארץ כנען להידבק במקום של האמונה ולהבין החכמה איך להידבק בריבוננו, ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדום עם אותן רשעי העולם שייצאו מתוך האמונה, שכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים מאוד כל אחד נפרש לדרכו כראוי לו.

"מקדם" הוא המקום שאליו הולך האדם כשהוא מתרחק מהקב"ה, כשהוא חוטא. על האדם הראשון לאחר החטא נאמר: "ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים" ועל קין נאמר לאחר הרצח: "ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת קדם". ומבאר רש"י: "ויצא קין יצא בהכנעה כגונב דעת העליונה. בארץ נוד בארץ שכל הגולים נדים שם קדמת עדן שם גלה אביו, כשגורש מגן עדן, שנאמר וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים את שמירת דרך מבוא הגן, שיש ללמוד שהיה אדם שם, ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים שנאמר או יבדיל משה מזרחה שמש..."

גם לאחר מרד דור הפלגה בקדוש ברוך הוא, לפני בניית מגדל בכל נאמר: "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. ויהי בנוסעם מקדם..." מהם אותם דברים אחדים? אומר רש"י: "באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים, נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. דבר אחר על יחידו של עולם..."

אם כן, לוט בוחר להידבק באותה רשימה של בני אדם, שהתרחקו וחסאו כנגד הקדוש ברוך הוא, אך הוא משאיר לאברהם את המקום המיועד לו על פי ההבטחה. לוט חושף את טבעו האמיתי בעצם בחירתו, מבלי להיות מודע לכל ההשלכות של בחירתו.

ואכן הפסוק הבא מלא איום סמוי "אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי הכנר ויאהל עד סדום. ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד". (י"ג, י"ב)

אין ספק, שדמותו של לוט היא אחת מהדמויות המעניינות והמעורפלות ביותר בתורה. מחד הוא, בוחר לרדת לגור בסדום אולם מאידך הוא מגלה מידה של הכנסת אורחם נדירה כשהמלאכים באים לבקרו, ולכן לבסוף הוא גם ניצל. מחד הוא מוקף סיפורים של עבודה זרה אלימות וגילוי עריות אבל מאידך ממנו עתידה לצאת רות המואביה, אם שושלת המשיח. הזוהר מספר שממנו נולדו שתי מידות של חטא: חטא נסתר, וחטא גלוי. כששני בניו עמוז ומואב מייצגים את שני סוגי החטא האלו.

והכתוב כמו רודף את אותו צד אפל ומסתורי, הנעלם בדמותו של לוט. כאילו משהו באישיותו מתחמק מהעין, אבל מושך למרות זאת. בהיסטוריה המתמשכת הזו לוט מוצג למעשה כהקדמה (פרפיגורציה) לדמותו של לבן.

בעיית האחוזה, וזו של האישה, ממשיכות להופיע גם בהמשך "ולרבקה אח ושמו לבן..." לבן על פי ספר הזוהר מייצג את הנשמה המפתה, שאף פעם לא תיעלם לחלוטין. "בעולם הזה הוא נושא את שמו של לוט", אבל באמת הוא נקרא לבן. מבחינה פסיכולוגית הסיפור כאן מגיע לעומקים אדירים. מציאות הרע הזה חיונית לצורך המשכיות החיים. כל הסיפור של רבקה מתרחש בדיוק בשלב שבו מתואר מותה של שרה אמו של יצחק, שאת מקומה באה רבקה למלא אות. בהמשך שוב מופיעים הקשרים המעורפלים הללו, ובהקבלה פנימית עמוקה, בין שתי בנות לבן, רחל ולאה, המקבילות לשתי בנותיו של לוט ששמותיהן אינם מוזכרים באופן מפורש. העובדה שאישיותו של לבן הארמי מתגלה גם היא בעימות שנמנע, מראה שהבעיה המוצגת כאן הנה מהותית ואמיתית: העולם אינו יכול להתקיים בלי תשוקה. אבל אותה תשוקה אותה התלהטות יצרים היא שהביאה גם לרצח האח הראשון. העימות שנמנע בין אברהם ולוט מסמן את תחילת התיקון. כשאברהם אומר ללוט: "אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו", הרי הנשמה הא-לוהית אומרת למעשה לצד

המפתה שלה "בוא לא נריב שהרי אנחנו אחים...". "יצר הרע" הינו הכרחי לקיום, אבל רק כשהאדם מגיע לשלום בתוך עצמו, מגיע לשלום שבין שני היצרים שבתוכו, רק אז הוא מסוגל לצפות ולמלא את ייעודו בעולם. כל הסיפור של אברהם העברי מתחילתו ועד סופו הינו סיפור ההשלמה הזאת, אברהם ונמרוד, אברהם ופרעה, אברהם ולוט, אברהם ומלכי הארץ, אברהם ואבימלך, יצחק ואותו אבימלך מלך פלשתים (גרעין הפלשתים) שמוביל אותנו היישר ללב הבעיה של זמננו.

על מה למעשה נסב העימות בין כל הזהויות הללו? כפי שצינו לא פעם, היעד האמיתי של ההיסטוריה הוא להגיע ליכולת מושלמת של אחווה. זהו יעד קשה מאוד להגשמה, ועם זאת אין האדם יכול שלא לממש. האדם נברא כדי להגיע לאחווה ולהתגבר על הנטייה שבתוכו לרצח אח, אבל לא על חשבון ביטול יצר הרע, שהוא גם, אך באופן פרדוכסלי, הוא נושא החיוניות. מי שמנסה ומצליח בסוף לממש את זה הוא העברי והפלשתי. והכל מתרחש כפי שכבר ראינו סביב היווצרות הזוג האמיתי. רק כוח האהבה יחזיר לאדם את המשמעות העמוקה של ההיסטוריה. האישה בסיפור המקראי איננה "מנוחת הלוחם" כי אם התשובה למלחמה, התנאי להופעתו ולמימושו של "איש השלום". יצחק וישמעאל על אף שאינם מחליפים אף מילה ביניהם, נפגשים בסוף הלווייה של אביהם. ישמעאל מהווה עבור אברהם ניסיון לאבהות, אבל דווקא הנאמנות הפנימית שלו לרגש האבהות הזו היא שתיתן לו את הכוח לעמוד מאוחר יותר גם בניסיון העקדה. זה לא מקרה שהמדרש מבליט את דאגתו של אברהם לישמעאל ואהבתו אליו.

במקרה של יעקב ועשו העימות כבר קשה יותר, אבל גם התוצאה ברורה יותר. ואילו במקרה של יוסף ואחיו העימות וההשלמה מגיעים לשיא. הפרק שבו יוסף מתגלה לאחיו הינו ללא ספק אחד הפרקים החזקים, המרגשים והמשמעותיים ביותר בתורה. התיקון שם נעשה בצורה ברורה, חד משמעית ומחלטת. חטאו של קין כלפי הבל, החטא של רצח אח, בא על פתרונו ותיקונו בעם ישראל. בהמשך נותר רק שהחטא הזה יתוקן ויושלם גם עם אומות העולם, ולכן העימות והחיפוש של האח בין הגויים יימשך עד אחרית הימים.

עם ישראל חי בהיסטוריה כעם, את מה שהיה קיים כבר ברמה הפרטית בחיי האבות. הריב בין רועי אברהם ורועי לוט הינו ריב על גבולות, אולם ריב זה כפי שראינו אינו מסתיים ברצח או בכריחה. אברהם ולוט נפרדים, וקובעים פגישה באחרית הימים או ישובו ויתאחדו. "הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי אם

השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה" ורש"י מסביר: "בכל אשר תשב לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן ולעזר. וסוף דבר הוצרך לו, שנאמר: וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו'"

לוט בוחר ללכת ולגור בסדום, וברגע מסוים של ההיסטוריה יערוך ה' משפט לאותה תרבות רשעה, שבתוכה לוט יושב. שוב תישאל השאלה מדוע נותן הקדוש ברוך הוא לתרבות שעליה כתוב: "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד" להתקיים זמן כה רב, בדומה לארכה שהוא נותן לדור המבול. התשובה נמצאת בנקודה בסיפור שבה משנה 'אברם' את שמו ל 'אברהם' עם קיום מצוות המילה. כפי שנראה שברגע שאברם יקבל על עצמו מצווה זו ויהפוך לאברהם, חל השיפוט הא-לוהי על העולם כולו, גורל סדום ועמורה נחתם, ורק לוט ומשפחתו ניצלים.

ברגע שלוט נפרד מאברהם, מתגלה אליו הקדוש ברוך הוא, ונותן לו את הבטחת הארץ הקשורה בהטחת הזרע: "זה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה. כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם ..." ("י"ג, י"ד-ט").

ורש"י מסביר: "אחרי הפרד לוט: כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו". והזוהר מסביר זאת כך: "אמר אבא בוא וראה כמו שהשכינה אינה נתגלית אלא במקום הראוי לה, כך גם לא נראית ולא נתגלית אלא באדם הראוי לה, שהרי מן היום שעלה על רצונו של לוט לחזור לסורו נסתלק רוח הקודש מכיוון שראה אברהם שלוט חזר לסרחונו היה נתיירא אברהם. אמר: אפשר חס ושלוש בעבור התחברות הזאת אבדתי חלק הקדושה, שהכתיר לי הקדוש ברוך הוא'. כיוון שנפרש ממנו א"ל 'שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם', מהו 'מן המקום אשר אתה שם'? שנדבקת בו בתחילה ונתעטרת באמונה השלמה... ואז נתבשר שלא הסיר ממנו ומן בניו לעולם... " (בראשית פ"ה, עמוד א')

הפרשה עם לוט נעצרת כאן, ובינתיים נכנס בשלב זה הסיפור של מאבק אברהם במלכי הארץ השונים. כפי שכבר אמרנו, הניסיון המרכזי של אברהם בכל הסיפורים הללו הוא לתקן את חטאו של קין, או כפי שקראנו לו: לפתור את בעיית משוואת האחווה בעולם. פתרון זה מתגשם בסיפורו של אברהם רובד אחר רובד:

1. ראשית אברהם עם עצמו (ניסיון המערה).

2. אחר כך אברהם עם המתנגד (נמרוד וניסיון האש וכן עם פרעה במצרים).
3. אברהם עם אשתו (הירידה למצרים והעימות עם פרעה, אחר כך העימות עם אבימלך). הניסיון החמישי.
4. אברהם עם המתחרה (הריב עם לוט) ועם מלכי הארץ (הניסיון השישי).
5. אברהם עם אשתו (ההליכה להגר ולידת ישמעאל). הניסיון התשיעי.

אברהם, אם כן, הולך וממצה את הפוטנציאל הגלום בו כאיש הא-לוהים, כלומר כאיש השלום, בניסיון אחר ניסיון. אולם כדי שהניסיונות יהיו אמיתיים, הרי הוא חייב להיות בסביבה הלוחצת עליו שלא להיות כזה. לעומתו מלכי הארץ נלחמים אלה באלה, הם בוחרים באופציה של מלחמה ולא של אחווה, "זיערכו אתם מלחמה בעמק השדים". כל המלכים הללו, על פי תיאורם הינם מלכים רשעים המורדים בקדוש ברוך הוא, באמונה ובמוסר. בתוך המלחמה הזו נלכד לוט, שבחר אחרת מאברהם "והוא יושב בסדום" וכפי שפרש רש"י: "והוא יושב בסדום" מי גרם לו זאת? ישיבתו בסדום". בחירתו של לוט גרמה לכך שהוא יפול לידיהם של מלכי הארץ. הוא בחר "לרדת", ועליו להיות מוכן לשלם את המחיר, להתמודד עם הסכנה שבחיי הטומאה.

"ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי" (י"ד, י"ג)

למי קוראים לעזרה? לאברהם. ומדוע דווקא כאן? כי לוט, הוא כמו מלכי הארץ שמבינים, שבעצם אין הם יכולים להגיע לפתרון חיובי ביניהם בעצמם. ופה בפעם הראשונה בתורה, מוזכר ביטוי, שהוא גם היעוד, "אברהם העברי". זה לא מקרה מאחר שהעברי מכיל בתוכו גם את העובר, זה שמסוגל לעבור ממצב זהותי אחד למשנהו וגם את זה "שבא מעבר לנהר" (רש"י על י"ד, י"ג). אברהם מוצא עצמו ברשת סבוכה של יחסים, שבתוכם הוא צריך להעביר מסר לאנושות כולה. בתוך התווה של האלימות, שבה בוחרים כל מלכי הארץ, ולאחר שהוא הוכיח את עצמו בקשריו עם אשתו (עם צדו הנקבי) ועם אחיו (רעו), צריך עתה אברהם העברי להציג לאנושות כולה אופציה אחרת הקיימת בעולם, אופציה של משמעות וסדר בהיסטוריה, המיוצגת על ידי יכולת האחוה. אבל לפני כן עליו לשחרר את לוט אחיו קרובו, מידי כוחות הרשע, ואכן הוא מארגן את אנשיו, רודף אחר המלכים, מכה אותם ומשחרר את לוט, משפחתו ורכושו. ואז "ויצא מלך סדום לקראתו אחרי שובו מהכות את כדרלעמר ואת המלכים אשר איתו אל עמק שווה הוא עמק המלך". ומבאר רש"י: "ומדרש אגדה עמק שהשוו שם כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא א-לוהים ולקצין". האנושות

כולה מכירה בכך שאברהם העברי הוא היחידי המסוגל לאחוזה, שהוא היחידי המסוגל להצילה מנטייתה הטבעית לאלימות, שנאה ומלחמה, וממליכה אותו עליה. אברהם הוכיח במעשיו את בחירתו.

מי הם אותם מלכים? ועל מה נסב המאבק בניהם?

"ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריוך מלך אלסר כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גויים. עשו מלחמה את ברע מלך סדום וברשע מלך עמרה שנאב מלך אדמה ושמאבר מלך צביים ומלך בלע היא צער. כל אלה חברו אל עמק השדים הוא ים המלח..." ("י"ד, א-ב")

היו שם שתי קבוצות עיקריות: קבוצה אחת בראשות אמרפל מלך שנער, עליו אומר רש"י: "הוא נמרוד, שאמר לאברהם פול לתוך הכבשן" (עפ"י ב"ר). והקבוצה השנייה בראשות ברע מלך סדום. הקבוצה הראשונה מייצגת אם כן את אותן האימפריות שעיקרן מרידה בבורא, כלומר חטאים שבין אדם למקום. ואילו הקבוצה השנייה מייצגת את אותן אימפריות שעיקרן שנאת אחים, כלומר חטאים שבין אדם לחברו. כמו ההבדל בין חטא אדם הראשון לבין חטא קין, ותחילת התיקון שהופיע בשם (לחטא אדם) ועבר (לחטא קין), כך גם קבוצות המלכים השונות מייצגות את שני ממדי החטא הללו. בתחילה נלחמים הארבעה כנגד החמישה ומנצחים. "ויצא מלך סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צביים ותדעל מלך גויים ואמרפל מלך שנער ואריוך מלך אלסר ארבעה מלכים את החמישה. ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו מלך סדם ועמרה ויפלו שמה והנשאים הרה נסו" ("י"ד ח-י)

כשם שבדור המבול היה החטא בין אדם לחברו (גול), ודור זה קיבל עונש כבד מזה של דור הפלגה, שהיה חטאו שבין אדם למקום (מגדל בבל), כך מצליחים ארבעה מלכים, שנמרוד בראשם, לנצח את חמשת המלכים האחרים. רק מלך סדום עצמו ניצל ממוות בדרך ניסית כפי שמספר המדרש, המובא ברש"י: "ומדרש אגדה שהיה הטיט מוגבל בהם ונעשה נס למלך סדום שיצא משם, לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינים שנצל אברהם מאור כשדים מכבשן האש, וכיוון שיצא זה מן החמר, האמינו באברהם למפרע" ("י"ד, י').

ואולם בעת כיבוש סדום על ידי שאר המלכים נלקח לוט בן אחי אברהם, שישב בסדום בשבי, ואומר הזוהר: "ויהי בימי אמרפל מלך שנער וגו'" אמר רב אלעזר

בוא וראה בשעה שנתחברו כל המלכים האלה להתגר מלחמה על אברהם נוסדו יחד עליו להעבירו מן העולם. וכיוון ששלטו בלוט בן אחיו של אברהם מיד הלכו. מאי הטעם, משום שצורתו של לוט הייתה דומה לאברהם, ולפיכך זילכו, כי כל המלחמה הייתה בעבורו – אפשר שהרגישו על ידי איצטננותם שיש בלוט ניצוץ גדול ונורא דקדושה שהיא נשמת המשיח. וזהו העניין שצורתו של לוט הייתה דומה לאברהם, צורה היינו כוח הרוחני. ולפיכך חשבו כי די להם ניצוץ המלחמה במה שלקחו את לוט בשבי, מה הטעם? לפי שהיה אברהם מוציא בני העולם מעבודה זרה והכניסם בעבודה של הקדוש ברוך הוא ועוד עוררם הקדוש ברוך הוא למלחמה בעולם כדי להגדיל את שם אברהם בעולם ולהקריב אותו לעבודתו.

אברהם, לא רק שאינו פוחד מהמלכים המנצחים (שהיו גיבורים, כדברי רש"י על פסוק ט' "ארבעה מלכים וגו' ואף על פי כן נצחו המועטים להודיעך שגיבורים היו ואף על פי כן לא נמנע אברהם מלרדוף אחריהם"), אלא הוא רודף אחריהם ומנצחם, כדברי הפסוק: "וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילדי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות וירדוף עד דן... ויכס וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק וישב את כל הרכש וגם את לוט אחיו ורכושו השיב וגם את הנשים ואת העם" ואז: "ויצא מלך סדום לקראתו אחרי שובו מהכות את כדרלעמר ואת המלכים אשר אתו אל עמק שוה הוא עמק המלך". לאחר נצחונו על כל מלכי הארץ מכירים בו כל האומות "והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלקים ולקצין" (רש"י בשם מדרש אגדה).

וכאן מגיע רגע השיא: "ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון ויברכהו..." ("יד, י"ח) רש"י מסביר: "ומלכי צדק מדרש אגדה הוא שם בן נח". והזוהר מסביר: "אמר רב שמעון ביקש הקדוש ברוך הוא להוציא הכהונה מן שם, כמו שכתוב והוא כהן לאל עליון. כיוון שהקדים ברכת אברהם לברכת ריבונו אמר לו אברהם: וכי מקדימים ברכת עבד לברכת אדונו מיד נתנה הכהונה לאברהם..."

מה בעצם קורה כאן? כזכור לכם, בשושלות מאדם הראשון ועד אברהם ראינו שהעניין הא-לוהי עבר מאדם לשת לאנוש למתושלח לחנוך וממנו לנח. לנח היו שלושה בנים שם-חם ויפת. העניין הא-לוהי עובר לשם ומשם לעבר ומעבר למשפחת תרח כשלתרח שלושה בנים-נחור הרן ואברם. בשלב זה נשאר לברר,

דרך מי משלושת בני תרח יעבור העניין הא-לוהי, ויש לזכור שוב, שבפוטנציאל יכול העניין הא-לוהי לעבור דרך לוט בן הרן כמו דרך אברהם. אז בשלב זה של ההיסטוריה, הכהונה, שהיא למעשה העניין הא-לוהי, עדיין בידי שם בן נח, ועליו להעבירה לזה מבני תרח, שיוכיח את עצמו זכאי וראוי לה ברמת המעשים. אברהם (העברי) ולוט (המתחרה) נפרדים, כדי שכל אחד מהם יעבור את ניסיונותיו הוא, ויוכיח דרך מעשיו את זהותו האמיתית. כלפי חוץ אברהם ולוט זהים הן בקלסטר פנים והן בפוטנציאל. ואז נשלחים מלכי הארץ (נמרוד באור כשדים, המטיל על אברהם והרן מבחן, שאברהם עומד בו והרן לא; ופרעה מאוחר יותר במצרים, המטיל על אברהם ושרי את המבחן שלהם שבו שניהם עומדים) לבחון את אברהם ולוט. לוט נלקח בשבי ודווקא אברהם מוכיח את עצמו כמנהיג הראוי להנהיג את האנושות, ומורה על ידי מעשיו, שהוא הוא נושא העניין הא-לוהי האמיתי. מלכי הארץ יוצאים לקראתו ומכירים בגדולתו, ואז כשיא וסיכום מופיע גם שם בן נח, מלכי צדק מלך שלם, ומעביר את הכהונה על האנושות לאברהם.

אז בתום הניסיון השישי, מלכיצדק, המייצג את שם בנו השלישי של נח שדרכו עובר העניין הא-לוהי או ההבטחה של ההיסטוריה, מכיר באברהם כנושא המשכיות הברית, לאחר שכל אומות העולם, המתנגדים לאברהם, מכירים גם הם בשלב זה בעליונותו של אברהם העברי עליהם, וממליכים אותו למלך על כולם. אם מתבוננים היטב בסדר האירועים המתוארים בפרשת "לך לך" רואים שפרשה זו שהתחילה עם הליכתו של אברהם מאור כשדים לארץ כנען, לקראת מימוש ייעודו, ושעברה דרך הניסיון החמישי עם פרעה במצרים, שבה הצהרת האחוה נרכשה בקושי רב, ממשיכה דרך הניסיון השישי, שבו מתואר העימות בין אברהם ובין לוט וההשלמה ביניהם, ומגיעה לשיאה עם העימות בין אברהם למלכי הארץ. שוב, מה שבאמת מתואר בניסיונות הללו זה התפתחות יכולת האחוה באנושות דרך העברי. "תכנית האחוה" היא קשה, היא נתונה לסכנות רבות ורואה עליות וירידות, אולם היא מוגנת בצורה "על טבעית" על ידי הברית שהיא עדיין נסתרת בנקודות רבות, אבל שהולכת ונחשפת בין הקדוש ברוך הוא לאברהם.

אין זה מקרה ש"אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה" (ט"ז, א') שוב כפי שצינו לא פעם, ברגע שהאדם עומד במבחן מצד מעשיו למטה ובחור בדרך ההתחברות, אז ורק אז, מופיע הבורא ומאשר בפניו את בחירתו. לאחר שאברהם עומד בניסיון השישי הוא ניסיון האחוה הכלל אנושית, האוניברסלית, או אז מופיע הקדוש ברוך הוא ונותן לו את ההבטחה לזרע ולארץ. לראשונה

בצורה ברורה וגלויה הבורא מצא סוף סוף את השותף הנאמן, אותו הוא חיפש מתחילת ההיסטוריה. האדם המסוגל למוסריות, לאחוזה, לנוכחות, לאחריות ולדיאלוג. רק אחרי שאברהם עומד במבחן האמונה במצרים ופותח בדיאלוג עם פרעה, מצליח להתגבר על יצר התחרות הטבעי עם לוט ולהימנע מעימות איתו, מתמודד בהצלחה עם כל מלכי הארץ ונוטל מהם רק את מה שמגיע לו באמת. רק כשהוא מוכר על ידי האנושות כולה זוכהניה הטבעיים (שם בן נח) כעליון על כולם בגלל מוסריותו, רק אז הוא מקבל את האישור מלמעלה שאכן הברית היא איתו. הדבר חוזר בהיסטוריה על דרך "מעשה אבות סימן לבנים" כשרואים מה שקרה לעם ישראל במאת השנים האחרונות. העם בחר לחזור לארצו, ואז הקדוש ברוך הוא הראה דרך האנושות וההיסטוריה שאכן הגיע הזמן. גם במקרה שלנו, כמו במקרה של אברהם אבינו וכמו שנראה בסוף כל גלות, האדם או העם צריכים לעשות את הבחירה מלמטה, האנושות צריכה להכיר בבחירה זו ואז הקדוש ברוך הוא כאילו "הולך" עם ההיסטוריה. כשעם ישראל החליט לחזור לארצו, אז הייתה הצהרת בלפור ב-1917, ובעיקר אחר כך בהצהרת חבר העמים בסאן רמו ב-1921, שם הכירה האנושות בזכות העם היהודי לשוב לארצו, בבחינת "עמק השווה", דבר שאכן התממש אח"כ במציאות.

אם כן לסיכום היוצא לנו:

עמק השווה

המתחרה

"יושב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב גם את הנשים ואת העם"

המתנגד

"יוצא מלך סדם לקראתו אל עמק השווה הוא עמק המלך" (רש"י כל האומות)

הכהן

"ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון ויברכהו" (שם בן נח)

ואז

"אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה... (שו א') ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת" (שו יח)

הניסיון השביעי – ברית בין הבתרים

בשלב זה, לאחר ההכרה הכללית של האנושות כולה בייעודו ובגדולתו של אברהם, נחתמת הברית בין הקדוש ברוך הוא לאברהם בצורה סופית ומחלטת. זהו שלב הבגרות, הבחירה הסופית של העברי. עד עכשיו עברנו מהרובד הפרטי ביותר (ניסיון המערה והאש) לרובד האישי משפחתי (לך-לך), ומן הרובד האישי לרובד האוניברסלי (פרעה במצרים, לוט ורועיו, מלכי הארץ מלכיצדק), עתה אנחנו מגיעים לרובד הטראנסנדנטי. אם כן התהליך היה באופן הזה:

מהפרטי ← לאוניברסלי ← לטראנסנדנטי

בפרק ט"ו פסוקים א-כא ניתנת לאברהם ההבטחה השלישית על בן שיצא ממעיו ויירשו, ועל שזרעו יירש את הארץ: "וזהנה דבר ה' אליו לאמור: לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא ירשך... ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת..."

להזכירם, עד עכשיו ראינו את התהליך שבאמצעותו הופך אברם הארמי לאברהם העברי כדי לממש את תפקידו וייעודו בעולם. הזהות הארמית הזו מושלת מעליו במספר שלבים:

בשלב הראשון – ניסיון החושך והאש, הכרה פנימית בכורא, והתמודדות עם תורתו ותפיסות אחרות.

בשלב השני – "לך לך", ההתנתקות מהתרבות הארמית והליכה לקראת הייעוד העברי שקשור לארץ ישראל.

בשלב השלישי – התמודדות עם כל הזהויות המקבילות והמתנגדות לו (נמרוד, פרעה, לוט, מלכי הארץ, והכרת עליונות העברי).

בשלב הרביעי – לאחר חתימת הברית הסופית (ברית בין הבתרים, המילה ושינוי השמות) חלה ההפרדה הסופית. לאברם בזהותו הארמית נולד בן מהגר

המצרית הוא ישמעאל. ואילו לאברהם ושרה העבריים ייוולד לאחר מכן בן ההבטחה הוא יצחק.

מאוחר יותר נראה שהזהות הארמית הזו נמשכת עדיין במשפחת אברהם בשני שלבים: אחת אצל ישמעאל ואחרת אצל עשו. על כן יש צורך בכירור זהותי ממושך, כדי שאברהם יהפוך ליעקב, שהופך לישראל האמיתי. שכן במהלך הסיפור הארוך והמורכב הזה ישנו מעבר משלב של זהות אישית ואחר כך לאומית, מקומית ספציפית, לזהות אוניברסלית, כלל אנושית. עובדה, המבטאת במעבר מאברם הארמי דרך אברם העברי, לאברהם.

ישנם דימויים מן הקבלה, הממחישים. זאת ניקח את דימוי "הפרי, הגרעין והקליפה". הפרי איננו הגרעין או הקליפה, והם אינם הפרי. 'אברם' מקביל לדימוי של הפרי עם הגרעין והקליפה. הקליפה שומרת על הפרי, יחד עם זאת כדי להגיע לפרי יש לקלף את הקליפה ולזרוק את הגרעין. אז הקליפה שעל אברם להשיל זה ישמעאל, שהוא בנה של הגר המצרית. זוהי צורה מיוחדת של להיות אברם שנמשכת עם ישמעאל, אך שאיננה עברית. הגרעין לעומת זאת הוא עשו, וממנו יותר קשה להיפטר, כפי שנראה כשנגיע לסיפור של יעקב ועשו, וזאת מאחר שהוא נולד כתאום ליעקב, מרבקה אשתו היחידה של יצחק.

התורה מתארת לנו אם כן תהליך של מוטציה, של שינוי זהותי מ'אברם' ל'אברהם', של אברם שהיה עברי, אלא שזהותו העברית הייתה חבויה ונסתרת בתוך הזהות הקליפתית של ארם. חשוב לזכור שגם הזהות הארמית הזו איננה סתם זהות. זו באמת הזהות העברית (או השמית הטהורה אם תרצו) אבל בצורה ספציפית, מיוחדת רק לצורה זו של ההוויה, היא לא יכולה להיות אוניברסלית. אם נשווה זאת להיום, אזי הארמי של אז יכול להשתוות ליהודי האמריקאי של ימינו. אז הצד היהודי עברי שבו הוא הצד החבו, האוניברסלי, אבל הצד האמריקאי הינו ספציפי, מוגבל לתרבות האמריקאית, שאינה דומה לשום תרבות אחרת. בזהות הספציפית הזו של האמריקאי או האנגלי או המרוקאי יש משהו, שמונע התחברות עם האוניברסלי. ואילו אברהם שהופך להיות אברהם העברי מגלה את הממד האוניברסלי שבו, ואז הוא הופך מ'אברם' – אב ארם' (היהודי הארמי או היהודי האמריקאי) ל'אברהם' – אב המון גויים, אב האנושות. אברם הוא עברי שבסופו של דבר חוזר לארצו ומוציא מן הכוח אל הפועל את ייעודה של אותה שושלת – שרשרת שהחלה עם שת, עברה דרך נח לשם, משם לעבר, ושבה תרח, אבי אברהם היה אחד "מהחוליות" החלשות

ביותר. תרח הוא עברי שהפך כבר כל כך מתבולל בתרבות האנושית, שאצלה הוא היה היהודי, עד שהוא נעשה הכהן הגדול של העבודה הזרה של אותה תרבות (מין דמות של פרויד ובעיקר מעין דמות של מרכס). כשנתבונן על ההיסטוריה של עם ישראל בגלות נראה מקרים רבים שהסבא של הסבא היה מאוד עברי, הנכד או הנין חוזר למקורותיו, עולה לארץ או חוזר בתשובה. תרח היה "חולייה" חלשה בשושלת העברית אבל בכל זאת, דרכו הזהות והמהות העברית עברה לאברהם.

אברהם צריך להתנתק, להשיל מעליו את אותו חלק זהותי שקשור לתרח, שקשור לזהות הארמית הספציפית, וששיאה יהיה אצל לבן הארמי. בשלב זה עלינו לפתוח סוגריים כדי לתקן טעות רווחת, הנובעת מתפיסה לא עברית, האומרת שאברהם הוא האב של כל אומה או עם, שיש להם אמונה במונותאויזם, אך זה לא מה שאומר הכתוב בתורה. למשל יש הטוענים שהם בני אברהם כיצד? רוחנית. הם טוענים שלא חשוב מהי הזהות הלאומית או העם שאליו שייכים, אלא שאם מאמצים את האמונה של אברהם, אזי הופכים לבני אברהם והם מקשרים זאת לפסוק "כי אב המון גויים נתתיך". אבל המדרש והגמרא ברורים מאוד בנקודה זו: אברהם הנו האב של כל אלה המתגיירים לזהות ישראל. כל אדם יכול לבוא מזהות לאומית זו או אחרת, אבל רק ברגע שהוא מתגייר ונכנס לזהות הלאומית של ישראל, הופך אברהם לאביהם.

אברהם נקרא "אב המון גויים" מפני ש"המון גויים" יבואו להתחבר עם זהות ישראל, דהיינו יהפכו לעברים. ישמעאל הנו בן 'אברם' (בזהותו הארמית עדיין לפני שינוי שמו) אבל הוא איננו עברי, בין היתר מאחר שאמו איננה עבריה. נשים לב שהכתוב מדגיש לא פעם כשהוא מתייחס לישמעאל, "ישמעאל בן הגר המצרית" או "בן האמה". יצחק יולד כבר לאחר שינוי זהותו ושמו של אברהם כלומר כעברי בעל הממד האוניברסלי. עשו לעומת זאת נולד לרבקה, והוא אכן נקרא על ידי הגמרא "ישראל מומר". זוהי גם הסיבה שרוב הגרים באים דווקא מעשו ולא מישמעאל. מה שחשוב להבין זה שיש הבדל עצום בין שתי הזהויות הללו, אולם את זה נלמד יותר לעומק בהמשך. לענייננו, אין צורך שישמעאל יתגייר כדי שהוא יעשה את התיקון שלו. ישמעאל יכול להיות צדיק בתור ישמעאל, בעוד שהתיקון של עשו הוא להפוך ליעקב.

היוצא, שהדגם של אברהם ותהליך השתנות זהותו נראה כך:

תרח (הארמי)

אברם (הארמי) ----- "לך לך" ----- אברם (העברי)

הזהות הארמית

אברהם העברי עם הגר
ישמעאל

הזהות העברית

אברהם ושרה (לאחר המילה ושינוי השמות)

יצחק
יעקב עשו
ישראל

המקור לכך ניתן במסכת ברכות דף י"ג. שם נאמר "תניא, אברם הוא אברהם בתחילה נעשה אב לארם ובסוף נעשה אב לכל העולם" באיזו דרך? בדרך של גיור לישראל, שיינתן לכל מי שבאמת רוצה בכך. זאת אומרת, בכל פעם שמישהו מהאומות הופך לישראל, הוא נכנס דרך עיקרון הזהות של אברהם, ולכן הגרים נקראים תמיד בן או בתו של אברהם אבינו.

אולם מה קרה בברית בין הבתרים? מדוע זוהי הברית הסופית והחותמת בין הקדוש ברוך הוא לאברהם? הרי ראינו במספר מקרים בפרקים הקודמים שהקדוש ברוך הוא מבטיח לאברהם שיהיה לו בן. יחד עם זאת על פי תשובותיו של אברהם אנו רואים, כי הוא לא הצליח לקלוט, להבין ולקבל את ההבטחה הזו. רק לאחר ניסיונות פנימיים וחיצוניים קשים, ושינוי הדרגתי אבל מהותי בתוכו, מגיע פתאום אברהם סוף סוף לשמוע את דברי ההבטחה הניתנים כאן בפעם השלישית, ולהאמין בהם. השאלה הנשאלת היא, מדוע היה לאברהם כל כך קשה להאמין בהבטחה הזאת עד עכשיו, במיוחד מאחר שכל שינוי הזהות האדיר שהוא עובר במהלך הניסיונות השונים, מתחיל וממשיך באקט של אמונה, הנראית לכאורה לגמרי בנלית. העובדה שבורא העולם מאבחן ביצירתו בסופו של דבר זהות אנושית אחת, שיכולה להיענות לפנייתו, להגשים את התכניות ולהפוך לאבן היסוד של אפשרות הגאולה של האנושות כולה, ולבן האדם המיוחד הזה, לשותף ובעל ברית, מופיע הקדוש ברוך הוא לאחר תום הניסיון השישי ומגלה לו – מה? שיהיה לו בן, אבל לכל אחד יש בן? כאן קיימת

מעין סתירה בין האופי העצום של גדולתה של אמונת אברהם, שהאמין בהבטחת הבורא שיהיה לו צאצא, לבין האופי הבנלי, הכמעט אבסורדי, של תוכן אותה ההבטחה?

לפני שננסה להבין את מהות הפרדוקס המתגלה כאן, נזכור שלהבטחה הזאת ישנם תמיד שני ממדים. ראשית שלאברהם יהיה זרע, ושנית שלזרעו תינתן ארץ כנען. הפליאה היא מדוע יש צורך, שהקדוש ברוך הוא יחזור כל כך הרבה פעמים על ההבטחות הללו לאברהם? הקושי הראשון נעוץ בשאלה הזאת. אם הבורא הוא שמבטיח לאברהם את ההבטחה, אז היכן הגדולה או הזכות של האמונה בהבטחה שנותן האל הכל יכול? אם הקדוש ברוך הוא בורא העולם הוא שמבטיח, ודאי שהוא יכול גם לקיים את ההבטחה הזאת. אם כן מדוע צריך לשכנע את אברהם שההבטחה הזו תקימה? יש כאן ממש קושי העולה בגילוי הוזה. כמובן השאלה נשאלת לגבי שני חלקי ההבטחה, הן זו של הזרע והן זו של ירושת הארץ.

נתחיל לענות דווקא על החלק השני, שכן הוא יותר קרוב אלינו, ואנחנו יכולים היום להבין זאת טוב יותר בזכות החוויה האישית של דורנו. העם היהודי יודע מאז ומתמיד, שמולדתו היא ארץ ישראל, והוא חוזר על כך ללא הרף בכל תפילה וברכה שהוא אומר. ברמת השפה, האמונה היא אבסולוטית. כל יהודי, ברמת השפה, מאמין שהארץ הזאת הובטחה לאבותיו ולו, שווהי הארץ שלנו ושל אבותינו במשך אלפי שנים, אבל אף אחד לא מאמין בזה באמת, גם לא היהודים. זהו אבסורד עצום שחייבים קודם כל לזהותו במציאות הממשית. זה כאילו שיש משהו שמונע מאברהם או מעם ישראל הקשור לזהותו של אברהם, להאמין בהבטחה הזאת שהקדוש ברוך הוא מבטיח לו. ברמה האינטלקטואלית זה מאוד ברור. כולם יודעים, ועם ישראל יודע, שקיים קשר מוחלט ובלתי ניתן להכחשה וערעור בין הזהות האנושית הנקראת ישראל לבין הארץ הזאת, ארץ ישראל. זהו דבר ידוע לכולם ועם זאת מעט מאוד מאמינים בכך באמת. אנחנו עצמנו חיים בדיוק את הבעיה העצומה הזאת, שבפניה ניצב אברהם. כאילו במשך שלושת אלפים שנה דבר לא השתנה. מעטים באמת מאמינים בזה, אבל הכל קורה כאילו ברמה הכוללת יש מין חוסר יכולת להודות בכך. המציאות מנוגדת להבטחה, שכן הבטחה מעצם מהותה היא משהו שאינו קיים במציאות, אלא צריך להתגשם כאילו שעצם המציאות מכחישה את אפשרות התגשמות ההבטחה. הבעיה של אברהם עמוקה עוד יותר שכן בתחילת סיפורו הוא נמצא, כפי שכבר אמרנו, בגלות בתוך התרבות הארמית. ההבטחה שהקדוש ברוך הוא מבטיח לו שהוא יירש את ארץ כנען זו

בעצם הבטחה עמוקה יותר. זו הבטחה, שגלות העברי תסתיים יום אחד, והוא יחזור להיות עברי בארץ העברים. אנחנו צריכים לזהות את הבעיה הזאת, שכן יהודי הגלות חיים כיום בדיוק את המצב המתואר בתורה.

אברהם אינו מסוגל ברובד הפנימי הכי עמוק שלו להאמין, שמגיע לו הן זרע והן לחזור לארץ העברים. את הביטוי הזה "ארץ העברים" אומר יוסף במצרים, ושם כולם יודעים, שהכוונה היא לארץ כנען, זוהי עובדה ידועה, שהארץ הזאת שייכת לעברים. אבל יותר קל ליהודי מאז ועד היום לשבת בברוקלין ולהגיד "בשנה הבאה בירושלים הבנויה" מאשר לבוא ולעלות לארץ. אז אברהם הנו אותו יהודי גולה בגלות אור כשדים היא ניו-יורק של אז. ומהי מהות ההבטחה שניתנת לו על ידי הקדוש ברוך הוא? יהיה לך זרע, והארץ הזאת תושב אליך ותהיה לזרעך לעולם. את ההבטחה הזאת אין אברהם מסוגל לתפוס באמת בפנימיותו. זהו הקושי הראשון, שאנו מוצאים בזהות היהודי באשר הוא. הכל קורה כאילו הקדוש ברוך הוא מתגלה לעם ישראל ואומר לו הארץ הזאת היא שלכם, ואני מבטיח לכם שהיא שלכם ושהיא תחזור אליכם, ותדעו שהיא שלכם והיא שלכם. והכל קורה כאילו עם ישראל מהנהן בראש ואומר: "בשנה הבאה בירושלים הבנויה", אבל לא מצליחים להבין את זה באמת, בדיוק כמו מה שקורה לאברהם. צריך לזכור שגם לאברהם זה לא היה חדש, שכן כצאצא של שם ועבר הארץ הזאת מיועדת לו. וכשהזמן של הגשמת ההבטחות מגיע, כשהזמן של בניית החברה העברית וסוף הגלות מגיע, אברהם לא מסוגל לתפוס, שהשלב שבו הוא נמצא אינו רק סוף דרך היסטוריה קודמת, כי אם נקודת ההתחלה של ברכה חדשה. כלומר העלייה לארץ איננה סוף פסוק, היא רק התחלה של דרך חדשה. אברהם הארמי, שעזב את אור כשדים ועלה לארץ ישראל, צריך עתה לעשות קפיצה נוספת, פנימית הפעם, כדי לממש את הייעוד הגלום בו, ולהוציאו אל הפועל. אברהם רואה את עצמו במישור הזהות כתרבות, המכירה שהיא הגיעה לסוף דרכה ועל כן מכירה את עצמה כעקרה. כמו כל התופעות בעולם, התרבויות האנושיות מציינות לחוקי הטבע, והחוקים הללו הנם קבועים פטאליים, דטרמיניסטיים. כל תרבות נולדת, צומחת, מגיעה לשיא ונעלמת. כזהות אנושית, המכירה את עצמה כנמצאת בשלב שהוא סופו של תהליך (כמו למשל אירופה של ימינו) כך אברהם, המכיר כי הוא נמצא בסופה של תרבות בבל העתיקה שתסתיים איתו, ואז הוא אינו מסוגל להבין, לעכל ולהאמין, שהוא מהווה גם התחלה של תרבות וזהות חדשה לגמרי בעולם. היהודים שחזרו לארץ ישראל והפכו לישראלים ולו גם הדתיים ביותר שביניהם, שידעים שזוהי ההבטחה האלוקית בהתגשמותה, אינם מסוגלים באמת לתפוס

שהם הם התחילה של תרבות חדשה וזהות חדשה לגמרי בעולם של המאה העשרים.

אם כן, אברהם שימץ את ההבטחה ושמע אותה ולא מאמין בה באמת עד ... לדגש שבו היא לפתע מבין. העובדה שהוא בכל זאת מבין את ההבטחה הזאת בספי של דבר, היא סימן שהתופעה הזו של שינוי זהות פנימי אכן התרחשה ברוח, ובבסיסה, (או שביטוי החיצוני הוא) שינוי שמו מאברם לאברהם. ישנה תודעה כזאת בסוף כל תרבות, כשפתאום האנשים הרגישים שבתוכה חשים, שהיא הגיעה לסוף דרכה. זה כבר קרה באירופה במאה הקודמת וכיום זה יותר ויותר מודגש בארצות הברית, במיוחד מאז רצח קנדי. כשזה קורה אותה תרבות מאבדת את המודעות ההיסטורית שלה, כלומר היא מאבדת את הידיעה שהיא "עושה" היסטוריה, שהיא יוצרת משהו בזמן, משהו בעל משמעות וכיוון שמוביל למקום משמעותי כלשהו. היא מאבדת את המודעות הזו, ומתחילה להידיבק רק לעברה. התופעה הזו התחילה למעשה בתרבות המערבית בתקופת הרנסנס, כשאירופה איבדה את המודעות ההיסטורית שלה, והתחילה לחפש את זהותה בהתחברות עם ההיסטוריה של יוון ורומי. עכשיו זה מתחיל לקרות בארצות הברית. זה מסביר גם את הנטייה לייאוש ולפסימיות האוכלת את אירופה מזה למעלה ממאתיים שנה, והמתחילה עכשיו לכרסם בארצות הברית. המערב איבד את החוויה העצמית שלו של היסטוריה מתמשכת, כי הוא התחיל לקלוט שההיסטוריה שלו למעשה נסתיימה. זוהי הטרגדיה של עשו, תופעה של אדם החי בתרבות מסוימת ומכיר את עצמו כנמצא בסופו של תהליך, ואת תרבותו כחלפת. אם נתבונן בהיסטוריה נראה שהתגובה לכך היא תמיד קולוניאליזם. הקולוניאליזם הוא בעצם ניסיון להמשיך את הזהות העצמית של התרבות המסתיימת עם הצאצאים של מישוהו אחר. זה אברם ברגע זה – המכיר בכך שאין לו יותר עתיד, שאין לתרבות שבה הוא חי המשכיות, ושעליו לחפש את הפריזן הזה במקום אחר – עם הגר.

דומה שהחברה הישראלית כיום הגיעה למין שלב כזה, ושיש הרבה ישראלים שהתחילו להיכנס לייאוש שבסופיות. אברהם אם כן נמצא בדיוק בשלב הזה שבו הוא אמנם עלה לארץ, אולם הוא הביא עמו עדיין את ארמיותו. הוא מכיר בכך שתרבותו נגמרה, סיימה את תפקידה בהיסטוריה, שאין בה יותר ברכה, שאין היא יותר רחם להמשכת השפע, ושהזהות אותה הוא מייצג לא יכולה להמשיך אלא על ידי אימוץ רחם אחרת, וזהו הקולוניאליזם.

ברגע מסוים, מספרת לנו התורה בפרק ט"ו פסוקים ב'–ג', כי לאברהם בן מאומץ ששמו אליעזר. אברהם בשיחתו עם הקדוש ברוך הוא, מביע את הבנתו שלו, מתוך עצמו, כי לא יהיה לו זרע והמשכיות ושעל כן עתידו יעבור דרך אותו בן מאומץ, דרך אליעזר. "ויאמר אברם אדוני ה' מה תתן לי ואנוכי הולך עירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר. ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אותי".

אולם הקדוש ברוך הוא עונה לו בהחלטיות "לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך". לא אומר לו הבורא ממש ממך, מתוכך יבוא השפע וההמשכה. וכאן מתגלה הקושי של אברהם לקלוט, לשמוע ולהבין את דברי ההבטחה הזאת, שהקדוש ברוך הוא נותן לו. מדוע? הקושי באמונה נובע מהפער בין ההבטחה למציאות! במציאות אברהם מודע לעצמו כמי שנמצא בסופה של מחזוריות של תרבות, ושההמשכה של מה שהוא רואה כהיסטוריה של הזהות העברית, האלוקית, שהתחילה עם אדם הראשון ושעברה דרך שת, שם ועבר אליו, הוא המשיך ממנו לבנו המאומץ אליעזר וששמו על פי אברהם הוא "העוזר" או כדברי רש"י על פסוק ב' "ובן משק ביתי בתרגומו, שכל ביתי ניוון על פיו" – ארה"ב? ... אפוטרופוס שלי, ואילו היה לי בן היה בני ממונה על שלי. דמשק לפי התרגום "דמשקא" ולפי מדרש אחר שרדף המלכים עד דמשק. ובתלמוד דרשו נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. רק בסוף הוא מצליח באמת להאמין בפנימיותו את מה שהקדוש ברוך הוא אומר לו, כלומר לדעת בידיעה פנימית עמוקה שהוא נושא בתוכו הבטחה של זרע משיחי לעתיד. זהו בדיוק השלב שבו נמצא עם ישראל כיום: להבין שמתוך המציאות הקיימת, שהיא סופה של תקופה ארוכה מאוד בהיסטוריה של גלות ורדיפות, ושעתה עם ישראל נמצא על סף תקופה חדשה לגמרי, ושהמשיח שייולד בקרוב מתוכו, מתוך עצמו יבוא. עכשיו אנו מבינים עד כמה קשה לקלוט ולהאמין בזה, במיוחד כשמסתכלים מסביב או קוראים את העיתונים. העובדה שאברהם בסוף היה מסוגל לעשות את הקפיצה הזאת היא ההוכחה שהשינוי המהותי מ'אברם' ל'אברהם' אכן התרחש בתוכו. שכן מהי ישות האב? זו אותה ישות הנושאת בתוכה את המודעות שהיא נושאת פרי, שהוא הבן. אברהם מודע לעצמו בשלב הראשון רק כבן של תרח. לאברהם תהיה מודעות לאפשרות הולדת יצחק רק אחרי שהוא יעבור עוד מספר ניסיונות ומשהו בתוכו ישתנה. אם תרצו הוא חי פרדוקס קשה, זהו אב שלא היו לו ילדים, אב עקר, אבל לא מדובר רק על עצם ההולדה הביולוגית, שכן אברהם יכל להוליד בן ביולוגי וההוכחה היא ישמעאל. לא מדובר על ה"רבו", על הולדה כמותית, כי

אם על עצירה של הברכה בהיסטוריה של הזהות האנושית האחת ויחידה, הנושאת בתוכה את העניין הא-לוהי, לכן כל מה שאברהם היה ממשיך בישמעאל, אין בו באמת תולדות. ישמעאל הנו "אברם קטן", אבל הוא בנה של הגר המצרית. רק יצחק בנם של אברהם ושרה לאחר הברית הוא באמת הפרי, שהוא הבן המכיל משהו מן האב ומשהו מן האם ומוסיף עליהם משהו חדש שלא היה קיים קודם לכן בהיסטוריה. למדנו עם זאת שהגר איננה אישה, אלא היא בתו של פרעה, ונראה בהמשך שישמעאל אכן נולד למעשה מחוסר היכולת הזאת של אברהם, ובעיקר של שרה, להאמין באמת בהבטחה. אז עדיף לעשות שלום עם פרעה מלך מצרים ואבימלך מלך פלשתים, ולראות בדמשק אליעזר את היורש של הארץ, מאשר לחכות ולהאמין שהעתיד של עם ישראל יבוא מתוכו, ומתוך הארץ הזאת שניתנה ירושה לזרעו... (מדהים שזה קורה לנגד עינינו ממש...).

אם כן כאמור, הזהות הארמית של העברי באור כשדים (כמו גם של היהודי האמריקאי בניו-יורק) נשארת ספציפית ולא יכולה להגשים את ייעודה, שהוא הייעוד שניתן לזהות ישראל ברמת האנושות בכללותה. במנחים מודרניים ניתן לומר, כי קיימת כאן התנגשות בין הגישה הקוסמופוליטית לבין הגישה האוניברסלית. וכאן חל המהפך "ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר את הכוכבים אם תוכל לספר אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך" (ט"ו, ה') ומסביר שם רש"י: "ויוצא אותו החוצה לפי פשוטו, הוציאו מאהליו לחוץ לראות הכוכבים". על פי הפשט של הפסוק אברהם נמצא באוהלו, והקדוש ברוך הוא מוציא אותו החוצה ואומר לו להביט בכוכבים. כלומר על פי הפשט הקדוש ברוך הוא נותן לאברהם מעין הדגמה מוחשית להבטחה המופשטת מבחינת הכמות המספרית של מה שיהיה זרעו, כמות שמושוות לכל הכוכבים הקיימים ביקום. אבל לפי המדרש יש כאן הסבר עמוק הרבה יותר וממשיך שם רש"י: "ולפי מדרשו צא מאצטגנינות שלך, שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן. אברם אין לו בן, אבל אברהם יש לו בן, שרי לא תלד, אבל שרה תלד, אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל".

כלומר על פי המדרש לא מדובר כאן על יציאה פיסית מן האוהל לצורך המחשת ההבטחה בלבד כי אם ההזמנה ליציאה פסיכולוגית, רוחנית, מטפיסית. צא מהמצב הסטטי שבו אתה נמצא, אומר הקדוש ברוך הוא לאברהם, צא מהרגלי החשיבה הטבעיים הישנים המגבילים אותך, ואז גורלך, המציאות שלך גם היא תשתנה. זאת אומרת שכל עוד אברהם נשאר ב'הטבעה הטבעית' של

ההיסטוריה, שאפשר לחיות ולחיות אותה על פי החוקים המניעים את ההיסטוריה בצורתם הטבעית והקבועה, אז על פי ה"טבע" באמת זוהי תרבות שהגיעה לסיימה, ואותה זהות עברית סמויה, עמוקה ופוטנציאלית, המחפשת את האדם, שדרכה היא יכולה לצאת אל הפועל הגיעה אף היא לסיימה. 'אברס' שמכיר את עצמו כנתון לחוקי ההיסטוריה ה"טבעית", קובע את גורלו להיעלם. אברהם מוצג כאן כאסטרולוג גדול, הוא ידע את מה שאפשר היה לדעת, מיסטיקה, אסטרולוגיה, אנרגיות בטבע, כל מה שהיום מי שקצת רוחני מכיר בו. ועל פי ההורוסקופ שלו, אברהם יודע שאין לו עתיד, שהסיפור מסתיים איתו. וכשהוא בכל זאת מצליח לשמוע את המסר הזה למרות כל המניעות החיצוניות, למרות שכל המציאות נראית כסותרת את זה, הדבר מורה, כי יש בו את היכולת לעשות את השינוי הזהותי המהותי הזה, ועל ידי כך להתחיל או להוות התחלה של זהות חדשה לגמרי. בשלב זה קיים בתוך אברהם ניגוד גמור בין הידיעה הראשונית שיש לו, על בורא ומשיגיה על ההיסטוריה, ידיעה שאליה הוא הגיע בכוחות עצמו במערה ושאת ההוכחה לה הוא קיבל בשומעו את קולו של הבורא ב"לך לך", לבין הכרתו שבעולם פועלים חוקי טבע נוקשים וקבועים, שאין אפשרות לשנותם.

דתו של אברהם בשלב זה היא דת אותנטית, של מונותאיזם אותנטי, אבל היא קרובה יותר כאן למונותאיזם של האיסלאם מאשר למונותאיזם של ישראל. במילים אחרות המונותאיזם של אברהם אבינו הוא אותנטי, הוא באמת לא מאמין שאף אחד מכוחות הטבע והעולם הוא הבורא והאל-ל. א-לוהים הוא בורא העולם והוא נמצא מעבר לכל הכוחות בטבע, יחד עם זאת הוא מנהל את העולם דרך חוקים, שרצונו שלו קבע. כשאברהם מאמין, כי לא רק העצמים והטבע, כי אם גם החי והאדם נתונים למרותם המוחלטת של אותם חוקים. הקושי של אברהם מובן כאן ברמה עוד יותר עמוקה. אברהם מוצא את עצמו קרוע בין שתי שיטות, שתי תפיסות עולם מנוגדות, ששתיהן באמת אותנטיות. כל זמן שהוא מכיר בבורא, כמי שמנהל את העולם על פי החוקיות שנקבעה לו ושהם ביטוי לרצונו כבורא, זו הדרך של 'אברס' קודם השינוי. ומדובר כאן שוב במונותאיזם אותנטי, זו איננה עבודת אלילים. אברהם בשלב זה מכיר את עצמו, כמי שעל פי החוקים הללו עצמם הגיע לסוף דרכו. ובסתירה מוחלטת לכך מתגלה אליו אותו א-ל שבו הוא מאמין אבל שלא מדבר בגילוי של שם "א-לוהים", כלומר הבורא, המנהל את העולם דרך חוקי הטבע, כי אם בגילוי של שם ה' כלומר הכוח שמעל הטבע, ושיכול גם לשנות את חוקי הטבע אם

הוא רוצה בכך. זה מסביר מדוע מופיעים בטקסט לפעמים השם האחד ולפעמים השם האחר.

בתחילת הפרק אנחנו רואים ש"אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם לאמור" כיצד ניתן להאמין בהבטחה הזו של ההמשכיות? התשובה היא כי היא באה מה', ולא מא-לוהים. אבל עד כאן אברהם מכיר את הבורא רק כא-לוהים, ולכן הוא נתון בסתירה קשה מאוד. המסר החדש שהוא שומע סותר כביכול את כל מה שהוא יודע באמונתו הפנימית, העצמית עד כאן.

אפשר לסכם, אם כך שאברהם מייצג בפנינו שלוש רמות של אמונה.

1. הרמה הראשונה – עבודת אלילים או הפגניות שמכירה במקורה בכוחות הטבעיים המופיעים בעולם כסיבות לעצמן, כלומר כאלוהות. היו למשל אנשים שסגדו לשמש, לנו המודרניים קשה מאוד להבין איך אנשים יכלו פעם להאמין שהשמש היא א-לוהים בעצמו, ושהאור המגיע מהשמש הוא אור הנובע מהמקור עצמו. השמש הייתה בעיניהם אל ממש, ולא רק דימוי חיצוני לאלוהות. אם כל, הגדרתה של עבודת האלילים היא שהכוחות הטבעיים והכוחות של הערכים בעולם הרוחני הקובעים את התופעות בעולם החומר, בעולם הטבע הם האלוהות בעצמה. המחשבה על הרצון החופשי, שיחיד הוא הבורא שברא גם את הכוחות האלו, אבדה לגמרי מאז דורו של אנוש בן שת.

2. הרמה השנייה – המונותאיזם הבסיסי, המעורב בדטרמיניזם. אברהם בשלב הראשון שלו הארמי, דוחה את האלילות הפגנית ומכיר במונותאיזם כולל מוחלט ואותנטי, כלומר מכיר ברעיון האל הבורא את הטבע על חוקיו, אבל שאותו הוא מכיר עדיין דרך אותם חוקים הקובעים את התופעות בעולם. הוא מאמין אם כן ב"א-לוהים" השווה בגימטרייה ל"הטבע", שמופיע בטקסט המקרא כדי להורות על האל כבורא עולם.

3. הרמה שלישית-מונותאיזם העברי או האמונה בהשגחה פרטית. כאן מגלה אברהם, שגם מאחורי התופעות הטבעיות והחוקיות שבטבע שהוא ה"א-לוהים", ישנו הכוח שברא את העולם ומשגיח עליו בכל רגע ורגע. ה' הוא הא-לוהים" נאמר בתפילה. כנאמנו של א-לוהים, תגובתו של אברהם היא אותנטית ונכונה הוא מקבל על עצמו להכיר בבורא, כלומר

באותו רצון, באותה חוקיות, המנהלת את התופעות בעולם הטבעי. ואותה חוקיות היא שקבעה שכשתרבות מגיעה לסיימה, היא הופכת עקרה ונעלמת. אברהם מאמין בשלב זה במציאות, באמונה תיאולוגית אמיתית לחלוטין, שהדברים נקבעו על ידי הבורא, ושזוהי חוקיות שאי אפשר לשנותה ועל כן על האדם רק לקבל על עצמו את עובדת סופיותו בהכנעה. זהו הפטליזם המוסלמי ודווקא אמונה גדולה ואמיתית זו ברמה השנייה שלה מונעת מאברהם להבין, שאותו אל יחיד שברא את העולם. לא נעלם אחר כך במעבה היקום בהשאירו את הטבע לתפקד על פי חוקיות מוחלטת ובלתי אישית, כי אם הוא קיים מאחורי היעלם הטבע בכל רגע ורגע, והוא משגיח על העולם ככלל ועל כל אדם כפרט, שימלא את תפקידו בתכנית הא-לוהית שלגביה ההיסטוריה היא רק זירת ההתרחשות. מי שפונה לאברהם בהבטחה על המשכיות זרעו הוא המשגיח הפרטי שלו, לא הבורא הכללי והבלתי אישי של הטבע. בצורה פרדוכסלית, דווקא הנאמנות של אברהם ואמונתו ב"תורת א-לוקים" מונעת ממנו לשמוע ולקלוט את "דבר ה'". רק בסוף הוא אכן מצליח לשמוע אותו, ובפסוק ה' מתואר לנו המפנה הפנימי המתרחש אצל אברהם "ויוצא אותו החוצה" ורש"י מסביר שה' מסביר לאברהם במה הוא צודק בטעותו. הקדוש ברוך הוא יודע, שמאחר שאברהם מכיר את עצמו כאברם באור כשדים, אברם הארמי, הנתון לגמרי לחוקי הטבע, הוא לא יכול לקלוט אפשרות של מציאות אחרת. אז הוא אומר לו: תעזוב את החוקיות הזאת, שכן כל עוד אתה נמצא בתוכה לא תוכל ללדת.

כאן צריך לציין עוד נקודה חשובה.

כל זמן שאברהם היה באור כשדים הקדוש ברוך הוא לא הבטיח לו זרע. קודם כל הוא אמר לו צא מאור כשדים ולך לך לארץ שלך, ארץ כנען. יחד עם זאת צריך לזכור, שהרבה מהמניע, אם לא של אברהם עצמו הרי של תרח, לעזוב את אור כשדים היו רדיפותיו על ידו נמרוד ואנשיו, לכן הוא גם נושא איתו אפילו בהגיעו לארץ כנען, את הזהות הארמית שלו שממנה, בסופו של דבר, עליו להתפטר דרך עשרת הניסיונות שלו. נמרוד מלך בבל שלח את אברהם ל"מחנות ההשמדה" לכבשני הכשדים, כדי שהוא יתעורר, יברח משם, יעלה לארץ כנען ויאלץ לשנות ולהשתנות בפנימיותו בתהליך ארוך, כאוב וממושך, שרק בסופו הוא אכן יוליד את זרע ההבטחה. אברהם עובר מהרמה הפגנית האלילית של תחילת ניסיון המערה לרמה של אמונה בטבע, עד שלבסוף הוא מגיע לאמונה

בהשגחה פרטית בתורה. לנו, שעברנו ועדיין עוברים את השלבים הללו ממש, אלה אינם סתם דימויים או סיפורי אגדות, כמו שכל כך הרבה מנסים לשכנע אותנו. זוהי מציאות ממשית, מוחשית עכשווית. עם ישראל יצא מאור כשדים, שבמאה הזאת נמצאה בגרמניה. כשאברהם יוצא מהכבשן, הוא שומע את הצו "לך לך" הוא עוזב את התרבות המקומית, שבה הוא חי, וחוזר לתרבות העברית שלו. זהו תהליך זהה למה שאנחנו עברנו ועוברים בחמישים שנה האחרונות. עם ישראל בימינו הוא כאותה זהות עברית שהפכה לארמית, כלומר יהודית. הושלכה לכבשנים על ידי נמרוד, הוא היטלר של ימינו, ניצלה וחזרה לארץ ישראל ועתה עוברת את תהליך השתנותה מהזהות הארמית יהודית לזהות העברית ישראלית.

שוב, מאחר שאנחנו חווים את התהליך הזה במציאות שלנו ממש חשוב לראות, שגם אחרי שאברהם חוזר לארץ, הרי בשלב הראשון הוא עדיין נושא בתוכו את הזיכרון של הגרוליות הטרגית, החוקיות הטבעית שתחתיה נתון כל העולם כולו. היום קוראים לזה "מדע". ואותו זיכרון, אותה זהות ארמית וכיום יהודית מערבית קוסמופוליטית חיצונית, שאברהם נושא בתוכו, מונעת מבעדו לשמוע ולהבין את ההבטחה שהקדוש ברוך הוא מבטיח לו, שמשוהו חדש לגמרי יצא ממנו בעתיד הקרוב. זה ממש כאילו שמישהו היה בא אלינו עכשיו ואומר לנו, שעוד מעט מתוכנו מזרענו ממש יצא זרע, שיביא משהו חדש שונה מהותית מכל מה שאנחנו מכירים עד היום, כך שהמציאות עצמה תשתנה באותו רגע לגמרי. ודווקא האמונה הגדולה של אברהם בא-לוקים, היא שמונעת ממנו לראות את האפשרות של משהו אחר, שונה וחדש. זו לא הייתה כפירה בעיקר, כי אם אמונה מסוג אחר. 'אתה לא רק אברם', אומר לו הקדוש ברוך הוא, 'כי אם אברהם, ואני פונה אליך כאברהם, אני פונה לאברהם שבך. כאברם אתה צודק, אין לך שום בסיס להאמין, שהמציאות יכולה להיות אחרת ממה שהיא נראית לעין. אבל אם תתחבר עם נקודת אברהם שבתוכך, אם תצליח להתעלות מעל האמונה הטבעית, בטבע, בחוקי המדע, בכוכבים ובמזלות... או אז תוכל בכוח ההתחברות הזאת ליצור מציאות חדשה לגמרי בעולם. והמציאות החדשה הזאת תתבטא בצורה פיזית בזרע שימשיך את נקודת אברהם הפנימית, הנסתרת שבתוכך, תחצין אותה ותוציא אותה מן ההסתר לגילוי, מגלות לגאולה.'

אפשר לראות את ההקבלה המדהימה הזאת בעם ישראל של היום, כשיהודים רבים, דתיים וחילוניים כאחד, אינם מצליחים לשמוע ולראות את המשמעות של מה שקורה לנגד עיניהם ממש, את השינוי הזהותי הפנימי, המתחולל למולם, מפני שהם קשורים לקטגוריה של 'א-לוקים'. בעוד שישנם כבר כאלה מעטים אולי,

אבל ההולכים ומתרבים, המצליחים לשמוע ולקלוט את ההיסטוריה בקטגוריית 'ה', ולכן קיים הפרדוקס הזה של דורנו, שבצד יהודים, הנמצאים כבר בתהליך המהפך לעברים והרואים את כל העתיד של ההיסטוריה לפניהם, בעוד שההיסטוריה שעברה היא בשבילם כבר מעין פרהיסטוריה לא כל כך מובנת וחשובה, חיים יהודים הרואים בהיסטוריה עבר שהולך ומסתיים, ואינם מסוגלים לתפוס שאנחנו נמצאים ממש בעצם תהליך השינוי, שישנה גם את כל העתיד של ההיסטוריה האנושית כולה. אנחנו חיים כיום בדיוק את המעבר הזה מאברם לאברהם, וכל אחד מאתנו נמצא במקום כלשהו בסולם הזה.

מה שניסינו, אם כן, להבין זו שאלה תמוהה לכאורה כיצד אברהם שהוא ה"מאמין" בהא הידיעה, "מתקשה להאמין" להבטחת בוראו שיהיה לו זרע? כשאברהם כבר מפנים את המסר שה' מעביר אליו, משהו מתרחש בקרבנו, ופסוק ו' אומר "ויאמן בה' ויחשבה לו צדקה".

במי אברהם מאמין? בה' ולא עוד בא-לוקים. כאן קולט אברהם לראשונה, כי יש משהו שהוא למעלה מא-לוקים. מעל לחוקיות הטבעית המוטבעת והמונעת על ידי כוחות של א-לוקים ישנו רצון ה'. כאן ברגע זה ממש קורה השינוי המהותי.

אברם מאמין בא-לוהים

אברהם מאמין בה'

"ויחשבה לו צדקה". על הפסוק הזה ביארו המפרשים שני פרושים שונים: "ויחשבה" מהשורש ח.ש.ב. – הוא חשב אותה, את ההבטחה כצדקה.

1. אברהם חשב לו לקדוש ברוך הוא, 'אותה', את ההבטחה לצדקה [הנושא = אברהם]

2. ה' חשב לו לאברהם, 'אותה', את האמונה לצדקה [הנושא = הקב"ה].

אלו הן שתי קריאות שונות של אותו פסוק. לפי הקריאה הראשונה, אברהם סוף סוף "והאמין בה'", לא שאל לו אות על זאת, "ויחשבה לו צדקה" הקדוש ברוך הוא חשב לאברהם לזכות ולצדקה את האמונה שהאמין בו. רש"י מסביר לנו שהעובדה שאברהם האמין בה' היא היא זכותו. הקדוש ברוך הוא חשב, שאמונתו של אברהם היא זכות, היא משהו שמגיע לו עליו פרס. זוהי הקריאה הראשונה של

הפסוק, והסברנו למעשה מהי הגדולה שבלהאמין בה; להתעלות מעל האמונה בא-לוהים, בטבע, ולקלוט שיש משהו שמעבר לטבע ולגורל, שאם מתחברים אליו, הוא יכול לשנות את המציאות והעתיד.

הרמב"ן התנגד לפרשנות זו של רש"י, והטעם להתנגדותו הוא, כי טענה זו שאותה מציג רש"י, תהפוך לעיקרון בסיסי בתיאולוגיה הנוצרית כנגד היהדות. במשמעות זאת שכל הנצרות מבוססת על העיקרון הבא: מספיק שישנה אמונה כדי להינצל. אבל זה לגמרי לא מה שאומרת התורה! היהדות אומרת שמה שנותן לנו את הזכות להינצל זה מימוש המצוות. (אנחנו מראים פה תמונה קיצונית מאוד של שני הקצוות, אבל זה כדי שההבדלים יהיו ברורים). לכן הרמב"ן יודע טוב מאוד, שלאברהם הייתה זכות גדולה להצליח להאמין בה' כפי שהוא סוף סוף עושה כאן, וכפי שכבר הסברנו. נזכור שנאמר בפסוק "ויאמין בה'" ושוב נדגיש, כי מי שמסוגל להתנתק מהרמה הראשונה של האמונה בא-לוהים, אמונה בחוקי הטבע כנאמנים, בלתי משתנים וקבועים ולהגיע לרמת אמונה בה' שהוא מעבר לטבע, עושה קפיצה עצומה. הרמב"ן יודע זאת, אבל הוא אומר שצריך לקרוא את הפסוק הזה אחרת. שאברהם האמין בה' וחשב שהבטחה שהקדוש ברוך הוא מבטיח לו היא צדקה, היא בחינם, שלמעשה לא מגיע לו טוב כזה, זו המתנה. ורק כשהוא חשב שהקדוש ברוך הוא נותן לו זאת במתנה, את הצאצא ואת הארץ לרשתה – אז הוא מאמין שהדבר אפשרי. כלומר כל עוד שאברהם חשב שהדבר תלוי בו ובמעשיו הוא ידע שזהו משהו בלתי אפשרי, שכן אף אדם לא יכול להגיע למדרגה של צדיקות מושלמת. אבל כשהוא הבין שהקדוש ברוך הוא, הוא שיעשה שאברם יהפוך לאברהם ויתן לו זרע, ואת הארץ לזרעו, כי הוא הקדוש ברוך הוא רוצה להעניק זאת לו, לאברהם, אז הוא הבין שזה אפשרי והאמין בכך.

לסיכום:

בקריאה הראשונה "ויאמין בה' ויחשבה לו צדקה" אברהם האמין בקדוש ברוך הוא, ולכן הקדוש ברוך הוא חשב לו את האמונה הזאת לצדקה, לזכות – וזה על פי רש"י. אך על פי הקריאה השנייה: "ויחשבה לו צדקה" אברהם חשב לקדוש ברוך הוא את הבטחת הזרע לצדקה, למתנה, ולכן הוא הצליח סוף סוף להאמין שזה אכן יקרה – זה על פי הרמב"ן.

רש"י צודק לגמרי, כשהוא מדבר על מה שקורה במעבר מאברם לאברהם, וזהו השלב שאותו רש"י מסביר לנו משהו שנמצא ברמת האמונה בטבע ועובר לרמת האמונה בהשגחה, זוהי זכות וקפיצה עצומה. אבל הפשט הזה נכון לגבי אברהם,

לא לגבי ישראל. לישראל אין עוד שום זכות ברמת האמונה בלבד. מדוע? כי כל ההיסטוריה שלנו היא הוכחה שזה ככה, שכן אנחנו בני אברהם, יצחק ויעקב. ברמה האישית לכל אחד מאתנו נרשמה הזכות הזאת, ובעיקר בתקופה שלנו, כשהוא עובר משלב האמונה בטבע לאמונה בה', בהשגחה פרטית, אולם זוהי בהחלט זכות פרטית, אישית, בעוד שלגבי ישראל בכלל, הרמב"ן מציג טענה אמיתית איפה הזכות שלנו להאמין כשלפנינו הוכחה ניצחת בעצם ההיסטוריה שלנו שההבטחה אכן מקוימת.

אם כן כל אדם פרטי צריך לעבור את שלב המעבר מאברם לאברהם, אבל עלינו לזכור תמיד שזהו רק השלב הראשון עבורנו. מי שעושה אותו, מקבל את "נקודות הזכות" האישיות שלו, אבל זה רק שלב ראשון המתרחש ברמה האישית. זהות ישראל היא מעבר לרמה האישית של כל פרט ופרט בישראל, היא קשורה לתורת משה, הניתנת רק לזרעו של אברהם. אם כן, קודם על האדם לעבור את השלב הראשון שהוא שלב של אמונה בבורא. אחר כך הוא עובר משלב האמונה בבורא, שברא את העולם בחוקים קבועים ובלתי ניתנים לשינוי, לאמונה בבורא אישי, המשגיח על כל אחד ואחד בכל רגע ורגע, כלומר לאמונה בהשגחה פרטית. ולבסוף מגיע השלב השלישי שהוא האמונה, שאותו בורא אישי נתן לעם ישראל חוקים ומצוות שאותם כל אדם מישראל חייב לקיים.

לסיכום נוכל לומר שאלו הם התהליכים:

אברם ----- אמונה בבורא עולם = א-לוהים = טבע
 אברהם ----- אמונה בהשגחה פרטית = ה'
 ישראל ----- אמונה שהבורא נתן מצווה של קיום תורת משה.

גוי שעובר את השלב הראשון מדת פגנית, אלילית, לאמונה שהגאולה אפשרית עושה את המעבר מאברם לאברהם, וכאן ישנה זכות עצומה למישהו שמצליח להגיע לאמונה כזאת, וזה מה שאומר רש"י.

הרמב"ן מדבר כבר על דרגת ישראל, וטוען שאותה קפיצה שעשה אברהם במעבר מאברם לאברהם והנחשבת כזכות לגוי (לבן נח), איננה זכות ממש בדרגת ישראל, הצריך לעשות את הקפיצה לדרגה אחרת, שהיא האמונה בהשגחה וקבלת עול תורה ומצוות. כשמבינים רש"י והרמב"ן מדברים על שתי רמות שונות של אמונה, רואים שלמעשה אין שום סתירה ביניהם. רש"י מדבר על האדם הפרטי, על הגוי, על תינוק שנשבה. הרמב"ן מדבר על עם ישראל, על

מי שמכיר את התורה. השאלה של הרמב"ן מהי הזכות של אברהם כשהוא מאמין במה שהקדוש ברוך הוא מבטיח לו, הופכת לשאלה אמיתית בדרגת ישראל. אינו זכות יש לישראל להאמין שההיסטוריה שלו יש משמעות מיוחדת או לסרב להאמין בכך, כשכל מה שהוא צריך לעשות זה לפתוח את ספרי ההיסטוריה ולקרוא על זה? אבותינו היו צריכים להאמין במשהו, שעדיין לא התקיים. הם היו בתחילת ההיסטוריה של עם ישראל, בעוד שאנחנו האחרונים, כבר נמצאים בסוף ההיסטוריה, כשההבטחה כבר מומשה. אלה הם שלבים שונים בתהליך האמונה. לכן בעיקרון יש לנו בעיה של אמונה ברמה האישית כשכל אחד מאתנו צריך לעבור את השלב מאברם לאברהם. היום, עם זאת, אין ספק שהמעבר מאברם לאברהם והאמונה בהבטחת המשכיות הזרע וירשת הארץ קשורה גם להבטחה על מה שיקרה "אחרי הסוף", אחרית הימים, משיח, תחיית המתים וכו'. היום נדרש בן ישראל להאמין בדברים האלו בדיוק, כפי שאברהם נדרש אז להאמין, שיהיה לו זרע נצחי, שיירש את ארץ ישראל עד סוף ההיסטוריה. עם זאת, ברמה הכללית של עם ישראל, אין ספק שלא האמונה של האדם היא הזכות, אלא עצם מתן החיים על ידי הקדוש ברוך הוא היא המתנה האמיתית. כשהקדוש ברוך הוא נותן לאדם חיים זה בחינם, מתנה ממש. השלב הראשון של האמונה זה להכיר בכך. אנחנו מקבלים את הישות, המביאה אותנו לעולם וגורמת לנו להיות קיימים דרך חסד גמור, לפני שזכינו בה. ואז ישנו השלב השני, שבו עלינו לזכות דרך מעשינו במתנה שקיבלנו. את זה, את השלב המעשי הזה אין דתות אחרות מסוגלות לתפוס, שכן שלב זה הוא בירמת יצחקי. הנוצרים טוענים לא פעם שהיהדות היא דרגה ראשונית, פרימיטיבית, שלב חינוכי הכרחי בהתפתחות האדם, שעבר מהחוק לאמונה, ושהבגרות הדתית היא להגיע לשלב האמונה. הנצרות מופיעה בתיאורם כיהדות שהצליחה. אולם התורה מציגה תמונה הפוכה בדיוק. השלב הראשון שעל האדם לעבור הוא שלב האמונה, ואילו הבגרות הדתית היא שלב החוקה. הנוצרים עצרו בשלב הקודם ליהדות, שלב המעבר מאברם לאברהם, ולא הצליחו להמשיך הלאה בהתפתחות הרוחנית.

את התהליך הזה אנחנו עוברים בחיינו האישיים. קודם כל עובר האדם את שלב הילדות. בשלב הילדות האדם מקבל את הישות בחינם, כמתנה. אחר כך מגיע שלב הבגרות המוסרית, שבו מופיעה המודעות המוסרית שעליו לזכות, לשלם בעד החיים שקיבל בחינם. זהו שלב החובות. המעבר לבגרות מוסרית מתרחש בקרבו כשהוא מקבל על עצמו את חובותיו של המבוגר, שלב שביהדות נקרא בר מצוה = חייב במצוות.

הניסיון השמיני – שרי והגר, ברית המילה ושינוי השמות

עד עכשיו ראינו את סיפורו של אברהם כציר, שסביבו מסתובבות שלוש דמויות –
זהויות מרכזיות:

נמרוד – פרעה – הגר – אברהם – שרה (הצד הנקבי של הקדושה)

לוט (המתחרה)

אמרנו שלוט מייצג את התחרות של הזהות, הטוענת שהיא העברי. אבל אז מתברר ברמת המעשים, "בשטח", שהיא חיקוי חיצוני לעברי עם ניצוץ נסתר של קדושה. נמרוד מלך בבל, פרעה מלך מצרים ואבימלך מלך גרר מנסים להשמיד את הזהות העברית בעולם או דרך השמדת טוטלית (נמרוד וכבשן האש), או דרך לקיחת הרחם הנקבית של הזהות העברית וניסיון השמדה הצד הזכרי שלה (פרעה עם שרי ואברם במצרים ואבימלך עם שרה ואברהם בגרר). בניסיון השמיני, נראה אסטרטגיה נוספת, שבה מנסה המתנגד לעברי להשתמש כנגד העברי. עקיפת הצד הנקבי של הזהות העברית (שרי) והתחברות ישירה מבפנים עם צדה הזכרי (אברהם) בעזרת הצד הנקבי של הטומאה (הגר).

בפרק ט"ז פסוק א' נאמר: "ושרי אשת אברם לא ילדה לו, ולה שפחה מצרית ושמה הגר". על הפסוק הזה מביא רש"י מדרש: "שפחה מצרית ושמה הגר" בת פרעה הייתה, כשראה נסים שנעשו לשרה, אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר".

הגר על פי המדרש הייתה אם כן בתו של פרעה מלך מצרים. כשפרעה רואה את מה שקורה עם שרי ואברהם ונכשל במאמציו להרוג את אברהם ולהתחבר עם הזהות העברית דרך שרי, הוא מנסה דרך אחרת של התחברות, ונותן לשרי את הגר בתו כשפחה, במטרה נסתרת, שמה שקורה בהמשך אכן יקרה, כלומר שההתחברות של זהות מצרים זהות הטומאה, תבוא בסוף דרך הגר בקשר ישיר עם אברהם.

אנחנו נראה את האסטרטגיות הללו משמשות את התרבויות הגדולות לכל אורך ההיסטוריה. הן תשתמשנה או באסטרטגיה של השמדה טוטלית (כפי שקרה

בגרמניה הנאצית על ידי היטלר) או שהן תנסנה לפתות את העברי, את נושא העניין הא-לוהי לבוא אליהן ולהיטמע ולהתבולל בתוכן (כל הגלויות) או שהן תנסנה להתחבר עם העברי מכפנים (נישואי תערובת בארץ) או שתשמיד אותו מבחוץ (למחוק אותו מהיותו בריאה).

לפני שנפנה לסיפור הגר ושרי עצמו חשוב להבין דבר עקרוני מאוד בתורה. כל אחת מהדמויות בסיפור המקראי נבחנת בנקודת החולשה/ספק שלה. (ספק בגימטרייה = עמלק). במקרה של שרי, נקודת החולשה או הספק, המתגלה בסיפורה, איננה הקשר שלה עם אברהם, שכן שניהם עומדים בניסיון עם פרעה במצרים כפי שכבר ראינו. נקודת החולשה והספק שלה היא האמונה, שלה עצמה יהיה זרע עם אברהם. כלומר שרה יודעת על ההבטחה שמבטיח ה' לאברהם לגבי המשכיות הזרע שלו, כפי שהיא נאמרת לו בפרק ט"ז בפסוק ד': "והנה דבר ה' אליו לאמור לא יירש זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך". אבל בתחילת הסיפור של אברהם ושרי, עם יציאתם מאור כשדים, מתוארת שרי קודם כל כעקרה "ותהי שרי עקרה אין לה ולד" (י"א ל'). כלומר שרה מכירה את עצמה כעקרה ממש. ומצד שני היא יודעת שלאברהם הובטח זרע שיצא ממנו. אז השאלה שנשאלת כאן. אם כן, היא דרך מי? דרך איזה צד נקבי יעבור אותו זרע? וכאן עלינו לזכור, כי ההבטחה הייתה לאברהם עצמו. עד שלב זה לא נאמר דבר לגבי שרה. הדילמה הקשה שבה נמצאת עכשיו שרי, מתוארת בפרק ט"ז פסוקים א-ג: "ושרי אשת אברהם לא ילדה לו... ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול שרי. ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן אתה לאברם אישה לו לאשה"

מדוע קורה הדבר בשלב זה? מסביר רש"י: "מקץ עשר שנים" מועד הקבוע לאישה ששהתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא אחרת. 'לשבת אברם בארץ כנען' מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המניין, לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שיבא לארץ ישראל".

על פי ההלכה אם אישה נשואה למישהו במשך עשר שנים ואינה יולדת לו, יכול הבעל להתגרש ממנה על סמך זה ולשאת אישה אחרת. אולם ידוע שהם היו נשואים הרבה יותר מעשר שנות ישיבתם בארץ כנען, ושרי הייתה עקרה כבר זמן רב לפני כן. למה רק עכשיו היא נזכרת? ואת זה מסביר לנו רש"י "שאין ישיבת חוץ לארץ עולה לו מן המניין". כל הזמן שהם היו בחוץ לארץ לא נחשב

להם, אך מהרגע שהם נכנסו לארץ כנען, מרגע זה מתחילים לספור. וכעת כעבור עשר שנים לישיבתם בארץ ומאחר ששרי לא ילדה לאברם עדיין, עליה לעשות משהו בנידון. ואכן שרי היא הפועלת, היוזמת, המתכננת, והדבר נאמר במפורש בפסוק ב': "ותאמר שרי אל אברם... וישמע אברם לקול שרי..."

שרי העקרה מתייאשת בשלב זה מן האפשרות לתת זרע לאברהם, ומורה לו לבוא אל הגר ולהקים את זרעו דרכה. ברור לגמרי שהעניין הא-לוהי צריך לעבור דרך אברהם. הספק של שרה הוא האם זה צריך להיות אתה. כשזה לא קורה לאחר עשר שנות ישיבתם בארץ ישראל, שרה כאילו אומרת לעצמה: "עדיף שזה לא ילך לאיבוד לגמרי, ואפילו אם זה צריך להיות דרך מישהי אחרת, עדיף, מאשר נמשיך להיות ביחד אבל הזרע ילך לאיבוד בהיסטוריה." "אולי איבנה ממנה", אומרת שרי. "אם אני לא יכולה לעשות את זה אז לפחות שאברהם יעשה זאת עם שפחתו". שרה נמצאת כאן בבעיה רגשית קשה ביותר. כאישה שאוהבת את בעלה, ודאי קשה לה להתיר לו לקחת אישה נוספת וללדת איתה ילדים. לעומת זאת, כמישהי שמבינה את החשיבות של המשכת העניין הא-לוהי בעולם, היא מבינה, שחייבים לעשות משהו.

השאלה הנשאלת בהקשר זה היא, בכל זאת, למה מה ששרי עשתה הוא כל כך חמור? זוהי נקודת ספק, שאנחנו לא רק משלמים עליה עד היום הזה; אלא זוהי נקודת ספק, הקיימת בזהות העברית העמוקה שלנו עד היום. איך היא באה לידי ביטוי בהיסטוריה? אם זה לא יכול לקרות כאן, בארץ ישראל, דרך הרחם העברית נקבית, כלומר דרך הרוחניות העברית ישראלית, אז כדי שהיא לא תלך לאיבוד, לפחות ששאר האנושות תהנה ממנה. עד היום היהודי האוניברסלי בוחר לתת מכוחותיו לאנושות כולה. לכל תרבות גויית שבה הוא נמצא, במקום ליחד את כוחותיו לעם ישראל בארץ ישראל ולבנות על ידי כך את "ממלכת כוהנים וגוי קדוש" בארץ, להיות "אור לגויים" ולהפיץ את התורה מציון, מעדיף היהודי להיות רוטשילד בצרפת מאשר בנקאי כושל הארץ, וכולנו יודעים מדוע... הוא מעדיף להיות פרויד בווינה, מרקס ברוסיה או מין דמות של אדם, שמוותר על המצוות המעשיות והיהדות העברית ומטיף לרוחניות אבסטרקטית, אוניברסלית, כלל אנושית, ואז כשנראה שעם ישראל עומד להיעלם מעל פני האדמה אז מתעורר משהו שלפעמים הוא מידת הדין.

גם היום אפילו אצלנו, קיימת אותה נטייה של שרי, אותו חוסר אמונה ביכולת ההמשכיות של הייחודיות העברית הישראלית, שבאה לידי ביטוי אצלנו בכל שטחי החיים.

יחד עם זאת, חשוב לזכור, שבשלב זה של הסיפור המקראי מדובר עדיין על אברם ושרי כלומר על הזהות הארמית, היהודי הגלותי, שעדיין לא התחבר באמת לגרעינו העברי, ושעדיין אינו מאמין ביכולתו שלו לקיים כלשונה את ההבטחה לזרע, למשיחיות, שניתנה לו כיעוד ייחודי.

והזוהר מבאר בעניין הזה, שכל זמן שאברהם נקרא אברם, הוא יכול להוליד רק בן לעולם הזה. אבל מרגע שאברהם נכנס בברית המילה, הוא יכול להוליד בן לעולם הבא. וזוהי משמעות המדרש: "אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן" (הובא ברש"י ט"ו, ה'). בעת ההבטחה בטוח אברהם, כי מדובר על אליעזר בנו המאומץ, שירש אותו, אבל הקדוש ברוך הוא מדגיש בפניו שאין הדבר כך. מדובר בפירוש בבן שיוולד לאברהם, שיצא ממעיו. אחרי לידת ישמעאל מבקש אברהם מהקדוש ברוך הוא ברכה בעבור ישמעאל "ויאמר אברהם אל הא-לוהים לו ישמעאל יחיה לפניך" (י"ז, י"ח), אברהם כל כך חיכה לבן, שהוא מוכן להסתפק בשלב זה, ולא כל כך מאמין בהבטחה שניתנת לו על בן שיוולד לו עם שרי שהופכת לשרה בעת שהוא עובר את ברית מילה.

גם כאן התשובה של הקדוש ברוך הוא היא חד משמעית. "ויאמר א-לוהים אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקמתי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו" (י"ז, י"ט). הילד שיצא משרה דווקא ושייקרא יצחק, הוא שיממש את הברית ואת ההבטחה על הארץ. כאשר גם לישמעאל ניתנת ברכה מסוימת, שכן גם הוא בכל זאת בנו של אברהם (י"ז, כ'-כ"א)

אולם, לפני שנדבר על המשמעות של הברכות הללו והשלכותיהן למה שקורה בימינו אנו, נחזור עוד רגע לתחילת הסיפור של שרי והגר. אמרנו ששרי ואברם חוזרים ממצרים עטורי מתנות, שביניהן הגר בת פרעה, שפרעה נתן לשרי לשפחה (רש"י ט"ו, א'). שרי מורה לאברם לקחת את הגר ולהוליד זרע ממנה והוא שומע בקולה. נקודת הספק של שרי מתגלה כאן בכל חומריתה, והטעות בשיקול עולה לה ולצאצאיה במחיר כבד. אנחנו נראה בהמשך, שגם אצל אברהם מתגלה נקודה של ספק, ואצלו היא קשורה דווקא להבטחה על ירושת הארץ לזרעו. אולם, אותו ספק מתגלה כאן אצל שרי לגבי הזרע. בסיפורים האלו יש לנו את ההתחלה של כל הדברים, שאנו חיים אותם מאז ועד היום בהיסטוריה בכל

חומרתם. זוהי אותה תפיסה, הלוקחת את הערכים היהודיים, את ערכי התורה, וכדי שהם לא ילכו לאיבוד, כשלא מאמינים שהם יכולים וצריכים לעבור דרך עם ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל, אז נותנים אותם לתרבות האנושית הגדולה של אותה תקופה. זה בדיוק מה שקורה כשאברם מוליד ילד להגר. המניע של שרי, נדיבותה, רוחב ליבה, אהבתה לאנושות אינם מוטלים כלל בספק. כמו אברהם, גם שרי היא אשת חסד אמיתית אבל מעבר לכל זה בבסיס, במקור, ישנו איזה גרעין של ספק, רגע של פקפוק, ביעוד העצמי שלה. והרגע הזה מביא לשינוי בהיסטוריה כולה ולמחיר עצום, אותו אנו משלמים עד עצם היום הזה. שרי התערבה בתהליך ההיסטוריה ועל ידי זה יצרה משהו, שלא היה צריך לקרות. אברהם אמנם שומע בקולה, אך גם בעצם תיאור היענותו יש משהו מן הקושי שהוא עצמו עבר עם זה. "וישמע אברם לקול שרי". הוא היה צריך לשמוע בקולה כדי לעשות את זה, מעצמו יתכן שהוא לא היה עושה זאת. האחריות לכך כאן היא אם כן של שרי. ובהמשך זה מודגש עוד יותר "ותיקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה ... ותתן אתה לאברם אישה לו לאישה".

וכששרי נתנה, היא נתנה "עד הסוף", אבל גם התשלום הוא "עד הסוף", שכן לבטל דבר שניתן ברשות רוחנית של הזהות העברית קשה ביותר. ואז מה קורה? "ויבא אל הגר ותהר", אומר רש"י: "ותהר" מביאה ראשונה (ב"ר") ("טז, ד") עובדה זו מראה, שהבעיה לא הייתה אצל אברהם, כמו שגם לא הייתה בעיה אצל הגר: בטבע, בעולם החוקים הטבעיים המין וההמשכיות קלים הרבה יותר כלומר, ברמת ה"רבו" אין לאברהם בעיה של הולדה, הבעיה היא תמיד רק ברמת ה"פרו", הוצאה של משהו חדש לפועל, המשכת העניין הא-לוהי עצמו מהאב לבן.

עתה קורה דבר חמור נוסף. לא רק ששרי היא זו שנותנת את הרשות לאברהם לבוא אל הגר שפחתה וללדת עמה, אלא שברגע שהגר אכן מתעברת, היא בזה לשרי "ויבא אל הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניה" ומסביר רש"י: "ותקל גברתה בעיניה" אמרה: שרי זו אין סתרה כגלויה מראה עצמה כאילו היא צדקת ואינה צדקת, שלא זכתה להיריון כל השנים הללו ואני נתעברתי מביאה ראשונה". על מה מדובר כאן? כל התרבות האנושית ה"גויית" רוצה לקחת את הכוח הרוחני הגלום באברהם, בעברי, כלומר לקחת את העניין הא-לוהי לעצמה. יש לפנינו שתי נשים, המייצגות שתי זהויות, שתי תרבויות, שרי את העברית והגר את המצרית, שם מול חס. אברהם בא אל הגר מתחבר עם התרבות האנושית הזאת ומיד היא מתעברת, אין עקרות, אין שום מכשולים

בטבע. אז הגר מסתכלת על שרי, על העברייה ואומרת: "זו מספרת שהיא צדיקה ושהיא אשת אברהם האמתית, אבל בשטח רואים שזה לא כך, שהזרע של אברהם עובר דרכי". זהו צחוק מתנשא, שאנחנו שומעים אותו עד היום הזה, של אותה תרבות אנושית, האומרת מה עם ישראל מספרים סיפורים? תראו כמה שהם מסכנים, אומללים, משונים ומושפלים, ואילו אצלנו רואים את הכוח, השררה והגדולה, אם זה מצרים או רומי או בריטניה או רוסיה או גרמניה. פה שרי מתחילה להביין את טעותה, כי אם התרבות האנושית הייתה יכולה להתעלות מעל הטבע, כלומר לקחת את העניין הא-לוהי ולהשתמש בו לטובה להגיד אנחנו צריכים לעבוד יחד כי אנחנו הולכים לקראת אותה מטרה, אותו יעד של ההיסטוריה, אז הכל היה אולי מסתדר. אבל ברגע שהגר אומרת זה אני ולא את, שרי מבינה שהיא טעתה. אם כן מצטיירת בפנינו דרמה פסיכולוגית קשה מאוד. הדבר דומה ליחס שבין אברהם ולוט, ששניהם מלכתחילה מסוגלים להיות נושאי העניין הא-לוהי. בחיצוניות שניהם נראו זהים, ואם כן היכן נקבעה זהותם? ברמת המעשים, בצורה שהם התייחסו באמת לעולם, לבני אדם שסביבם, לקדוש ברוך הוא. כך גם היחס שבין קין והבל, שעד שהם לא הביאו מנחה לה' לא היה ידוע דרך מי עובר העניין הא-לוהי.

גם פה אפשר לומר, שבפוטנציאל הגר הייתה מסוגלת להוליד את זרעו של אברהם. אבל ברגע שהיא מלגלת ובזה לשרי, כלומר ברגע, שמבחינה מוסרית היא אינה עומדת באמות המידה המינימליות של התנהגות אנושית נאותה, כאן היא נפסלת. ברגע שהגר נכשלת במבחן שלה, שרי מבינה שהיא עשתה טעות בשיקולה ואומרת לאברם: "ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנוכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעינייה, ישפט ה' ביני ובינך" (ט"ז, ה), ורש"י מסביר זאת כך: "חמסי עליך חמס העשוי לי, עליך אני מטיל העונש. כשהתפללת להקדוש ברוך הוא מה תתן לי ואנוכי הולך עירי לא התפללת אלא עליך, והיה לך להתפלל על שנינו, והייתי אני נפקדת עמך..."

שרי מאשימה את אברהם, שכאשר הוא התפלל לקדוש ברוך הוא לתת לו זרע, הוא התפלל רק על עצמו ולא על שניהם: "ויאמר אברם ה' מה תתן לי ואנוכי הולך עירי ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר" (ט"ז, ב').

ופה מתגלה האמת, משהו בקשר בין אברהם ושרי, בין הצד הזכרי והצד הנקבי של העברי הגלותי, שהוא לא מחובר. ואת נקודת החולשה הזו שביניהם מנצל כוח אחר, כוח הטומאה.

"עמלק" עולה בגימטרייה "ספק" (240). היכן שקיים ספק בזהותו של העברי, של האדם, שם נכנס עמלק, הוא יצר הרע. מפני שהחיבור בין אברם ושרי לוקה בחסר, אין הם יכולים להוליד משהו לא גמור. אך "יצור ביניים", בכל זאת נולד בשלב זה והוא ישמעאל. ישמעאל הוא "ישמע את אל בעתיד" אחרי שיבין. בינתיים הוא "מצחק" עם יצחק (כ"א, ט). ורש"י אומר: "מצחק" לשון עבודה זרה כמו שנאמר ויקומו לצחק, דבר אחר לשון גילוי עריות כמה דתימא לצחק בי, דבר אחר לשון רציחה כמו ויקומו נא הנערים וישחקו לפנינו... שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר 'אני בכור ונטל פי שניים', ויוצאים בשדה ונטל קשתו ויורה בו חיצים כמה דתימא כמתלהלה הירדה זיקים וגו' ואמר: 'הלא משחק אני'.

כפי שאמרנו כשהקשר בין בני הזוג אינו שלם, זה משליך גם על הקשר בין הילדים הנולדים להם. מפני שמהו בקשר בין אברהם ושרי לא שלם, שרי מביאה את האישה האחרת ואז האישה האחרת מלגלת עליה, ואז יש את כל הבעיות בין הילדים. הכל מתחיל מ"זכר ונקבה ברא אותם" רק אז נקראים "אדם". לכן ברגע שיש סטייה הכי קטנה, חור קטן בפנימיותם, זה מוליד את הספק, ונותן מקום לכוחות הטומאה להיכנס.

ברגע שאברם לא התפלל עליו ועל שרי, כי אם רק על עצמו, דבר זה הוכיח שמהו בחיבור שביניהם איננו מושלם, ואז מאותו רגע התחילו הניסיונות העמוקים והקשים יותר.

הסיפור כאן מופיע בששה פסוקים לא יותר, והוא נראה סיפור תמים ופשוט של קנאה בין שתי נשים. אבל בתוך זה יש לנו את הגרעין של כל ההיסטוריה כולה. ברגע שאברהם ושרה לא הצליחו להגיע לשלמות, לאיחוד השלם עד הסוף באותו מקום נכנס הנחש. וזהו בדיוק מה שקרה אצל אדם וחוה. באותו מקום שהיה ספק חוה נפלה. אנחנו רואים את תהליך הספק בפעולה, את הטעויות שנעשו בעקבות הספק, ואת המחיר שבני הזוג משלמים אחר כך בגלל אותן טעויות.

מהי תגובתו של אברהם על האשמת שרי? "ויאמר אברם אל שרי הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך ותענה שרי ותברח מפניה" (ט"ז, ו). ברגע שהגר נתעברה מאברהם, אז לכאורה העניין הא-לוהי צריך לעבור לצאצאיה. אם הגר הייתה מתנהגת אחרת עם שרי, הדין עליה היה אולי קל יותר. ברגע שהיא לא עומדת בניסיון, השיפוט עליה חמור. הגר בורחת מפני שרי, ומלאך ה' מופיע בפניה ואומר לה לחזור, שכן עדיין לא נסתיים תפקידה. ופה נאמר משהו מפתיע:

"ויאמר לה מלאך ה' הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל..." (ט"ז, י"א), אבל הרי היא הייתה הרה קודם לכן? אז מדוע אומר לה המלאך שהיא תהיה שוב הרה? את זה מסביר רש"י על פסוק ה': "...וביניך שהכניסה עין הרע בעיבורה של הגר והפילה עובריה, הוא שהמלאך אומר להגר הנך הרה, והלא כבר הרתה, והוא מבשר לה שתהר? אלא מלמד שהפילה הריון הראשון".

מה קרה כאן? שרי היא שאמרה לאברהם לקחת את שפחתה המצרית לאישה, והיא זו שנתנה אותה לאברהם, הוא בא אליה והגר נתעברה מיד. אז הגר מתחילה ללגלג ולזלזל בשרי, וכתגובה שרי מענה אותה ונותנת בה עין הרע והגר מפילה את ולדה. הגר לוקחת עתה יוזמה ובורחת משרי ואברם. אולם מבחינת שרי ואברם, הבעיה עדיין קיימת, דרך מי יעבור העניין הא-לוהי. כרגע שהגר בורחת היא כאילו משנה את ההיסטוריה. אבל מאחר שהדבר נעשה בדרך של בריחה, ולא על דרך של השלמה, עליה לחזור לשרי ולהשלים את המעגל ששרי החלה בו. לכן אומר לה המלאך: "שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה..." הנך הרה וילדת בן לאברם וקראת שמו ישמעאל כי שמע ה' את עניך..." הגר חוזרת וילדת בן לאברם "ויקרא אברם שם בנו אשר ילדה הגר ישמעאל..." מאחר ששרי לא פועלת כלל בשלב זה, אז עצם הפסיביות שלה היא הבחירה. רק לאחר לידת יצחק משלימה שרה את המעגל כדברי הפסוק: "ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק. ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק. וירע הדבר מאוד בעיני אברהם על אודות בנו. ויאמר א-לוהים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע. וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא. וישכם אברהם בבוקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד וישלחה..." (כ"א ט-יד).

פה מתערבת שרה באופן אקטיבי ומורה לאברהם לגרש את הגר ואת ישמעאל. דבר זה קורה כבר לאחר שינוי השמות, ברית המילה והולדת יצחק. הקשר בין אברהם ושרה השתנה בינתיים, כל מערכות היחסים בסיפור הולכות ומתפתחות, ועמן ההפרשה וההפרדה ההולכת וגוברת בין הקדושה והטומאה. אבל עבור שלב הספק והחולשה, שהראו אברהם ושרה בשלב הקודם, עליהם כמו גם על צאצאיהם, לשלם.

הסיפור הזה הוא עמוק מאוד ומשמעותי מאוד לגבינו. הספק בין בני הזוג הוא למעשה הגורם, שיוצר את כל הבעיות, ורבים מן הניסיונות, שבני הזוג נאלצים

לעמוד בהם. מבחינה פסיכולוגית כל אדם עובר תהליכים כאלה עם עצמו ועם בת זוגו במהלך חייו. ועם ישראל עובר כיום את אותם התהליכים ממש ברמה הכללית. אנחנו חווים בדיוק את אותו ספק זהותי לגבי ייעודנו, תפקידנו בהיסטוריה, והדרך שבה עוברת הנבואה, כלומר העניין הא-לוהי. האם זה דרך העם הזה, היושב עכשיו בארץ ישראל? או האם זה עובר דרך תרבות אנושית כלשהי, ארצות הברית למשל, "בעזרת" היהודים שבתוכה? מהו הקשר שבינינו לבין הערבים, בני ישמעאל, ומהי זכותם על ארץ ישראל? הספק הוא ספק של אמונה, ספק של זהות, חוסר יכולת להאמין בהבטחה כלשונה "כי ביצחק ייקרא לך זרע". אברהם, בשלב הראשון מוכן לקבל, שהבטחת הזרע תעבור רק דרך ישמעאל "ויאמר אברהם אל האלהים לו ישמעאל יחיה לפניך". והקדוש ברוך הוא מתקן את אברהם באומרו "אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקמתי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו. ולישמעאל שמעתיד הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו במאוד מאוד... ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת..."

לפי מספר הפעמים שהקדוש ברוך הוא צריך לחזור על העובדה שהברית נכרתה עם יצחק ולא עם ישמעאל, ניתן לראות כמה קשה היה לאברהם לשמוע ולקבל את זה. ואכן, על קושי זה אומר הוזהר: "ויאמר אברהם אל הא-לוהים לו ישמעאל יחיה לפניך נאנח ר' חייא ובכה. פתח ואמר: ותהי שרי עקרה אין לה ולד. וי על זה, וי על זמן ההוא, שילדה הגר את ישמעאל. אמר לו ר' יוסי ולמה? הרי ילדה שרה אחר כך והיה לה בן גזע קדוש. אמר לו: אתה רואה ואני רואה. כך שמעתי מפיו של רבי שמעון העניין ועל זה אני בוכה, וי על זמן ההוא, שלפי ששרה נתעכבה כתוב: וזאת אמר שרי אל אברם וגו' בוא נא אל שפחת'י וגו'. ומפני זה עמדה השעה להגר לשרה גבירתה, והיה לה בן מאברהם. ואברהם אמר: לו ישמעאל יחיה לפניך. ואף על פי, שהקדוש ברוך הוא היה מבשר לו על יצחק. התדבק אברהם בישמעאל, עד שהקדוש ברוך הוא השיבו: ולישמעאל שמעתיד' וגו' אחר כך נימול ונכנס בברית הקודש, עד שלא יצא יצחק לעולם. בוא וראה ארבע מאות שנים עמד השרה ההוא של בני ישמעאל וביקש לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לו: מי שנימול, היש לו חלק בשמך? אמר לו הן. אמר לו והרי ישמעאל שנימול מפני מה אין לו חלק בך כמו יצחק? אמר לו יצחק נימול כראוי וכתיקונו. יצחק נימול במילה ופריעה לח' ימים וישמעאל נימול בין י"ג שנה, ואחר חיתוך הערלה קפץ ממקומו ולא הניח לעשות בו פריעה. וכן הישמעאלים, שעושים המילה היא לאחר כמה שנים ובלי פריעה וזה אינו כך. ולא עוד אלא שאלו נדבקים בי כראוי לשמונה ימים, ואלה

רחוקים ממני עד כמה ימים. אמר לו אף על פי כן כיוון שנימול האם לא יהיה לו שכר טוב בעבור זה? וי על זמן ההוא, שנולד ישמעאל בעולם ונימול. מה עשה הקדוש ברוך הוא? הרחיק לבני ישמעאל בדבקות העליונה, ונתן להם חלק למטה בארץ הקדושה בעבור מילה ההיא שבהם. ועתידים בני ישמעאל לשלוט בארץ הקדושה, כשהוא ריקם מהכל זמן רב, כמו שהמילה שלהם ריקנית בלי שלמות. והם יעכבו לבני ישראל מלשוב למקומם עד שתכלה זכות ההיא של בני ישמעאל. ועתידים בני ישמעאל לעורר מלחמות חזקות בעולם, ויתאספו בני אדם עליהם ויתגרו מלחמה בהם, אחת על הים ואחת על היבשה ואחת סמוך לירושלים, וישלטו אלה באלה. וארץ הקדושה לא תימסר לבני אדם... "וזהר לך לך".

אם כן, לסיכום, השלבים בהתפתחות הקשר, שבין אברהם ושרה שהוא עיקר סיפור ניסיונותיו של אברהם, הם אלו:

1. כפי שראינו, אברם לא מתאמץ לזכות בשרי, הוא מופיע בסיפור כמעט כנשוי מהתחלה. ("א", כ"ט) "ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי..." אין שום מאמץ מצדו להשיגה.
2. בשלב ראשוני זה של הסיפור אברם ושרי הנם ארמיים, ועל כן הצד הנקבי, הרוחני, היותר עמוק של העברי עדיין ב"עיבור", ואינו יכול להוליד את הפרי, את הזרע המשיחי, שיביא משהו חדש לעולם. לכן בשלב זה של הסיפור, שרי היא "עקרה אין לה ולד" ("א", ל')
3. אברם ושרי יוצאים מאור כשדים, תחילת צאתם מזהותם הארמית, ומתחילים ללכת לעבר גילוי ומיצוי זהותם העברית. לשם כך על שניהם לעבור ניסיונות רבים בדרך. הם עוצרים בחרן, ומגיירים אנשים: "ויקח אברם את שרי אשתו... ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן" ומבאר רש"י: "אשר עשו בחרן" שהכניסן תחת כנפי השכינה. אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאו" ("ב", ה')
4. אברם ושרי מגיעים לארץ כנען ואז יש רעב בארץ. הקשר שלהם עם מהותם וייעודם מושם בסימן שאלה. כדי לענות על שאלה זו הם יורדים למצרים ומתמודדים לראשונה עם הזהות המצרית, שיא זהות הטומאה. (נשים לב, שבחילוף אותיות יצא 'רעב' - 'עבר' - 'ערב'). תוך כדי ההתמודדות עם פרעה והטומאה, מגלה אברם ממד חדש בקשר שלו עם שרי: "אמרי נא אחותי את". הוא מתחיל להתחבר עם צדו הנקבי בצורה יותר אמיתית ועמוקה, אבל זה עדיין רחוק מלהתגלות באמת.

5. הניסיון של פרעה לקחת את הרחם העברית ולהרוג את הזכר נכשל, ואברם ושרי עולים בחזרה לארץ כנען עם רכוש גדול וקשר עמוק יותר ביניהם, שעמד במבחן. ברגע שהם עוברים מדרגה אחת בהתמודדות החיצונית הם מוכנים לשלב ההתמודדות הבא.
6. אברם עובר בשלב זה שני ניסיונות נוספים: ההתמודדות עם לוט, וההתמודדות עם מלכי הארץ. הוא מוכר ומוכתר על ידי כל מלכי הארץ ועל ידי שם בן נח שהוא הנושא של העניין הא-לוהי בעולם. בשלב זה כשהוא עומד בהצלחה בניסיונות האחרים כמו גם העימות, רואה הקדוש ברוך הוא בכך סימן שאברם מתחיל להיות מוכן להולדה. דהיינו ההתחברות שלו עם פנימיותו, זו שתתגלה אחר כך בבנו יורשו, קרובה למימוש. לפיכך ניתנת לאברהם בשלב זה ההבטחה, שהוא יעבור מהזהות הארמית הטבעית שלו 'אברם' לזהות העברית שמעל הטבע - 'אברהם' - מעבר שיביא בעקבותיו את ההולדה. (ט"ו, ה'). אולם פה מתגלה שנקודת הספק העמוקה ביותר אצל אברהם עדיין לא נפתרה. למרות ההבטחה לזרע שואל אברהם לגבי הארץ "במה אדע כי אירשנה?" (ט"ו, ה') והתשובה? "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם..." (ט"ו, י"ג). אברהם אינו מוכן באמת לקבל את המשיחיות שבו במלואה, ואת קשרה לארץ המובטחת, ולכן הוא יצטרך לעמוד עוד בניסיונות נוספים עד שיצליח.
7. במקביל נבחנת, ונכשלת, שרי בנקודת האמונה שלה (ט"ז, א-ד). בזהות הארמית שלהם אין עדיין אברם ושרי מחוברים מספיק ביניהם כדי להתגבר כל אחד על נקודת הספק שלו. שרי נותנת לאברהם את הגר שפחתה לאישה, שכן היא לא מאמינה שהבטחת הזרע שניתנה לאברהם, עוברת רק דרכה. והתשלום עבור הספק הזה הוא מידי: "ותקל גברתה בעיניה" (ט"ז, ד'). הגר, כמו ראי, מחזירה לשרי את האמת, בהוכיחה לה שמהוה בקשר שבינה לבין אברהם עדיין אינו מושלם.
8. שינוי שמותיהם של אברהם ושרה בא מיד לאחר מכן. למרות הנפילה, עצם הדיאלוג והנכונות של אברהם לעשות כל מה ששרי אומרת לו, מעלה אותם בדרגה נוספת. אבל תגובתו של אברהם להבטחת הקדוש ברוך הוא שיוולד לו בן משרה (י"ז, י"ח), עדיין מראה שהספק קיים והקשר לא הושלם. עם זאת הקדוש ברוך הוא יודע, שהם קרובים מאוד לנקודת ההתחברות וההתממשות האמיתית של זהותם האמיתית, של זהותם הפנימית, שבעקבותיה ייוולד הבן ממשך הברית.
9. בשלב זה - ולאחר האתנחתא של ברית המילה והשמדת סדום ועמורה, שוב יוצאים אברהם ושרה להתמודד עם הזהות האחרת, המתנגדת, הפעם עם

- אבימלך מלך פלשתים. בסיימה של ההתמודדות הזו, המסתיימת בבו שיה המתקיים הן בין אברהם ואבימלך והן בין אברהם ושרה, מוכנים אברהם ושרה להולדה, ויצחק נולד.
10. שילוח הגר וישמעאל מהבית קורה מיד אחר כך, ככל שההתחברות בין אברהם ושרה חזקה ואמיתית יותר, כך הופכות הזהויות האחרות מרוחקות ונפרדות מהם.
11. שיא ניסיון הקשר, שבין אברהם ושרה הוא עקדת יצחק. אין ספק, שכאן עומד הקשר ביניהם במבחן הקשה מכל. נוהגים לדבר בדרך כלל על הניסיון של אברהם והניסיון של יצחק, אולם עקדת יצחק היא גם המבחן של שרה, ובעיקר המבחן הסופי של הקשר שבין אברהם ושרה. הוזהר מתאר שהשטן בא לשרה וניסה לשכנע אותה לריב עם אברהם ולהורות לו שלא לקחת את יצחק לעולה. שרה עומדת בניסיון הזה, אולם המבחן הזה הוא באמת כל כך קשה לה, שבסיימו היא עצמה מתה. "ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספור לשרה ולבכתה" (כ"ג, ב'). ומסביר רש"י: "ויבא אברהם נסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקדה, שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרח נשמתה ממנה ומתה".
12. לאחר ששרה מתה, שולח אברהם את אליעזר משרתו, לקחת אישה לבנו יצחק ממשפחת נחור אחיו. יצחק ורבקה נישאים, ואז מתחיל הסיבוב השני בין בני הזוג העברי, הנמצאים כבר בזכות אברהם ושרה. הניסיונות הקשים שהם עברו ושבהם עמדו, הם כבר במדרגה הרבה יותר גבוהה.

מצוות מילה

- כפי שאמרנו לאברהם ניתנו שתי הבטחות שהן בעצם שלוש: 1. שיהיה לו זרע 2. שאותו זרע יירש את הארץ המובטחת. 3. שאותו זרע יהיה ממונה על קיום התורה והמצוות.
- בפרשת "לך לך" רואים, שאותם שלוש סגולות שיגדירו את עם ישראל ויעודו מתחילת ההיסטוריה שלו, ניתנות כהבטחה לאברהם. חשוב מכל להדגיש שהקשר, שבין הזהות העברית כלומר עם ישראל, לארץ ישראל ותורת ישראל, הנו קשר שאינו ניתן להפרדה. ברגע שאברהם העברי מקבל על עצמו את ה"נוכחות" הוא הולך ל"ארץ ישראל" ומקבל עליו את ה"מצוות". אולם בשלב זה אנחנו עדיין נמצאים בשלב ההבטחות, ומימושן נדחה לשלב מאוחר יותר, שבו "לזרעך נתתי את הארץ הזאת".

בפרשה הבאה, פרשת "וירא" רואים לפתע, שבבת-אחת קורים מספר דברים משמעותיים ביותר, שחלקם מורה על הדרך שבה תתממשנה אותן הבטחות.

סיימנו את הניסיונות עד כה, עם המאבק של אברהם עם לוט ומלכי הארץ והכתרתו על ידי שם בן נח כנשיא א-לוהים, דבר שנחתם על ידי הקדוש ברוך הוא כברית בין הבתרים (הניסיון השביעי) והעימות בין שרי והגר ולידת ישמעאל, ניסיון שנחתם על ידי מצוות המילה ושינוי שמותיהם של אברהם ושרה (הניסיון השמיני). מיד אחר כך מסופר שהקדוש ברוך הוא נראה אל אברהם, והאירועים מתחילים לזוז במהירות עצומה. קודם כל ההודעה לאברהם ובמקביל לשרה על לידת יצחק. זו הייתה אחת ההבטחות, שנשארו תלויות באוויר חסרות מימוש, וכאמור לעיל ראינו שיש מתח בסיפור כשהקדוש ברוך הוא אומר לאברהם שיהיה לו זרע, ושאברהם אינו מצליח לקלוט ולקבל את דבריו עד לרגע שבו פתאום הוא מבין וקולט זאת. עד אז הוא לא מסוגל עדיין להכיר את עצמו בתור מי שיש לו את הזכות, ושנמצא ברמה מספיק נעלה כדי לממש את ההבטחה הזאת של בוראו. רק כשהוא עובר שינוי זהותי עמוק בתוכו, הוא מסוגל באמת להגיע למימוש ההבטחה הזו, כלומר להוליד את יצחק. אבל בין ההבטחות למימושן ישנה מין הפסקה, כאילו שהעולם כולו מחכה למאורע כלשהו כדי לעבור לשלב הבא. מהו אותו מאורע? התשובה היא ברית מילה.

מיד אחרי המילה מודיע הקדוש ברוך הוא לאברהם ולשרה שייולד להם בן, יצחק. מיד אחר כך מתרחש השיפוט של סדום ועמורה וכל הדיאלוג שבין אברהם לקדוש ברוך הוא, שמטרתו היא לאבחן את עקרונות הצדק, החסד, הדין והאמת, הפועלים בעולם.

השאלה שנשאלת בהקשר זה היא: למה מחליט הקדוש ברוך הוא דווקא ברגע זה של ההיסטוריה לדון את סדום ואת עמורה? הם הרי פושעים כבר זמן רב לפני כן, ובכל זאת העונש מתרחש רק עכשיו. התשובה היא, שברגע שאברהם עובר לשלב הבא, ומציג בפני האנושות זהות של צדיק חדש הנעלה על כל מה שהיה לפניו, הוא פוסל את סדום ועמורה במציאות, ולכן הערים הללו נשפטות מיד לאחר מכן, נמצאות אשמות על פי אמות המידה החדשות, ומקבלות את עונשן. כשאנחנו אומרים "סדום ועמורה" ברור שאנחנו מתכוונים לכל "התרבות הקיינית" לסוגיה. או כפי שהתורה אומרת: "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד" (י"ג, י"ג) ביטוי זה מזכיר את התיאורים של האנושות לפני המבול: "וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום" (ו', ה).

המדרש מספר שתושבי סדום לא אהבו להכניס אורחים. כשאורח היה מגיע לעיר, הם היו מכניסים אותו למיטה, הנקראת "מיטת סדום". אם רגליו היו ארוכות מאורך המיטה, היו קוטעים אותן. אם הן היו קצרות, היו מושכים אותן. המשנה בפרקי אבות דנה בתרבות הזו של סדום ועמורה, ואומרת שישנם שלושה סוגי אנשים בעולם: מי שאומר: "מה ששלי שלך" הוא חסיד, מי שאומר: "מה ששלך שלי" זהו הרשע, ומי שאומר: "מה ששלי שלי ומה ששלך שלך" שזוהי מידת סדום, והטעם לכך הוא שמידה שכזאת היא למעשה סוף המוסר. שכן בחברה מסוג כזה מכירים את החוק, אבל מכירים אותו בצורה לגליסטית, משפטית בלבד, אבל לא מוסרית. האדם כאדם נעלם, ומה שנשאר הם ספרי החוק היבשים. מספיק ללכת לבתי משפט בחברות מסוימות גם בימינו כדי להבין על מה מדובר.

בהקשר לסיפור של סדום ועמורה חשוב לציין, שלמרות שתמיד מזכירים את הדו-שיח בין אברהם לקדוש ברוך הוא בקשר להצלת סדום ועמורה, ליזכותו של אברהם, ואין ספק שפה הוא מתגלה בכל גדולתו כצדיק מידת החסד, הרי בכל זאת קיימת כאן נקודה שאסור להתעלם ממנה והיא שחסד המבודד ממידת הדין הוא מסוכן מאוד, בעצם הגדרתו. על מי מגן אברהם? על אנשים שאינם זכאים להגנה, על הפושעים. אמרנו כבר שחסד הוא נתינה ללא התחשבות בזכות המקבל. חשוב לעמוד על כך, כי אנחנו חיים בתקופה היסטורית, שמעט מקבילה לאותה תקופה, ושבה אנשים בשם ההומניזם, מוכנים לסלוח לרוצחים ולפושעים נוראים, רק משום שהם עצמם אנשי חסד. אבל מה שהם לא לוקחים בחשבון זה, שעל ידי כך הם פוגעים למעשה בצדיקים, באנשים הישרים וההגונים שלא פשעו, שכן הם שמים אותם בסל אחד עם הפושעים.

זוהי דוגמה לכך שמידה, ולו הטובה ביותר, כשהיא מבודדת, יכולה להיות הרסנית. ולכן הקדוש ברוך הוא מסרב בסופו של דבר לבקשתו של אברהם. במילים אחרות הוא נותן לאברהם, שהוא איש "שלום עכשיו", שיעור במוסר וצדק.

לגבי אברהם זוהי מידה גדולה, והיא נשארת מידה גדולה גם אחרי תשובתו של הקדוש ברוך הוא. הוא בעל חסד רב כל כך, שהוא מבקש רחמים ומגן אפילו על החוטאים הגרועים ביותר. אבל לגבי זרעו של אברהם זה כבר הופך לחטא, שכן לצאצאי אברהם יש כבר את זהות ישראל, המייצגת את אחדות המידות, כלומר חסד דין ואמת. אצל אברהם החסד זו זהותו הממשית, זה אמיתי בשבילו, ולכן הוא חייב ללכת עם מידת החסד עד הסוף. אחרת זה חסד על תנאי, חסד חלקי.

אבל אם מישוהו מישראל לוקח את אברהם ומידתו כדוגמה מוחלטת להתנהגות, מבלי להתחשב בעובדה שהיו עוד שני אבות, שייצגו עוד שתי מידות, מידת הדין ומידת האמת, או אז בשבילו זה כבר פשע. אבל החטא הגדול ביותר הוא חטא הגאווה לגבי אותו אדם, החושב ומשווה את עצמו לאברהם. הרבה מאוד מהספרות הישראלית בנויה על ההקבלה הזאת, והמבין יבין...

נחזור לענייננו: ברית המילה מביאה בעקבותיה את מימוש ההבטחות, לידת יצחק, שיפוט סדום ועמורה. אחרי זה מתוארת נסיעת אברהם ושרה לאבימלך מלך פלשתים והתמודדותם עם הזהות הפלשתית הזו, תוך כדי המשך בירור הזהות הנקבית וזכרית, זהות האישה והאחות שהזכרנו. יצחק אכן נולד, ומיד אחר כך מתרחש תהליך הפרדתו מישמעאל, המייצג כאן את הקירוב (האפוקסימציה) של הזרע המצופה, שאברהם הוליד עם הגר המצרייה לפני שינוי שמו.

מהי אותה ברית מילה, מדוע היא חשובה כל כך? בפרק י"ז פסוק א' נאמר: "ויהי אברם בין תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' אל אברם..."

"ויהי אברם", כאן אנחנו עדיין בשלב שבו שינוי הזהות עדיין לא התבצע, ו'אברהם' הוא עדיין 'אברם'. גם הגיל המוזכר כאן: "תשעים שנה ותשע שנים" אינו מקרי. אברהם מגיע על פי ניסיון החיים שלו וללא קשר לזהותו העברית המתגבשת, ממש אל סף השלמות. אם אפשר לומר, אם ניקח את המספרים בצורתם הסמלית הפשטנית ביותר, אז מספר "מאה" הנו מספר מושלם. אברהם עובר עשרה ניסיונות. מאה שווה לעשר כפול עשר, אז בשלב זה אברם מגיע לסף השלמות בטבע – הגיל תשעים ותשע. ואכן יצחק ייולד בדיוק כשאברהם יהיה בן מאה. אז כאן הוא מגיע לספירה התשיעית מעשר הספירות, כלומר עד סוף התיקון, בלשון הקבלה, וברגע זה מתגלה אליו הקדוש ברוך הוא, ושימו לב שה' הוא המתגלה אליו: "וירא ה' אל אברהם ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים". "התהלך לפני" – בהלכה. שהתנהגותך תהיה זו שאני דורש ומצווה, אבל שרצונך להתנהג כרצוני יבוא ממך – "לפני". תסתדר כך שתרצה לעשות את מה שאני רוצה שתעשה. זהו המסתורין של חכמת ישראל. הכל קורה כאילו לישראל ניתן מין פוטנציאל, מין יכולת, מין מנגנון פנימי בלתי מודע לדעת מה שהקדוש ברוך הוא יבקש ממנו. זהו המסתורין של התורה שבעל פה באופן כללי. אז הכתוב אומר לנו "התהלך לפני והיה תמים" תמים – שלם מבחינה מוסרית ושלם מבחינה פיסית.

פסוק זה מזכיר פסוק אחר שנאמר לגבי נח: "אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את הא-לוהים התהלך נח". כשנשווה את שני הפסוקים האלה, נראה כי המילה "תמים" נאמרה בשניהם, אבל על נח נאמר שהיה כבר, ואילו לאברהם זהו צו בקשה לעתיד, "התהלך לפני והיה תמים". לכאורה ישנה כאן עליונות של נח ביחס לאברהם, אבל בעומק זה לא כך. דבר נוסף על נח נאמר: "את הא-לוהים התהלך נח" ואילו על אברהם אומר הפסוק: "התהלך לפני והיה תמים". אברהם צריך לסלול דרך בפני ה', במקום שה' רוצה שאברהם ילך. זהו הגורל של הזהות הזאת של אברהם. זה דומה למה שהקדוש ברוך הוא אומר לאברהם בתחילת פרשת "לך לך": "לך לך... אל הארץ אשר אראך". היינו מצפים שהקב"ה יגיד לו שם של מקום, לאן ללכת. אבל הוא אומר לו לך למקום שבו אני מחכה לך. אם תגיע לשם, אני אתגלה אליך ואז נדע, שאתה הוא האיש. ואכן אברהם יודע בדיוק לאן ללכת, והם "נפגשים" שם. בדרך כלל המדרשים מתבססים על השוני בנוסח של הפסוק הנאמר לגבי נח ביחס לפסוק שנאמר על אברהם כדי להדגיש את עליונותו של אברהם, שכן נח הולך בדרך סלולה ומוכנה, ואילו אברהם צריך להיות סולל הדרך – "לייבש את הביצות ולסלול דרכים", ולא סתם כל דרך שהיא. הדבר מתקשר לעניין ההבנה העמוקה מאוד והקשה של נושא התורה שבעל-פה בעם ישראל. שכן הכל מתרחש כאילו ישנו בעם ישראל מן כישרון טבעי להגיע באופן אמיתי ועצמאי לידיעת התורה, ולכן דווקא לישראל מבין כל האומות שבעולם ניתנה התורה. מבחינה זו הכישרון לתורה שבעל פה קודם בעם ישראל לכישרון של תורה שבכתב. כשאנו מדברים על תורה שבעל פה בהקשר הזה אנחנו לא מתכוונים לפרשנויות לתורה שבכתב, כי אם לידיעת משמעותה האמיתית. למשל נאמר בתורה: "צדק צדק תרדוף" למי אפשר לומר זאת? רק למי שכבר מבין בעצמו מה זה צדק, הפסוק הזה לא מסביר לנו מהו צדק, הוא נותן מצוה המוסיפה עליו, על האדם לרדפו בצורה פעילה ועיקשת. אפשר אפילו לומר מבחינה דקדוקית, שהפסוק אומר כאן תרדוף את ה"צדק שבצדק" אבל מהו "הצדק"? מי ששומע את הפסוק אמור כבר לדעת זאת, שכן אחרת זה לא היה נאמר לו, או שהוא באמת לא היה מבין על מה מדובר, והדבר נכון לגבי כל התורה. זה שהתורה נאמרה בלשון הקודש, בעברית, איננו מקרה כמו שזה לא מקרה שהיא ניתנה לעברים.

אם כן, לגבי מהותו של נח, המדרשים כפי שראינו כשלמדנו את הסיפור מרחיקים לכת ומסבירים, שההבדל בינו לבין אברהם לא היה סתם הבדל ברמה, בערכים, באיכות. כשמשווים את שני הפסוקים, את שני הביטויים הללו, הרי שנח בהשוואה לאברהם נפסל ממש. צדיק כנח כפי שראינו הוא צדיק, שאמנם מקיים

מצוות ועושה מה שכתוב אבל לעצמו בלבד, הוא דואג לעולם הבא שלו בלבד, חי לו בגטו שלו רחוק מהאנושות המתייסרת, שבעצם זקוקה לו כל כך. השיפוט של המדרש לגבי אותם צדיקים הנו חמור ביותר, ובמיוחד בהשוואה לגבי אברהם. לגבי הנקודה השנייה של "תמים", ישנה שאלה נוספת: איך להבין את ההבדל במושגים הללו בהקשר של שני הצדיקים?

לפני שנמשיך יש לזכור שנח מוגדר כצדיק ביחס ל"א-לוקים", כדברי הפסוק "את הא-לוהים התהלך נח", בעוד שלגבי אברהם הפסוק מציג את השם המפורש. כלומר אברהם היה בדרגת הצדיקות הטבעית של נח, אולם הוא הצליח לעבור את אותו שינוי זהותי, שהעלה אותו לדרגה שבה הוא כבר יכול היה לקבל ההתגלות ישר מהקדוש ברוך הוא בשמו המפורש. כלומר הוא זה שנושא הבטחה של תקווה לעתיד. כשה' מדבר הוא מדבר על מה שעוד צריך לעשות, ולכן מבחינת רמת התכנית על אברהם להפוך לתמים, בעוד שאברהם בדרגת 'א-לוקים' שהיא דרגת נח, הגיע כבר לשלמות הגבוהה ביותר שאליה הוא יכול היה להגיע, ועכשיו עליו ליצור את זהותו האמיתית ברמה הבאה.

רש"י אומר על המילה "תמים": "זוהיה תמים' אף זה ציווי אחר ציווי, היה שלם בכל ניסיונותיי. ולפי מדרשו התהלך לפני במצוות מילה, ובדבר זה תהיה תמים שבכל זמן שהערלה בכך אתה בעל מום לפני..."

התמימות כאן קשורה למילה. באחד הפיוטים הנאמרים בבית מילה נכתב "לא נקרא שלם עד שמל ערלתו" כלומר תמים משמעו שלם, מושלם מבחינה פיזית "שכל זמן שהערלה בכך אתה בעל מום". במסכת נדרים כתוב "גדולה מילה, שכל המצוות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל, שנאמר: "התהלך לפני והיה תמים".

ה"שפת-אמת" שואל על נקודה זו, איך יתכן שעל נח נאמר שהוא תמים, בעוד שעל אברהם נאמר: "זוהיה תמים"? ההיגיון היה אומר לנו, שהיה צריך להיות ההפך, שכן ברגע שהוא נימול הוא חסר משהו. מסביר לנו ה"שפת-אמת" כך: הגוף הנו הכלי של נוכחות הנשמה, והוא שצריך להגיע למצב שיהא מסוגל להכיל את הקדושה. ככל שהגוף מתוקן יותר, תמים ושלם כך הוא מסוגל לקבל יותר קדושה או אור במונחי הקבלה. בעולם הטבע יש משהו הנקרא "ערלה" זהו החלק הנכשל, האטום של הגוף, שיש לו סופיות, מין חלק מת שצריך להיפטר ממנו, וכאן ישנה מצווה להיפטר ממנו. דוגמה נוספת למשהו דומה, הם הציפורניים. הציפורניים הם חלק גוף כל כך אטום, ששום אור, שום חיות, כבר לא יכולה

להיכנס אליהם. לכן זה דווקא הפוך מההיגיון הטבעי או ממה שהפיסיולוגים אומרים. ואם לאדם יש את "תוספת האטימות" הזו הרי הוא כבעל מוס. רק כשמורידים את החלק המת הזה רק אז האור והחיות המלאה, הקדושה יכולים להיכנס. ההבדל בין נח ואברהם הוא, שנח הנו "תמים" מלידה, הוא מעצם טבעו בדרגה יותר נמוכה, בעוד שאברהם שנוול כבר עם ה"תמימות" של נח, צריך להתעלות ולרכוש את ה"תמימות" הגבוהה יותר מתוך מאמץ ובחירה. אברהם צריך לקחת יוזמה, הוא צריך לשנות את המציאות על ידי שינוי ארץ, שינוי השם ושינוי של משהו בגופו. בכך משתנה מהותו הפנימית, בעקבות השינוי בממדי המקום, הזמן והנפש שלו.

עוד אומר ה"שפת-אמת", כל דור הנו כמו חטיבה אורגנית אחת. בכל דור ישנה ערלה, בשביל כל התקופה הראשונה של ההיסטוריה האנושית, הערלה של האנושות הייתה דור המבול. דור המבול היה כל כולו ערלה, והיה צריך על כן "להסירו" בעזרת המבול שבא לתקן ולנקות את האנושות דרך ניתוקה מהחומר המת שבתוכה. (נשים לב לדמיון שבין השורשים ת.ק.ן.נ.ת.ק. נ.ק.ה.) רק אדם אחד ניצל מכך, וזהו נח שנוול נימול כי הוא נושא בתוכו את סימן המילה שעתידי להידרש מאברהם. אברהם צריך לעשות מכוח בחירתו החופשית את מה שנח קיבל מלידה. הוא צריך לבחור בקדושה על ידי התאמצות, על ידי עבודה. הבחירה האמיתית, אם כך, היא של אברהם, וכך אף יכולת הצמיחה והקדושה האמיתיים.

המדרשים מתארים זאת בצורות שונות, ואחת מהן אומרת שמה שמורד מהגשמיים, מוסף לרוחניות. אבל כאן יש רעיון עוד יותר עמוק והוא, שישנו חלק מהישות שהקדוש ברוך הוא ברא, שנמצא בתוך "מבוי סתום", ש"תקוע" במין נטייה, שהקבלה מכנה אותה "רצון לקבל לעצמו" שהוא שורש הרע ושאותו יש להשמיד. המקום בגוף האנושי של אותה נטייה, שבמהותה היא "הרצון לקבל" במקום "הרצון לתת", או מה שנקרא במקומות אחרים "טומאה" או "אטימות", זה בדיוק בחלקי הגוף ששם "נושאי המוות". הנכונות להוריד אותם, לסלקם מורה על רצון לצמוח באמת בקדושה, כמו שלמעשה כל המצוות כולן במהותן הן באותה נכונות לוותר על משהו גשמי מת למען משהו רוחני נעלה וחי. לכן ברית המילה מוגדרת כברית האמונה של אברהם בהורידו את החלק המת שבתוכו. אברהם מסוגל להתחבר עם מהות האלוקות, עם מהות הקדושה.

זה נכון לגבי הגברים, אך מה לגבי הנשים? התורה אומרת שהנשים נימולות מלידה בעוד שהגבר צריך להשלים את מילתו. את זה לומדים מהמעשה של משה, שלא מל את בניו לאחר מעשה הסנה, ואז כשמשה חוזר ממדיין למצרים עם ציפורה אשתו ושני בניו, הוא נמצא בסכנת מוות עקב כך שהוא לא מל אותם. ואז ציפורה מלה אותם בעצמה ואומרת לו: "זהיית לי חתן דמים למולות". כלומר, אתה נסיך דמים לאלה שכבר נימולות. והמדרש מסביר בקשר לזה, שהנשים נולדות כבר נימולות. בעצם מהותן וטבען, הנשים קרובות יותר לבורא, ואילו לגבר יש את האפשרות להצטרף לרמה הזאת אם הוא רוצה בכך.

האומץ הזה שאברהם מוכיח בעצם בחירתו ובמעשהו, הוא שגורם לכך, שכל מה שהיה תלוי ועומד עד הרגע הזה, סוף סוף מתממש. בעצם בחירתו יוצר אברהם מציאות חדשה, עובדה המסבירה את כל האירועים המתרחשים מיד לאחר מכן.

אולם, יש לזכור, כי כל עוד לא עברה האנושות מבחינת הקריטריונים המוסריים שלה משלב לשלב, קיים פסק זמן המותיר את המצב האנושי כמות שהוא. אולם מרגע שהצדיק של השלב החדש מופיע, הופעתו פוסלת באחת את כל בני זמנו, שלא עולים עמו. כלומר כל עוד אברהם איננו נימול הוא עדיין ברמה הטבעית של מצב האנושות של זמנו. אולם ברגע שהוא עובר למצב זהותי חדש דרך קיום מצוות המילה, כל בני דורו נשפטים על פי הרמה המוסרית החדשה, הגבוהה יותר.

מכאן נוכל להבין את המידה המסוימת של האחריות, שאברהם חש ביחס לאנשי סדום ועמורה, והמתקשרת עם העובדה שאברהם זכאי יותר, שכן מכיוון שהוא זכאי יותר בגלל מידותיו המוסריות, הוא הסיבה לפסילתם של אחרים. זוהי גם הסיבה שהצדיק החדש הנו תמיד נושא לשנאה מצד בני דורו. בצורה עמוקה מרגישים האחרים שהוא הסיבה לאסונותיהם. כל עוד לא היה 'אברהם' אלא 'אברם', ניתן לאנושות של דורו פסק זמן. מרגע ש'אברם' מל את עצמו והפך ל'אברהם', האנושות כולה נפסלת. לכן מהרגע שאברהם מקבל על עצמו את מצוות המילה כל המאורעות סביבו מואצים. אברהם לא יכול היה להביא ילדים לעולם והנה לפתע נולדים לו שניים. מצב סדום ועמורה עומד ותלוי, והנה לפתע מגיע חורבן הסופי באופן איום ונורא. אברהם משנה את זהותו הפנימית, ודבר זה גורר אחריו שינוי בכל מצב הזהות האנושית באותה תקופה. אברהם ירגיש את עצמו אחראי במידה מסוימת לגבי מה שקורה לסדום ועמורה, וזו אחת הסיבות מדוע הוא מבקש עליהן רחמים.

הנסיסיון התשיעי -

העימות עם אבימלך, לידת יצחק וגירוש ישמעאל

לפני שנתמקד בעימות בין אברהם ובין אבימלך נתמקד בדמותו של ישמעאל, ונברר מדוע זכה יצחק ולא ישמעאל בעניין הא-לוהי.

מה ההבדל בין יצחק לישמעאל?

ההבדל בין יצחק וישמעאל הוא, שמישמעאל יצא ריבוי ומיצחק יצא הפרי (כפי שמיד נבאר). ישמעאל הוא בבחינת "פרי בוסר" של יצחק. שניהם בני אברהם. אברהם מסר להם את האמונה בבורא ואם יש בורא לעולם הרי שיש אפשרות של שמחה, אפשר לצחוק. אך נשים לב, שבזמן שעל יצחק נאמר "יצחק" לשון עתיד, הרי שלגבי ישמעאל נאמר "מצחק" לשון הווה. זו הסיבה ששרה החליטה לגרש את האמה המצרית. "ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק" (כ"א, י'). פסוק זה הוא בסמיכות לפסוק: "ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק" (כ"א, ט'). מכיוון שהוא מצחק בהווה הוא לא הפרי הבשל בחינת בנו של אברהם. כל עוד העולם הוא עולם של טוב ורע אסור לאדם למלא צחוק פיו בעולם הזה, שנאמר "אז יימלא שחוק פינו". אז ימלא צחוק פינו זה יצחק, העתיד של יצחק, ולכן ישמעאל נקרא רשע מכוון שהוא מצחק בהווה. אך מכיוון שיש לישמעאל את כוח הצחוק יש לו את הברכה של הריבוי, ומה שחסר לו זה "הפרו". ישמעאל דומה ליצחק, דומה לו בחינת משהו שנכשל. זה מסביר דבר חשוב מאוד. יש מקום במקרא לישמעאל צדיק. אם ישמעאל היה מתקן את עצמו הוא יכול היה להיות צדיק בלי להיות ישראל. הוא לא צריך להיות ישראל הוא יכול להיות צדיק כישמעאל. אבל עשו אין לו אותה אפשרות, אין כזה דבר עשו צדיק. כי עשו צדיק זה יעקב, מכיוון שהם תאומים. אין עתיד לעשו, כאשר יחזור בתשובה הוא נעדר בחינת יצחק, הוא חוזר להיות ישראל.

מכיוון שהנושא חשוב מאוד חייבים לדייק. אין המסקנה של הדברים שנאמרו שצריך לגייר את כל בני אדם ליהדות. צריך לגייר אותם להיות בני נח מכיוון שהם לא בני ישראל. אולי מיעוט מהם שהתגיירו - התייהדו וזו הכוונה "רוב גרים מאדום". ישמעאל לא צריך, ישמעאל מתקן את עצמו, מגיע לגמר התיקון, הופך

את המצחק ליצחק אז הוא צדיק כישמעאל כבנו של אברהם. אבל הוא יהיה בן נח אמיתי. אבל עשו זה עניין אחר לגמרי.

כזכור, בניסיון החמישי, לאחר הרעב הראשון בארץ, יורדים אברהם ושרה למצרים, ושם עליהם להתמודד עם פרעה ועם התרבות האנושית כולה. אברהם מבקש משרה לומר שהיא אחותו ואז "ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר ... וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים אותו וביתו על דבר שרי אשת אברם" (י"ב, ט"ז-י"ז) כל התרבות ניגפת בעקרות, ומכיוון שמצרים היא התרבות האנושית הגבוהה ביותר בטבע, פרעה מבין מיד את הסיבה לכך. הוא קורא לאברהם ואומר לו "...ועתה הגה אשתך קח ולך" (י"ב, י"ט). הפעם, בניסיון התשיעי, מתרחש משהו דומה מאוד. אולם דווקא השינויים בין שני הסיפורים, הם שמורים על ההתפתחות שחלה בגיבורים. במקום פרעה ומצרים מתרחש הסיפור השני אצל אבימלך מלך גרר.

"ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר. ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי היא וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה" (כ', א'-ב').

לאבימלך יש קשר חזק יותר לרוחניות, שכן א-לוקים מופיע אליו בחלום הלילה להזהירו, בעוד שפרעה עשה קשר הגיוני נסיבתי לסיבה למצב שהוא הגיע אליו. ההבדל הנוסף, המשמעותי, המופיע בסיפור הזה הוא, שלא רק שאברהם אומר על שרה "אחותי היא" אלא שאבימלך מספר לנו שגם שרה ענתה באותה מטבע, "...והיא גם היא אמרה אחי הוא" (כ', ה'). יש גם לזכור כי הסיפור הזה מתרחש לאחר שינוי שמותיהם של אברהם ושרה ולאחר ברית המילה, כלומר לאחר השינוי הזהותי שקרה לשניהם. הקשרים ביניהם אמיצים ועמוקים יותר, ולכן גם התרבות האנושית שעליהם להתמודד עמה, קרובה כבר יותר לקדושה, ונמצאת למעשה בחלק מארץ ישראל (פלשתים).

אותו סיפור מופיע פעם שלישית, גם עם אבימלך בגרר, אולם אז הדמויות היו יצחק ורבקה "ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה" (כ"ו, א'). שלוש פעמים קורה המצב המוזר הזה, שהזוג העברי יורד לתרבות זרה. הזוג מספר איזה סיפור שהם אח ואחות, המלך של אותה תרבות לוקח את האישה אליו ונענש על כך בעקרות, הוא ותרבותו. כזכור, הסברנו כבר את מהות העניין כך שזהו בו זמנית הן מבחן

לבני הזוג העבריים עצמם וחוזק הקשר ביניהם, והן ניסיון של התרבות האנושית "הקיינית" לקחת את הרוחניות או את הרחם העברית כדי לנצל את כוח העניין הא-לוהי לצורך האדרת הטומאה. ככל שהעברי הוא ברמה גבוהה יותר אף התרבות המתנגדת גבוהה יותר. בין שתי התרבויות הללו מתקיים מאבק לחיים ולמוות, שמטרתו לקחת את כוחות העניין הא-לוהי. מה שקורה בסופו של דבר בין אברהם ואבימלך ומאוחר יותר בין יצחק ואבימלך הוא שהשניים כורתים ברית אחוה ביניהם, דבר המתקשר לניסיון העשירי הוא הניסיון האחרון של אברהם.

הניסיון העשירי - עקדת יצחק

בפסוק הראשון הפותח את עקדת יצחק נאמר: "ויהי אחר הדברים האלה והא-
 לוקים נסה את אברהם" (כ"ב א'). אברהם הוא הצדיק של מידת החסד בעולם,
 לכן כל הניסיונות שלו הם ניסיונות של מידת החסד. צריך לברר אם הוא באמת
 צדיק של אותה מידה. המשנה אומרת "עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו"
 (אבות ה') דיברנו בפירוט על תשעה מהם. אולם, בעוד שאלו כולם היו לפי מידת
 החסד הרי האחרון הוא לפי מידת הדין, שכן מידת הדין תובעת עתה את חלקה.
 ולכן כתוב "והא-לוקים נסה את אברהם", ולא ה'. שכן, כזכור, שם "א-לוקים"
 הוא התגלות הקדוש ברוך הוא בעולם לפי מידת הדין, לפי הטבע, בעוד ש"ה" זה
 התגלותו על פי מידת הרחמים שהיא א-ל = חסד + אמת. פה מידת הדין עצמה
 תובעת את חלקה, וננסה להסביר זאת במונחים ממשיים יותר שבעזרתם נוכל גם
 לערוך הקבלה לימינו אנו. מדובר כאן על תקופה חשובה ביותר בהיסטוריה של
 התולדות. מקרב כל הגויים, מקרב כל האנושות הלכה הבחירה, העברת העניין
 הא-לוהי, והצטמצמה, עד שהיא מגיעה לאברהם. ברגע זה כשכל האנושות היא
 הכלל, יוצא אברהם מן הכלל, או יש טענה של השטן, המדבר בשם אומות
 העולם. "ויהי אחר הדברים האלה" דברים של מי? אומר רש"י: "דבריו של שטן,
 שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או
 איל אחד. אמר לו: כלום עשה אלא בשביל בנו הייתי אומר לו זבח אותו לפני,
 לא היה מעכב".

למה מתערב השטן על פי המדרש דווקא בשלב זה? נקודה זו חשובה מאוד
 להבנת העניין, כי אנחנו נמצאים בדיוק בנקודה זהה בהיסטוריה שלנו כעם. בכל
 פעם שקיימת התקדמות בתולדות, אז כל הצדיקים של אותה מדרגה, של אותה
 שורה שאליה הגיעה האנושות לפני ההתגלות החדשה, עומדים במבחן. לכן
 השטן בשם בית דין של מעלה, תובע את המבחן לאברהם, כדי לקבוע האם הוא
 באמת גדול יותר מכל שאר הצדיקים של אותה מדרגה, השייכים לתולדות ושלא
 הגיע אליהם העניין האלוהי. לפי ההסברים שלנו הטענה העיקרית כאן מופנית על
 ידי ישמעאל נגד יצחק, ולכן רש"י מביא שני מדרשים על הפסוק הפותח:
 הראשון, דברי השטן בשם כל אומות העולם, כי כל פעם שנאמר: "הא-לוקים"
 במקום "א-לוקים", זה במשמעות "הוא ובית דינו" או "פמליה של מעלה",
 כלומר בשם כל אומות העולם צריך לוודא שאין שום ספק בצדיקותו של אברהם,

לפני שכל היתר נפסלים. ונגד יצחק בא בעיקר ישמעאל וזהו הפירוש השני של רש"י: "ויש אומרים אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג ולא מיחה אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני? אילו אמר לי הקדוש ברוך הוא זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב".

לאמיתו של דבר היה עלינו לחשוב, שלא היה צריך שאברהם אבינו ייבחן לפי מידת הדין, שכן אין זו מידתו. אך מכיוון שעליו להיות שורש לזהות של ישראל, שהוא הצדיק האמיתי של מידת האמת, אז מידת החסד שלו צריכה להתאים גם למידת הדין, אף על פי שהאיחוד האמיתי והסופי של המידות קורה רק אצל יעקב. אברהם הוא צדיק של מידת החסד, וממנו אנחנו צריכים ללמוד מהו חסד, ומהם כל המצוות בתורה ששייכות לאותה מידה. לכן מידת הדין לא שייכת לו. אבל כדי שיהיה אברהם האמיתי כאב ושורש לזהות ישראל, עליו להיות מסוגל להיות צדיק גם לפי מידת הדין. אחרת אין במציאות איוון כלל. יצחק הוא הצדיק של מידת הדין, כלומר הוא מקבל על עצמו עול מלכות שמים לפי היראה. כלומר המבנה הוא כזה:

יצחק = מדת הדין
לעבוד את השם ביראה

אברהם = מידת החסד
לעבוד את השם באהבה ובשמחה

יעקב = מידת האמת
(האיוון)

למשל: בחסידות בכלל ובעיקר בחסידות חב"ד, שמים דגש על כך שבמציאות כאילו אין בכלל יראה, מידת הדין בעולם. הם כאילו לא יודעים מה זה, ומדברים על חסד גמור. כשצדיק ממידות אחרות שומע אותם, זה נשמע לו קצת אוטופיה, לא אמיתי. כי באמת יש תפקוד קשה של מידת הדין. אבל חסיד הוא מי שנשמתו לא רואה שום שמץ של מידת הדין בעולם ושורש נשמתו הוא חסד טהור.

לעומת זאת ה"מתנגדים" מדברים כאילו אין בכלל אהבה, מידת החסד בעולם. הם מדגישים בעיקר את מה שאסור, את השלילי את המפחיד. גם כאן הקיצוניות היא לא נכונה, שכן היא רק חלק מהאמת. דין הוא שורש הנשמה של אלו. יעקב הוא האיוון של שתי המידות הללו, מן תרכובת כזו, היוצרת מהות חדשה, שהיא מידת האמת או מידת הרחמים.

נחזור לפסוק שאנחנו דנים בו ונשאל למה נאמר: "והא-לוקים נסה את אברהם?" למעשה היה צריך להיות כתוב "והא-לוקים נסה את יצחק" שהרי מידת הדין שייכת לו. אבל לגבי יצחק זה הרי מובן מאליו, הוא מוכן לזה. לכן מה שקורה ליצחק מסופר רק בדרך אגב, תוך כדי סיפור ניסיונו של אברהם. אברהם הוא נשוא הניסיון כאן. מידת הדין משמעותה לשלם על מה שקיבלת, לקנות זכות על מה שקיבלת בחינם. קיבלת מ"אלוקי אברהם" עכשיו צריך לפרוע את החוב לפני "פחד יצחק". ואכן, בפסוק י"ב יאמר המלאך לאברהם: "עתה ידעתי כי ירא א-לוהים אתה". "עד עכשיו ידעתי שאתה אוהב את ה'. עכשיו אני יודע שאתה ירא א-לוהים, עמדת במבחן הדין".

הרמ"ק כותב בספרו "תומר דבורה", שאנחנו לומדים את כל המידות ממידותיו של הקדוש ברוך הוא, אבל ישנה מידה אחת שאותה אי אפשר ללמוד ממנו והיא יראת א-לוהים, שכן ממי יכול הקדוש ברוך הוא לירא? לכן הקדוש ברוך הוא אומר לאברהם עתה ידעתי מה זו יראת א-לוהים, "כי ירא א-לוהים אתה", עד עכשיו לא הכרתי זאת וזה יפה מאוד. אבל בסוף הרמ"ק שולל זאת למרות שזה יפה, באמרו שהמידה הזו קיימת אצל הקדוש ברוך הוא, מידה הנקראת "אל שדי" = שאמר לאלוקותו ד"י הוא ירא מגורלם של הבריות.

נחזור לענייננו. אנחנו נמצאים כאן בסוף העידן של אברהם, ותחילת העידן של יצחק, כלומר בסוף תקופה משמעותית ביותר בהיסטוריה. זה סוף ההתגלות של השם לאברהם. אחר כך הקדוש ברוך הוא שולח כבר מלאך והכל עובר מכאן ואילך ליצחק.

מכיוון שהתחיל העידן של יצחק, שהוא הצדיק של מידת הדין, אז אברהם, שהוא צדיק של התקופה הקודמת, הן מבחינה לוגית והן מבחינה כרונולוגית, מתחיל לסבול, משום שהוא אינו מתאים למידה הבאה, שהיא מידת הדין, המתגלית עכשיו. זהו בהקשר אחר, הנושא של איוב, שהוא גילגולו של תרח, שמקבל ייסורים. כלומר אף על פי שהצדיק בבחינת איוב מוגדר כאדם שלא עשה שום חטא, אין לו עבירות לכשעצמו, מכל מקום הוא מקבל ייסורים והוא לא מקבל אותם כייסורים מאהבה, הוא לא אוהב את הייסורים האלה, מכיוון שהוא לא מסוגל לעמוד במידה של התקופה החדשה. זה קשור גם למה שהגמרא במסכת בבא בתרא מספרת על ספר איוב בהתחלת פרק ראשון דף י"ב, שאיוב היה בתקופת אברהם, הוא היה בתקופת יציאת מצרים, הוא היה בתקופת דוד המלך ולבסוף גם בתקופת גלות בבל. מדוע? כי בכל פעם שהאנושות עוברת מתקופה אחת לתקופה אחרת בהיסטוריה שלה אז הצדיק מהתקופה הישנה, הקודמת, לא

עומד במבחן של התקופה הבאה, מקבל ייסורים ואינו מבין מדוע, מכיוון שהוא אינו מסוגל לצמוח. הצדיק של הדור הקודם שאינו מסוגל להתאים את עצמו למה שהתחדש, למרות שאין לו עבירות, הוא מקבל ייסורים. אפשר להסביר זאת בצורה כזו: בכל משפחה יהודית יש סבא אחד שהיה רב או תלמיד חכם. הוא רואה את צאצאיו מתבוללים, והוא סובל מזה ולא מבין למה זה קרה לו. אז לפי הפרק הראשון של ספר איוב, איוב היה עורך משתה בכל לילה ובכל לילה בסוף המשתה הוא היה מביא קרבן כפרה, שמא חטאו בניו. כלומר, לגבי עצמו הוא היה בטוח שהוא בסדר, אך הוא לא היה בטוח לגבי ילדיו. זהו איננו חטא על פי המעשים, אך זהו פגם באמונה. בדומה לשאלת אברהם "במה אדע כי אירשנה?" לא אשמה על מעשה רע אלא חוסר בהתאמה למציאות החדשה. דוגמה נוספת: במלחמת ששת הימים התפרסמה בעיתונות תמונה של יהודי ממאה שערים עומד ומסתכל על החיילים, שרקדו הורה לפני הכותל. הוא עמד קצת מרחוק, הסתכל עליהם במין תהייה איומה, של מעין משהו לא מובן, במעין פחד לחשוב שאולי קיימת אפשרות שהם צדיקים. אז מה זה עושה אותו? היה בו מין סבל איום בפנים, ואלה הם הייסורים של איוב.

ההתפתחות בהיסטוריה איננה מעגלית, היא ספירלית, זה תולדות ממש. כל דור משנה, מוסיף משהו על הדור הקודם. הוא קודם כל "פרו" ורק אחר כך "רבו", מי שלא מסוגל לקבל את החידוש, את היותר שבזרעו, נשאר בשלב הקודם וסובל מאוד.

אברהם היה הצדיק של השלב הראשון – מידת החסד. ברגע שנולד הצדיק של מידת הדין, אברהם עצמו כבר הפך פרהיסטורי ביחס לשלב הבא, ולכן הוא סבל דווקא ממידת הדין. דהיינו, תשעת הניסיונות הראשונים שלו היו על פי מידת החסד, לפי מידת דורו. אבל בניסיון העשירי הוא נמצא כבר בסוף התהליך של עצמו, ובתחילת התהליך והשלב של יצחק ואז: "והא-לוהים נסה את אברהם". בא בית הדין של מעלה והמידה החדשה ומנסים את אברהם, בהעמידם אותו למעשה בניסיון הקשה מכולם, האם הוא יצליח לעבור, לעמוד גם במידה החדשה?

בכל תקופת מעבר ישנו שלב כזה. אנחנו, עצמנו, עוברים כיום מעולם הגלות שבו הסמל של העברי היה יוסף הצדיק, העברי שהולך החוצה אל מצרים כדי להעלות את האנושות, לשלב חדש, לתקופה אחרת לגמרי, שהיא תקופת משה רבנו, אותו עברי מצרי שחזר לעבריות שלו. ולכן כל הצדיקים, הממשיכים בדרכו של

יוסף סובלים. אלה הם רבני הגולה, לגביהם נאמר "צדיק ורע לו". זהו צדיק שההלכה איננה עוד על פיו. הוא צדיק אבל רע לו.

אם נחזור לדוגמה שנותנת הגמרא, נראה כי הדמות המפורסמת ביותר בתנ"ך שלה שייכנו את דמותו של איוב היא תרח. ביחס אליו מצויה המחלוקת הגדולה בגמרא על השאלה "מיהו יהודי". כלומר, האם היה איוב יהודי לפי ההלכה או לא. הנטייה בגמרא, להשיב שאיוב לא היה יהודי, מובנת, כשם שתררח לא היה יהודי, וכשהתגלות של הצדיק היותר מעולה בעם ישראל מגיעה, אז גם הצדיקים של הגויים סובלים. כאמור, זה העניין של סדום ועמורה. ברגע שאברהם קיבל על עצמו את ברית המילה, בבת אחת הכל התגשם: ההבטחה לזרע – יצחק נולד, וגם המבחן של הרשעים – הריסת סדום ועמורה. עד כאן אפשר היה להגדירם כמידה בינונית לפי המשנה. אבל מכאן ואילך זו מידת סדום, מידת הרשעים ממש. במישור הכללי, אם כן, בכל פעם שצדיק חדש מתגלה, מתקיים בו זמנית מבחן לאחרים, שכן יש צורך לבדוק אותם באמות המידה החדשות כדי לקבוע היכן הם שייכים ביחס ל"קו" החדש. כל עוד הצדיק לא נתגלה, אפשר לחכות, כולם שווים. אבל ברגע שהצדיק החדש מופיע, זה פוסל את כל מי שאינו מסוגל לעלות לרמה החדשה.

תהליך דומה מתרחש גם במישור האישי, כשאדם חוזר בתשובה. כל עוד אדם חי על פי חוקי הטבע, החוקים הקובעים הם חוקים דטרמיניסטיים ובטבע הכל איטי מאוד. יש אריכות אפיים גדולה. אבל ברגע שהוא מתחיל לחזור בתשובה, אמות המידה לשיפוט מעכשיו משתנות, מכיוון שהוא נכנס ל"שדה מגנטי חדש", אם אפשר לומר כך. אז פתאום כל התהליכים מתקצרים והתשובות, המכות והפרסים ניתנים מהר מאוד. זה במישור הפנימי. בתפילת שמונה-עשרה רואים את השלבים בבירור: מתחילים בבקשת הדעת "חונן הדעת", אחר כך "רוצה בתשובה" ואחר כך "מרבה לסלוח", למה? כי כל עוד שאין דעה החטאים אינם חטאים. אך ברגע שמקבל האדם דעה, אז הוא מביין שעליו לחזור בתשובה, וברגע שיש חזרה בתשובה, צריך לשלם על החטאים, וכאן נכנסת בקשת הסליחה. זו כוונת התפילה.

מהו הסימן, שבזכותו ידע משה, שהגלות של עם ישראל במצרים נסתיימה? כתוב: "ויפן כה וכה וירא כי אין איש" שאין אף גוי שיתגייר. משה ראה שבתרבות המצרית אין עוד אדם שיש בו ניצוץ אלוהי, ולכן הוא הביין שהתרבות הזו סיימה

את תפקידה, שעם ישראל הוציא את כל הניצוצות שהיה יכול להוציא מאותה תרבות, ושהגיע הזמן לחזור הביתה.

לפעמים הדבר הקשה ביותר הוא להבין שנגמר שלב, שנסתיימה תקופה, ושצריך לעבור הלאה, לעלות לשלב הבא, שלו אמות מידה אחרות וצופני התנהגות שונים מהשלב הקודם.

הניסיון העשירי של אברהם, ניסיון עקדת-יצחק, הוא המקום היחיד, שבו מופיעה המילה "ניסיון" בפירושו בתורה: "וזה-לוהים ניסה את אברהם". מכיוון שיש לנו אמירה מפורשת בתורה האומרת לנו את זאת בבירור, עלינו להבין מכך, שהתורה מוסרת לנו את הסיפור הזה כדי שנלמד ממנו משהו כי הוא שייך לגורל של זהותנו. התורה איננה מספרת את המקרים האישיים השייכים רק לאברהם באופן אישי, אלא היא מספרת לנו רק על כל מה ששייך לאברהם כשורש נשמת ישראל.

מכיוון שיש לנו פה סיפור מפורט על הניסיון העשירי בניסיון, זה סימן שזה שייך גם להיסטוריה שלנו כעם, כלומר, שבצורה זו או אחרת, עם ישראל כעם, צריך לעבור את אותם הניסיונות. לכן המפרשים – וזה מתחיל כרגיל במדרשים, רוצים לגלות מה היו הסיבות לאותו ניסיון קשה וחשוב כל כך?

ההסבר הראשון שהם נתנו הוא, כאמור, הצורך להיבחן על פי המידה החדשה, מידת הדין – זהו הסבר אחד, מטפיו. אבל עדיין נשארת השאלה על מה ולמה חייב היה אברהם לעבור ניסיון מיוחד שכזה? מה קרה קודם לניסיון עצמו שגרם לו? צריך להבין את זה, שכן כפי שאמרו לא פעם: ספר בראשית הינו גם בבחינת "מה שאירע לאבות סימן לבנים". לכן הכלל של המפרשים היה קודם כל לשאול "ויהי אחר הדברים האלה" דברים של מי? רש"י, אמרנו, מפרש את המלה "דברים" מלשון דיבור, והוא שואל: מי דיבר לפני הניסיון. שאלה שהוא נותן עליה שתי תשובות:

1. ש"הדברים האלה" הם דברי השטן, בית דין של מעלה ומידת הדין.
2. ש"הדברים האלה" הם דברי ישמעאל ויצחק.

אבל ישנו עוד הסבר, עוד רמה של פירוש, וזה להתייחס למילה "דברים" לא כדיבור אלא באמת כדברים, כסדר התרחשויות שקדמו לניסיון עצמו. כלומר "דברים" מלשון מעשים, סיבות ולא מלשון "דיבורים". לפי הסבר זה יבקשו

המפרשים לבדוק מה אירע לפני סיפור עקדת יצחק, שגרם לכך שאברהם קיבל בסופו של דבר את הניסיון הזה ולא אחר.

לפני שניכנס לעניין עצמו צריך לעמוד פה על דיוק נוסף. אם היה כתוב "ויהי אחרי הדברים האלה" זה היה סימן שהעקדה באה כעבור זמן רב (יעויין ברש"י על פרק ט"ו פסוק א'), אבל מאחר שכתוב "אחר הדברים", הדבר מראה כי ניסיון העקדה אירע ממש בסמוך, מיד לאחר מה שקדם לו, שלא עבר זמן בין שני הדברים: שאחד היה הסיבה לאחר. כלומר ישנם מקרים, ששני דברים מתרחשים כל כך בסמוך זה לזה, שברור לגמרי שאחד מהם הוא הסיבה לאחר. כך גם חיינו. אבל לפעמים עובר זמן בין שני אירועים, ואז קשה לראות את הקשר ביניהם, ובהרבה מקרים אנחנו "מפספסים" אותם. פה במקרה שלנו, עבר זמן מועט בין שני האירועים שנדבר עליהם, והתורה כתבה את זה באופן שנוכל להבין שיש קשר ישיר בין שני הדברים, כלומר שנוכל ללמוד שהראשון הוא בעצם הסיבה לשני. הסמיכות כאן איננה רק סמיכות כרונולוגית – אחרי אל"ף בא ב"ית, אלא גם סמיכות נסיבתית כתוצאה מאל"ף קרה ב"ית. "ויהי אחר הדברים האלה" יש כאן קשר של סיבה ומסובב.

אם כן, מה קרה לפני עקדת יצחק? הברית עם אבימלך! אחר הסיפור שאברהם עבר דרך ארץ פלשתים ואמר בפעם השנייה על אשתו שהיא אחותו – כזכור דיברנו על זה בקשר לניסיון החמישי והניסיון התשיעי – אז בסוף הפרשה עם אבימלך מסופר לנו שבסוף אבימלך כרת ברית עם אברהם, ברית שמתחילה בפסוק ט"ו: "והנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב". מה משמעות הפסוק? המשמעות היא שאברהם מסכים לשמוע מאבימלך, שארץ ישראל ארץ כנען, נקראת ארצו של אבימלך "הנה ארצי לפניך". אומר אבימלך לאברהם, "בטוב בעיניך שב". אבל בבחינת אורח, בבחינת גר. אנו לא מונעים ממך לגור באותה הארץ, אבל זו איננה ארצך. אבימלך אומר "ארצי", ואברהם לא מערער על אמירה זו. מזכיר לכם משהו? אותם פלשתים – פלשתיניים אומרים לנו עד היום הזה "הנה ארצי לפניך"... זאת פלשתינה, זאת ארץ ערבית ששייכת לנו. אתם רוצים קהילות יהודיות בתוך ארצנו כמו מרוקו, כמו בגדאד? בסדר, ניתן לכם בתי כנסת. זה חוזר בפרק כ"א פסוק ל"ב: "ויכרתו ברית בבאר שבע ויקום אבימלך ופיכל שר צבאו...", ובפסוק ל"ד "ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים" ברגע שאברהם הסכים לקבל את הגדרתו של אבימלך שהארץ היא ארצו, אז גם התורה מגדירה את הארץ כ"ארץ פלשתים". אברהם חתם על חוזה, שהארץ שייכת לאבימלך, ואבימלך כביכול נותן לו רשות לגור אבל לא

להשתקע בארץ כדי להגשים את תכניתו של הקדוש ברוך הוא. אלא להיות כקהילה יהודית בתוך ארץ פלשתים. מה שקורה מיד לאחר מכן הוא הסיפור של עקדת יצחק, ובהמשך אברהם קונה את מערת המכפלה בחברון, ומתעקש לשלם עליה ולא לקבלה במתנה.

אם כן, לפי הסיפור אנו רואים שהיו פה כמה שלבים:

שלב א': אברהם מקבל את הגדרת אבימלך "ארצי לפניך" וכורת אתו ברית שהארץ היא שלו, ושהוא אורח אצלו.

שלב ב': ניסיון העקדה.

שלב ג': אברהם כאילו מבין את טעותו, והוא מתקן אותה בכך שהוא קונה את מערת המכפלה בכסף מלא מבני חת, כדי שלא יהיה שום ספק למי זה שייך ועל כן הוא מסרב לקבל את מערת המכפלה כמתנה, ומשלם את מלוא המחיר.

ההסבר לכל השתלשלות המאורעות הוא כזה: מכיוון שיצחק בנו של אברהם, היה צריך לקבל בהבטחה את ירושת הארץ, אם כן ברגע שאברהם מסרב כביכול לקבל את הארץ המובטחת, אז הקדוש ברוך הוא כביכול אומר לו: "תחזיר לי אותו. נתתי לך בן כדי שירש את הארץ. ברגע שאתה לא רוצה את הארץ, גם לבנך אין שום משמעות, אז תחזיר לי אותו". ראינו מההתחלה שיש קשר הדוק ביותר בין יצחק לבין הארץ. ושבבהטחה שקראנו בפרק ט"ז ניתנות למעשה שתי הבטחות: אחת לגבי הזרע שיצא מאברהם, והאחרת שאותו זרע יירש את ארץ ישראל. גם שם צירוף המקרים וסמיכות האירועים מאוד משמעותיים, שכן מיד לאחר שאברהם אומר לקדוש ברוך הוא לגבי הארץ: "במה אדע כי אירשנה" מקבל אברהם את התשובה "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם...". ואף כאן, מיד לאחר שאבימלך אומר לאברהם "ארצי לפניך", אברהם מסכים וגר ב"ארץ פלשתים". מיד לאחר מכן אומר לו א-לוהים "קח את בנך..."

אברהם היה צריך לעמוד כאן בניסיון על פי מידת הדין, שכן מידת הדין תבעה את חלקה. אבל זה היה יכול להיעשות בצורה אחרת. למה זה נעשה דווקא כך, בדרך של עקדת יצחק? בגלל נקודת הספק של אברהם לגבי זכות צאצאיו על הארץ. ואז הקדוש ברוך הוא כביכול אומר לו: "אני נתתי לך ולזרעך את הארץ הזאת ואתה נותן אותה למישהו אחר, לכן אני נתתי לך את יצחק ואני רוצה שתחזיר לי אותו". במונחים מודרניים היינו אומרים שאברהם נמנה על מנהיגי "שלוש עכשיו". העקדה באה כדי להזהירו, "לנער אותו", להראות לו את מה

שהוא עושה. ובאמת מיד אחר כך, בפרשת "חיי שרה", אברהם כבר מתעקש לשלם עבור מערת המכפלה בחברון, ואינו מוכן לקבלה במתנה, כדי שיהיה לגמרי ברור למי המקום שייך. כלומר אברהם הופך בעקבות הניסיון העשירי לאיש "גוש אמונים" אבל באיזה מחיר? במחיר עקדת יצחק. זהו התהליך, במקום שיש ספק שם בא הניסיון.

אם כן, זהות ישראל מורכבת משלושה חלקים, שאין להפרידם כלל:

עם ישראל – התולדות נושאי העניין האלוקי, שמייצגם הוא אברהם אבינו.
ארץ ישראל – הארץ המובטחת לצאצאי אברהם, יצחק ויעקב, ארץ פיסית, שאין להעבירה או למסרה לאחרים ושמייצגה הוא יצחק אבינו.
תורת ישראל – התורה והמצוות, שניתנו רק לצאצאי אברהם יצחק ויעקב, נושאי העניין האלוקי, כדי לקיימן בארץ ישראל, וליצור בעזרתן את האדם המושלם. מייצג התורה הוא יעקב אבינו.

כל המכחיש או מתכחש לאחד משלושת המרכיבים הללו, מתכחש לעצם ההבטחה שנתן הקב"ה לאבות, הבטחה משולשת הכוללת את שלושתם. אין ספק שהמחיר, שעם ישראל שילם, ומשלם, עבור נקודות הספק שבו לגבי כל אחד משלושת המרכיבים הללו הוא גבוה ביותר, כשהסימן המובהק ביותר הוא הסיפור של עקדת יצחק: "ויהי אחר הדברים האלה והא-לוקים ניסה את אברהם. ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני. ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אמר אליך..."

כעת נסכם את מהותם של עשרת ניסיונותיו של אברהם תוך הדגשת ההיבט ההליכי, כלומר התהליך המתרחש באותה זהות, שקראנו לה "עברית", שהיא הגרעין לזהות "ישראל", היוצאת ומתפתחת ממנה מאוחר יותר:

1. הניסיון הראשון – כאמור היה ניסיון המערה, ניסיון החושך, אותו השונו לתקופת הילדות, שבה האדם חי בעצם את התת-מודע שלו והרגע שבו הוא מתחיל את תהליך ההפרדה בינו לבין העולם.

2. הניסיון השני – ניסיון הכבשן או ניסיון האש, הוא שלב החיפוש, שבו הילד, שכבר עשה הפרדה ראשונית בינו לבין העולם, מתחיל לחפש את האמת, תוך שהוא מתמודד עם אש הקוסמים המזויפת (אור כשדים), ועם הזהות המתנגדת לו, שבשלב ראשון מיוצגת ע"י נמרוד ("א, כ"ח).

3. הניסיון השלישי – "לך לך", נטישת המוכר, הניתוק מהעבר, שלב ההתבגרות. הילד חייב להתנתק מעברו, ממשפחתו, מהטבע, ולהתחיל להתחבר עם משהו טרנסצנדנטי ואז מובטחת לו ברכה (ההבטחה הראשונה) ("ב, א"ט").

4. הניסיון הרביעי – הרעב, שכן ב"ארץ אשר אראך" חייב האדם לזכות, ולכן עליו להתנתק ממנה כדי לחזור אליה מתוך בחירה אמיתית בפנימיות. לצורך זה נעשית בשלב זה עצירת השפע, בדיקת הבחירה תוך עימות חיצוני.

5. הניסיון החמישי – הירידה למצרים, זוהי ירידה לצורך עלייה. כאן קיימת התמודדות שנייה עם הזהות המתנגדת, שהפעם מיוצגת ע"י התרבות האנושית, שמחליפה את בבל ארץ הולדת אברהם והיא מצרים, שנציגה הוא פרעה ("ב, י"ג). כאן ראינו, שבצד העימות בין העברי לזהויות המתנגדות לו, מתפתח גם הקשר עם הצד הנקבי שלו עצמו ביחס ישיר להתמודדות בין שני הכוחות הזכריים.

6. הניסיון השישי – העימות עם לוט ועם מלכי הארץ. לאחר שיצא בשלום מהתמודדות השניה עם המתנגד, מתרחש העימות עם הזהות המתחרה. העימות בין אברהם ולוט הינו עימות פנים-משפחתי, עימות בין שתי נטיות של הזהות העברית עצמה. ובסיומה בעקבות הבחירה המעשית של כל אחד מהם, מתבררת האוטנטיות של אברהם והבעייתיות של לוט. כאן מתחיל התיקון של קין והבל: "כי אנשים אחים אנחנו" וניתנת ההבטחה השנייה לאברהם הבטחת הארץ לזרעו עד עולם. ברגע שאברהם מגיע לקיום השלום והאחוה עם "רעו" אז הוא מסוגל להתמודד עם האנושות כולה ומתקיים המאבק עם מלכי הארץ. נצחונו של אברהם והברית עם מלכיצדק שהוא שם בן נח המעביר לו את הכהונה, זהו מקרה כללי שבו האנושות כולה ושם כנציג הכהונה (הרוח) מכירים בעליונות של אברהם וייעודו כמחנך האנושות.

7. הניסיון השביעי – ברית בין הבתרים. הברית הסופית בין הקדוש ברוך הוא ואברהם נחתמת והתהליך נחתם במעבר מפרטי לאוניברסלי וממנו לטרנסנדנטלי. זהו שלב הבגרות, לקיחת אחריות סופית על ההיסטוריה.

8. הניסיון השמיני – שרי והגר, ברית מילה ושינוי השמות. אברהם ושרה נבחנו עדיין בקשר ביניהם וכאן מתגלה נקודת הספק שלהם: שרי לגבי יכולתה ללדת, כלומר שדרכה יעבור העניין הא-לוהי, ואברהם לגבי זכות צאצאיו לרשת את הארץ המובטחת. כאן המבחן איננו חיצוני, כלפי חוץ, כי אם פנימה. עצם הדיאלוג והנכונות של אברהם לעשות את כל מה ששרי אומרת לו מעבירה אותם לשלב הבא: ברית המילה ושינוי השמות. מיד אחר כך מוטל השיפוט על סדום ועמורה והן מושמדות.

9. הניסיון התשיעי – העימות עם אבימלך, לידת יצחק וגירוש ישמעאל והגר. פה מתגלה יכולת גבוהה יותר של אברהם. מחד לא רק המתחרה, כי אם אפילו עם המתנגד, ומאידך עליו לעשות ויתור על משהו אהוב לו, על בנו הבכור בגלל ההבטחה ליצחק. זהו ויתור על מידת החסד המופרזת ומהווה שלב של התבגרות נוספת, והכנה לניסיון האחרון עקדת יצחק.

10. הניסיון העשירי – עקדת יצחק. הוויתור הסופי, המעבר ממידת החסד למידת הדין. ההשלמה וההבנה שההבטחה שניתנה לו על הזרע והארץ והתורה לא תישבר לעולם.

בעה"ת

לעילוי נשמת הורינו הנלבבים

ר' יעקב-יהושע ב"ר נפתלי-צבי ע"ה

פרנקל

לבית רופשיץ

פרת חיה-רחל בת ר' יחזקאל ע"ה

לבית סטוליק

"כל ארחות ה' חסד ואמת לנצרי בריתו ועדתיו..."

סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם...

תום ויושר יצרוני כי קויתיד...

פדה א-לוקים את ישראל בכל צרותיו"

(תהילים כ"ה)

משפחות פרנקל, בן שושן, אלפסי

לאריכות ימים וכל טוב

פנינה בת ליזה

ללימוד תורה ברב נחום, שמחה והצלחות

עשה בן פניה פינקל

טובה שרה בת פנינה

לרפואת

חיים זאב בן איילה

הצלחות

רעייתו ברוריה בת טובה שרה וכל יוצ"ח

לבית נאמן בישראל ולבניין עדי עד

ולחזות ישרים וצבוכים

דוד אהרון בן טובה שרה וספיר בת דוניה

לגדול בדרך התורה וביר"ש

פאיר בן ברוריה, אריה בן ברוריה, פנחס בן ברוריה,

רבקה בת ברוריה, לאה בת ברוריה

בית מדרש

”נוצר חסד ליהודה”

טלפון: 054-7790346

nachal24@gmail.com